

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΑΛΕΚΤΗΣ ΖΕΥΓΩΛΗ - ΓΛΕΖΟΥ :	Στὸ Γιώργο Κοτζιούλα (ποίημα) .	σελ. 1
ΣΩΚΡ. ΠΑΝΤΟΥΛΑ :	Σύντομος Ἱστορία τῆς Ἀμβρακίας .	» 3
ΝΙΚΟΥ ΠΑΠΠΑ :	Πύρρος ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου (Ποίημα)	» 9
G. COCCHIARA : <i>Μετ. Χρ. Παρηγορίτου :</i>	Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione	» 17
ΜΑΡΙΑΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ :	Ἑλπίς στὴν πατρίδα (Ποίημα)	» 24
Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ :	Ἡ Ἄρτα εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας (1696—1787)	» 25
ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΣ. ΥΠΕΡΕΝΕΙΟΥ ΑΡΤΗΣ :	Μία ἐνδιαφέρουσα ἐκθεση τοῦ Ρωσικοῦ Ὑποπρεξενεῖου Ἄρτης στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας	» 29
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ :	Τοῦ Γεωργάκη	» 36
ΚΩΣΤΑ Δ. ΤΣΕΤΗ :	Τῶν ἰδεῶν ὁ μέγας κρατὴρ (Ποίημα)	» 37
ΔΙΑΦΟΡΑ :	— Ὁ «Σκουφᾶς πρὸς τὸν κ. Ἴβο Ἀντρίτς	» 38
	— Ὁ κ. Κ. Διαμάντης γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἀποστόλη Καραπάνου καὶ τῆ λαϊκῆς ποίηση	» 39
ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΑΣ :	Σημειώσεις—Κριτικὴ—Πολιτιστικὴς Ἑκδηλώσεις - Ἑκδρομὲς - Ἑκδόσεις	» 41

"ΣΚΟΥΦΑΣ,"

ΙΣΤΟΡΙΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ — ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ "ΣΚΟΥΦΑΣ," ΑΡΤΗΣ

Συντακτική Ἐπιτροπή:

Τάκης Βαφιᾶς—Νικόλ. Παπανικολάου—Βασ. Πε-
τρόπουλ ος—Κώστας Τσέτης Γιάννης Τσούτσινος

Ἐπιμέλεια: Γιάννης Τσούτσινος—Κώστας Τσέτης

Ἐπεύθυνος Περιοδικοῦ: Τάκης Βαφιᾶς

Ἑλλη—Ἐπιστολαὶ: Περιοδικὸν «Σκουφᾶς»—"Ἀρτα.

Ἐμβάσματα: Βασίλην Πετρόπουλον "Ἀρτα.

Τιμὴ τεύχους δραχ 10.

Συλδ.ομαί: Ἐτησίᾳ 40 δραχ., Ἑξαμ., 20 δραχ., Κοινοτή-
των ἔτησίᾳ 60 δραχ.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΤΟ

ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΠΕΡΙ ΑΡΤΗΣ

Κείμενο: ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΞΕΝΟΠΟΥΔΟΥ

Συμπληρώσεις: ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

Η ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΙΣΤΟ-
ΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΜΕ ΠΛΟΥΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟ-
ΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΣ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΠΩΛΕΙΤΑΙ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΝΙΚΟΛΑ

Ἀνθοῦλα

(Μάρμαρο)

ΣΚΥΦΛΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ * ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ * ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Ζ' — ΑΡΤΑ — ΑΝΟΙΞΗ * ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 1962 — ΤΟΜΟΣ Γ' ΤΧ. 21—22

ΣΤΟ ΓΙΩΡΓΟ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΔΙΑΛΕΚΤΗΣ ΖΕΥΓΩΛΗ - ΓΛΕΖΟΥ

Φίλε ακριβέ, πεῦ απόγειρες στοῦ χῶμα
μ' ἔναν πικρότατον αὐλό στοῦ πρᾶο σου στόμα,
πολὺ μᾶς ἔκαμε νὰ κλάψωμε ὁ χαμός σου.
Πῶς νὰ ξεχάσωμε τὸ τίμιο μέτωπό σου;

Φίλε στοχαστικέ, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πιστέψει,
πὼς δὲν θ' ἀκούσει πιά δική σου σκέψη;
Σκέψη μεστή ἀπὸ νόημα καὶ σοφία,
μ' ἐκείνη τὴ ζεστή φωνή τὴν ὀλο οὐσία.
Ἄχ! ἡ ζεστή φωνή σου ἐκείνη, ἀλήθεια,
ποὺ δύσκολα σοῦ ἀνέβαινε ἀπ' τὰ στήθεα!

Φίλε, φτωχέ μας φίλε, τὸν αὐλό σου
τὸν εἶχες φέρει πάνω ἀπ' τὸ χωριό σου.
Ἀπ' τὰ Τζουμέρκια, ποὺ ἀγαπᾶς, τὸν εἶχες φέρει,
ἦχον ἀπλό, πικρό, βουνήσιο ἀγέρι.

Κορώνα ἐσὺ φοροῦσες τὴν πενία,
καὶ ἦτανε ὁ λόγος σου συχνὰ πικρὴ εἰρωνεία.
Στὴν πείνα πλάϊ καὶ πλάϊ στὴν ὀρφάνια
ποῦ βρέθηκεν ἡ τόση περηφάνεια;
Στ' ἀνεμόδροχα, στὸν ἄγριο τὸ χειμῶνα,
πού σ' ἐδέρνανε, δὲν λύγισες τὸ γόνα.
Κι' ἂν εἶναι κρίμα ποῦ δὲν σέ ἤξερε τὸ πλῆθος,
δὲν εἶναι τόσο γιὰ τὰ ποιήματά σου, μὰ γιὰ τὸ ἦθος.

Γιῶργο Κοτζιούλα, ἐσὺ δὲν ἄνηκες σὲ κλίκες.
Μόνος σου ἐδούλευες τὸ μάλαμα, ποῦ εὗρῃκες
στά βουνὰ τ' ἀγαπημένα τῆς Ἡπείρου,
κάτω ἀπ' τὸ φῶς τῆς φτώχειας καὶ τοῦ ὀνείρου.

Κάτω ἀπ' τὸ φῶς τῆς ἄθλιας τῆς ἀρρώστιας,
κάτω ἀπ' τὸ φῶς μιᾶς λάμπας πετρελαίου,
πῶς τὰ κεντοῦσες ἔλα ἐκεῖνα τὰ πλουμίδια
τοῦ ἀπλοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ σου στίχου καὶ τοῦ ὥραίου;

Τὴ φτώχεια ἐσὺ ἐτραγούδῃς καὶ τὴν πείνα,
μὲ τὴν ἀσύγκριτη περφάνεια τοῦ βουνήσιου.
Μῆτρυιὰ σοῦ στάθηκε ἡ σκληρόκαρδη ἡ Ἀθήνα.

Φίλε ἀκριβέ, τὸ τίμιο μέτωπό σου,
ξένοιαστο πιά κι' ἀπύρετο ἔχει γεῖρει
στὸ χῶμα, στὴν ἀγαπημένη σου Πεντέλη,
τῆς ζωῆς ἀφοῦ ἐτρύγησες τὴν γύρη
τὴν πικρὴ καὶ μᾶς τὴν ἔδωσες γλυκειὰ ὡς τὸ μέλι.

Ἰανουάριος 1957.

Ἡ Ἀμβρακία υπῆρξε μία τῶν πλέον σημαντικῶν πόλεων τῶν ἀρχαίων τῆς Ἠπείρου. Τὴν δὲ Ἠπειρον εἰς τὴν ἀρχαιότητα κατέκουν οἱ Αἰτωλοί, οἱ Ἀκαρῶνες, οἱ Ἀμφιλόχοι, οἱ Κασσωπαῖοι, οἱ Δόλοπες, οἱ Ἀμβρακιοῦται, οἱ Ἀθαμᾶνες, οἱ Θεσπρωτοί, οἱ Μολοῖτοι καὶ οἱ Χάονες. Τῶν Ἀμβρακιωτῶν πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν ἤτο ἡ Ἀμβρακία. Αὕτη ἔκειτο ἐπὶ τοῦ νοτιωτάτου τμήματος τῆς χώρας τῶν Θεσπρωτῶν, τῆς Θεσπρωτίδος γῆς, ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ παρὰ τὴν σημερινὴν Ἄρταν καὶ εὐρίσκετο εἰς ἀπόστασιν ὀγδοήκοντα σταδίων ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ. Ὁ ἱστορικός Πολύδιος (1) μᾶς λέγει διὰ τὴν Ἀμβρακίαν: «Καὶ γὰρ ἀφθόγους ἔχειν τὴν χώραν τὰς χορηγίας πρὸς τὰς τῶν ἔργων παρασκευάς, καὶ τὸν Ἀρατθὸν ποταμὸν ρέοντα παρὰ τὴν πόλιν.

Τὴν σύντομον ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀναπτύξωμεν κατωτέρω στηριζόμενοι κυρίως εἰς τὰς πληροφορίες, τὰς ὁποίας μᾶς παρέχουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Προκειμένου περὶ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν πόλεων καὶ γενικῶς περὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ αἱ γνώσεις μας ἄλλοτε εἶναι πλούσιαι καὶ ἄλλοτε πενιχραί, αἱ δὲ πληροφορίες ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι. Ἄμεσοι μὲν εἶναι αἱ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν πόλεων εὐρεθεῖσαι καὶ διὰ τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης ἐρχόμεναι εἰς φῶς ἐπιγραφαί, τὰ ἀγγεῖα, κοσμήματα, νομίσματα κ. ἄ. Ἐμμεσοὶ δὲ αἱ πληροφορίες τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Θὰ ἐκθέσωμεν τὰ διαδραματισθέντα εἰς αὐτὸν γεγονότα ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον μέχρι καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, ὅποτε καὶ ἐπέρχεται καὶ ἡ παρακμὴ τῆς. Πρὸς καλλιτέραν κατανόησιν τὴν ὅλην ἱστορίαν διαιρέσαμεν εἰς κεφάλαια κατὰ τὸ δυνατόν ἐν σχέσει καὶ μὲ τὰ ἄλλα σημαντικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα λαμβάνουν χώραν εἰς τὸν ἐλληνικὸν χώρον.

Ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ (7ος καὶ 6ος π.Χ. αἰών).

Κτίσις. Ἡ Ἀμβρακία, ὡς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς μυθολογίας, ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀμ-

δρακός ἢ Ἀμβράκου υἱοῦ τοῦ Θεσπρωτοῦ ἢ τοῦ Δεξαμενεῦ Ἡρακλέους βασιλέως Ὡλένου ἢ ὑπὸ τῆς Ἀμβρακίας κόρης τοῦ βασιλέως τῶν Δρυόπων Μελυνέως, ὁ ὁποῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἄλλος μῦθος μᾶς λέγει ὅτι ἡ Ἀμβρακία ἦτο θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Ἠλίδος Αὐγέου, ὁ ὁποῖος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἥλιου ἢ τοῦ Ποσειδῶνος ἢ τοῦ Φόρβαντος. Τὰ ἀνωτέρω μᾶς δίδουν μίαν μυθολογικὴν ἐξήγησιν τοῦ πράγματος καὶ τίποτε περισσότερον. Εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως ἡ Ἀμβρακία ἦτο κτίσμα τῶν Κορινθίων. Ὁ πρῶτος ἰσχυρὸς τειχισμὸς τῆς πόλεως—τῆς ἀρχαίας Ἀμβρακίας—ἐγένετο ὑπὸ τῶν Κορινθίων, οἱ ὁποῖοι ἐστειλαν ἀποίκους εἰς αὐτὴν καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς ἐντοπίους κατοίκους αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι ἐκάλειντο Δρύοπες. Ἰχνη τοῦ παλαιοῦ οἰκισμοῦ τῆς πόλεως εἶναι τὰ σωζόμενα ἀκόμη καὶ σήμερον πελασγικά τείχη τῆς Ἄρτας εἰς τὴν εἰσόδον αὐτῆς καὶ κατὰ τὸ Β.Δ. τμήμα τοῦ πεταμεῦ Ἀράχθου.

Εἰπομεν ὅτι ἡ Ἀμβρακία ἦτο ἀποικία τῶν Κορινθίων καὶ ἐπομένως ὑπῆρχε στενοτάτη σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν μητρόπολιν τῆς. Εἰς τὴν Κόρινθον ὁ Κύπελος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀετίωνος κατῴρθησεν στεινίζόμενος εἰς τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας παρέσχεν εἰς τὸ πλῆθος ὡς πολέμαρχος, τὸ ὁποῖον κατεδυναστεύετο ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν καὶ εἰς τὴν δημαγωγικὴν τοῦ ἐνέργειαν νὰ φονεύῃ τὸν Βακχιάδην πρύτανιν Πατροκλείδην καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ἐξουσίαν. Τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐστηρίζοντο εἰς τὴν εὐνοίαν τοῦ πλῆθους, κατέλυσεν τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἵδρυσεν ἰδίαν μοναρχίαν πρὸς τὸ συμφέρον δῆθεν τοῦ πλῆθους, ἀλλὰ εἰς τὴν πραγματικότητά πρὸς ὄφελός των, οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν τυράννους. Καὶ ὁ Κύπελος ἔγινε τύραννος τῆς Κορίνθου. Ἡ τυραννία τοῦ Κυψέλου διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ τὸ γόητρον αὐτῆς ἠῤῥαξαν καὶ εἰ χρησμοὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν.

Ὁ Κύπελος προστατεύων τὰ ὑπάρχοντά των πολιτῶν, ἐφυγάδευσεν τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Βακχιάδας, ἀφ’ οὗ τοὺς ἐδήμευσεν τὰ ὑπάρχοντά των, καὶ ἐπανάφερεν εἰς τὴν πόλιν, ὅσους ἐκεῖνοι εἶχον ἐξαρσίσει. Οἱ Βακχιάδαι ἔφυγον εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὴν Κέρκυραν. Ὁ δὲ Κύπελος ἠδύνατο τώρα νὰ εἶναι ἀσφαλὴς ἐν μέσῳ τοῦ δημαγωγημένου λαοῦ του. Διὰ νὰ δώσῃ διέξοδον εἰς τοὺς ἀνησυχωτέρους πολίτας καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν Κόρινθον ἀντάλλαγμα διὰ τὴν Κέρκυραν, ἡ ὁποία ἀπεσπάρσθη ἀπ’ αὐτὴν, ἀπέστειλεν ἀποίκους καὶ ἵδρυσεν ὀξυλόγους σταθμοὺς εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀκαρναντίας, Ἡπείρου καὶ Ἰταλίας. Εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ὡς οἰκιστὴς εἶχε σταλῇ ὁ Γόργιος (ἢ Γόρδιος ἢ Γοργίας) υἱὸς τοῦ Κυψέλου, ὁ ὁποῖος ἐγκατεστάθη εἰς αὐτὴν, ἀφ’ οὗ ἐξεδίωξε τοὺς Δρύοπας. Ὁ ΓΟΡΓΙΟΣ ἤρχε εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ὡς τύραννος, καθ’ ὃν χρόνον εἶς τὴν Κόρινθον τύραννος ἦτο ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του, ὁ ὀνομαστότερος τῶν τυράννων καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπτὰ σοφοὺς, ὁ ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ (627—585).

Ἡ θαυμασία ἐκδήλωσις τοῦ Περιάνδρου ἐφάνη ἀμέσως εἰς τὸ σχέδιόν του διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς θαλασσοκρατορίας τῆς Κορίνθου. Ἡ Κόρινθος εὐρισκομένη εἰς διάστασιν μὲ τὸ Ἄργος καὶ τὴν Σπάρτην καὶ, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνῇ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου, ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς πρὸς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια. Διὰ τῶν μεριμνῶν τῶν Κυψελιδῶν καὶ τῆς συντονιστικῆς δράσεως αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐκ νέου καθυπόταξις τῆς Κερκύρας καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς κτήσεως αὐτῆς, Εἰς τοὺς χρόνους τῶν τυράννων ἀνάγεται ἡ κτίσις τῶν κυριωτέρων ἀποικιῶν τῆς Κορίνθου, ὅπως εἶναι ἡ Λευκάς, τὸ Ἀνακτόριον, ἡ Ἀμβρακία, ἡ Ἐπίδαμνος, ἡ Ἀπολλωνία κ.ά.

Ὁ Περιάνδρος ἀναφέρεται ὡς οἰκιστὴς ἢ ἀποικιστὴς ὠρισμένων ἐξ αὐτῶν. Βέβαιον εἶναι ὅμως ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξεν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὰς διωργάνωσε κατὰ τρόπον τελειότερον. Μέλημά του ὑπῆρξεν ἡ ἐπιδιώξις τοῦ δυναστικοῦ συμφέροντος διὰ τῆς ἀποστολῆς νέων ἐλαστών εἰς τὰς ἀποικίας τοῦ τυραννικοῦ οἴκου. Ἀπέβλεπε δὲ νὰ ὑπάρχῃ ἐνόησις καὶ ἀλληλουχία μεταξὺ τῶν ἀποικιῶν. Ἡ ἐξασφάλισις τῆς δυτικῆς θαλάσσης καὶ ἡ διὰδοσις Ἑλλήνων οἰκητόρων θεωρεῖτο ἰδιᾶν κατάρθωμα τοῦ Περιάνδρου, ὥστε ὁ Πλούταρχος νὰ ὁμολογῇ ὅτι ἂν ὁ Θερανδρος ἤθελε πέσει πρότερον οὔτε τὸ Ἀνακτόριον, οὔτε ἡ Ἀπολλωνία, οὔδ’ ἡ Λευκάς ἤθελεν οἰκεῖσθαι ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν ἀποικιῶν σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Λευκάς καὶ ἡ Ἀμβρακία. Ἐχόντες τὴν πόλιν αὐτὴν, καθὼς καὶ τὸ Ἀνακτό-

ριον, οἱ Κορίνθιοι κατεῖχον δλόκληρον τὸν κόλπον τῆς Ἄρτας, διὰ τοῦ οὐοοῦ μετεδίδαζον τὰ ἐμπορεύματα των εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἡπειρου.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦ θανάτου τοῦ Περιάνδρου τῷ 585 ὑφίστατο πλάγιος κλάδος τοῦ οἴκου τῶν Κυψελιδῶν εἰς τὴν Ἀμβρακίαν. Εἰς τὴν Ἀμβρακίαν εἶδμεν, ὅτι ὁ Γόργος ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ Κυψέλου εἶχεν ἰδρύσει ἰδιαν ἀρχήν. Τοῦ Γόργου τοῦτου ὁ υἱὸς Ψαρμίτιχος ἔσπευσεν εἰς τὴν Κόρινθον, διὰ νὰ διαδεχθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν θεῖον του. Οὗτος μόλις τρία ἔτη κατῴρθωσε νὰ διακηρήσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς Κόρινθον. Ἐκτοτε ἡ ἀρχὴ τῶν Κυψελιδῶν ἐθεωρήθη παράνομος διακοπὴ τοῦ καθεστῶτος καὶ αἱ νεώτεροι γενεαὶ ἐδιδάσκοντο νὰ μισοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Περιάνδρου ὡς ἐπαράτου δεσπότης παρὰ τὴν λαμπρότητα, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ πόλις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του. Καὶ ἔτσι ἐδικαιώθη ἡ Πυθία, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ τρίποδος εἶχε προσφωνήσει τὸν πατέρα του μὲ τὰ λόγια:

Ὅλδιος εἶν' ὁ ἀνὴρ, ὅστις βαῖν' εἰς τὸν οἶκον μου

Κύψελος ὁ Ἀετίδης, ὁ ἀναξ πλουσίας Κορίνθου

οὗτος καὶ οἱ τοῦτου υἱοί, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν των.

Ἀπὸ τὸ ἔτος 580 π.Χ. εἰς τὴν Κόρινθον εἰσάγεται τὸ δωρικὸν πολίτευμα κατόπιν ἐπεμβάσεως τῆς Σπάρτης! Εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ἐξηκολούθησεν ἡ τυραννία καὶ βραδύτερον εἰσάγεται τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἐμπορίον καὶ τέχνη. Ἡ ἐπικαιρος θέσις τῆς Ἀμβρακίας εἶχε προσελκύσει τὴν προσοχὴν τῶν τολμηρῶν ναυτίλων ἀκόμη καὶ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Κορινθίων. Ἐπὶ τὴν πόλιν ἔξενον ἀναμειγνύονται μετὰ τῶν παλαιῶν κατοίκων αὐτῆς, τῶν Δρυόπων καὶ τῶν Θεσπρωτῶν. Ἀπὴλῃσις τῆς ἐπιμειξίας αὐτῆς εἶναι οἱ περὶ τὸν Αἰνεῖαν μῦθοι. Ὁ Αἰνεῖας ἀναχωρήσας ἐκ τῆς Τροίας πλέει πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Ὅταν ἐφθασεν εἰς τὸ Ν.Δ. τμήμα τῆς Πελοποννήσου καταλαμβάνεται ὑπὸ τρικυμίας καὶ προσαράζει εἰς τὰς νήσους Στροφάδας(2). Ἐκεῖ εὗρίσκει τὰς Ἀρπυΐας(3), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία, ἡ ἀπαισία Κελαινὴ τοῦ προλέγει φρικτὴν προφητείαν, ὅτι θὰ φθάσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ πρὶν ἰδρῶσιν τὸ Λάτιον θὰ ἀναγκασθῶν ἀπὸ τὴν πεῖναν νὰ φάγουν τὰς τραπέζας. Ἀπ' ἐκεῖ πλέοντες πρὸς βορρᾶν φθάνουσιν εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, τὸ Ἄκτιον, ἔπειτα δὲ εἰς τὸ Βουθρωτόν, ἀρχαίαν πόλιν τῆς Ἡπειρου, καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὅπου ὁ Αἰνεῖας ἰδρύει ἱερὰ Ἀφροδίτης ἢ καλύτερον οἱ Τρῶες φέρονται ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχον ναοὶ καὶ λατρεῖα τῆς Ἀφροδίτης. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς διαλεύσεώς του ἐκ τῆς Ἀμβρακίας ἀναφέρεται μετὰ τῶν ἄλλων κτισμάτων καὶ τὸ ἐπώνυμον ἡρώων, τὸ ἡρώων τοῦ Αἰνείου.

Τὴν ἀκμὴν τῆς ἡ Ἀμβρακία ὀφείλει εἰς τὸ δαιμόνιον ἐμπορικὸν πνεῦμα τῶν Κορινθίων. Αὕτη ἀποτελεῖ τὸν σταθμὸν τοῦ διακομιστικοῦ ἐμπορίου τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων τῆς πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν, Ἀπολλωνίαν, Ἐπίδαμον, Ἰταλίαν. Ἐκεῖθεν διεκομίζοντο πρὸς τὴν Κόρινθον αἱ ἀκατέργαστοι ὕλα ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἡπειρου καὶ τῆς Ἰλλυρίας. Ἀπὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος ὁ πλοῦτος εἶχεν εἰσρεύσει εἰς τὴν Ἀμβρακίαν λόγῳ τοῦ ἐμπορίου. Τότε ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν καὶ τὰς καλὰς τέχνας οἱ Ἀμβρακιῶται κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων, καθὼς φαίνεται, ἀφοῦ μετεκλήθησαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ὅπου εἶχον τὰ ἐργαστήριά των περίφημοι Κρήτες(4) καλλιτέχνη. Ἡ ἀρχαῖκὴ πλαστικὴ ἀναπτύσσεται καὶ εἰς τὴν Ἀμβρακίαν, ἃν κρίνωμεν ἀπὸ τὰς πόλεις, ὅπου εἰργάσθησαν εἰ μετακλιθέντες περιώνυμοι μαρμαρογλύφοι. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς μνημονεύουν τρεῖς παλαιούς Κρήτας ἀγαλματοποιούς τὸν Χειρίσοφον, τὸν Δίπιοιον καὶ τὸν Σκύλλιν, οἱ ὅποιοι μετέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰργάσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις. Τὰ ἀγάλματα τοῦ Χειρισόφου ἐδεικνύοντο εἰς τὴν Τεγέαν, τοῦ δὲ Διπρί-

2. Αὐτὸ τὸ ὄνομα ἔφερον τότε τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου πελάγους.

3. Θεαὶ τῆς ἀνέμοζάλης κατὰ τὴν μυθολογίαν.

4. Ἱστορία ἀρχαίας ἑλλην. τέχνης Χρ. Τσοῦντα

«Ἑλλην. Ἱστορία» Ἐρ. Κονροῖου-Σπ. Λάμπρου τόμ. Β'.

νου και τοῦ Σκύλλιδος εἰς τὴν Σικυῶνα, τὰς Κλεωνάς, τὸ Ἄργος, τὴν Τίρυνθα, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀμβρακίαν. Ἐπομένως εἰργάσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἀμβρακίαν καὶ μετέφερον καὶ ἐδῶ τὴν τέχνην των, τὴν ὥρικὴν πλαστικὴν ἐκ τῶν ἐργαστηρίων τῆς Σικυῶνος, τῶν Κλεωνῶν καὶ τοῦ Ἄργους. Οὗτοι εἶχον μαζί τους καὶ μαθητάς. Ἀναφέρονται ἀρκετοὶ μαθηταὶ τοῦ Διποίνου καὶ τοῦ Σκύλλιδος. Ὡς μαθηταὶ αὐτῶν λέγονται καὶ δύο ἄλλοι καλλιτέχναι ὁ Τευσταῖος καὶ ὁ Ἀγγελίων. Ἀπὸ τοῦ εἶναι ἡ καταγωγὴ των μᾶς εἶναι ἄγνωστον δι' αὐτοὺς τοὺς δύο. Ἐπειδὴ οἱ ἀνωτέρω καλλιτέχναι ἦσαν κατὰ τὴν παράδοσιν τέκνα ἢ μαθηταὶ τοῦ Δαιδάλου ὀνομάζονται συνήθως, τόσον αὐτοῖ, ὅσον καὶ οἱ μαθηταὶ των μὲ ἓν κοινὸν ὄνομα Δαιδαλίδαι. Οἱ Δαιδαλίδαι αὐτοὶ διεμόρφωσαν τὸ ἀνδρῶπιον σῶμα εἰς τύπον ἑλληνικὸν καὶ κατέστησαν αἰσθητὰ εἰς τὰ ἀγάλματα τὰ ἐκ τῆς παλαιστρας διδάγματα. Ἐν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Διποίνου καὶ τοῦ Σκύλλιδος ἦτο ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν Σικυῶνα, εἰς τὸ Ἄργος εἶδε ὁ Πausanias ἀγάλματα τῶν Διοσκουρῶν (Κάστωρ καὶ Πολυδεύκτης), τῶν γυναικῶν, τῶν τέκνων καὶ τῶν ἵππων των, τὰ ὅποια ἦσαν ἀπὸ ξύλου ἐβένου μὲ ὀλίγα ἐλεφάντινα μέρη τῶν ἵππων. Ὁ Δίποινος καὶ ὁ Σκύλλης ἤχημασαν πρὸς τὸ τέλος τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος.

Κλασσικοὶ χρόνοι (5ος καὶ 4ος κυρίως π.Χ. αἰῶν).

Τὰ σημαντικώτερα πολεμικὰ γεγονότα κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους εἶναι οἱ Περσικοὶ πόλεμοι καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἑλληνικοὺς ἐμφυλίου πολέμους ὁ Πελοποννησιακός.

Περσικοὶ πόλεμοι. Οἱ Ἀμβρακιῶται εἰς τὴν ἔνδοξον ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, ἡ ὁποία ἐγίνε τῇ 480 π.Χ. ἔλαβον μέρος μὲ ἑπτὰ πλοῖα. Τοῦτο μᾶς τὸ βεβαιώνει ὁ Πατήρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος «Ἀμπρακιῶται ἑπτὰ νέας ἔχοντες ἐπεδοθήθησαν, Λευκαῖοι δὲ τρεῖς» (5). Εἰς δὲ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν τῇ 479 π.Χ. μὲ πεντακοσίους ὀπλίτας πάλιν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον. «Τούτων δὲ Ἀμβρακιωτέων πεντακόσιοι» (6). Ἐπίσης μαρτυρίας μᾶς παρέχει καὶ Λακωνικὴ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εὐρέθη ὀλίγον μετὰ τὸ ἔτος 475 π.Χ. Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ ὑπῆρχεν εἰς τὴν περίφημον ὀφιοειδῆ στήλην ἡ ὁποία ἐβάσταξε τὸν χρυσοῦν τρίποδα τῶν Δελφῶν ἀφιερωθέντα εἰς ἀνάμνησιν τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ τρίποδος ὑπὸ τῶν Φωκέων κατὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον ἡ στήλη ἐσώθη μεταφερθεῖσα ἀργότερον ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν ἐπιγραφήν εἶχον στήσει οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἀλαζονικοῦ ἐπιγράματος τοῦ Πausanias. Εἰς αὐτὴν ἀναγράφονται τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἔνδοξον μάχην τῶν Πλαταιῶν. Ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ τελευταῖα ὀνόματα τῶν πόλεων. «Τοῖδε τὸν πόλεμον ἐπολεμέον. Λακεδαιμόνιοι, Ἀθηναῖοι, Κορινθῖοι, Τεγεάται, Λευκαῖοι, Φανακτορίαι, Κυθνῖοι, Ἀμπρακτιῖοι, Λεπρεάται»

Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος προεκάλεσε τὴν παγκόσμιον σύρραξιν μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ἡ Ἀμβρακία δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος. Αὕτη συνεδέετο μετὰ τῆς μητροπόλεως τῆς Κορίνθου διὰ συμμαχίας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠκολούθει κατ' ἀρχάς αὐτήν. Ἡ δὲ Κόρινθος ἦτο σύμμαχος τῶν ἄλλων Πελοποννησιακῶν κρατῶν. Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς διὰ τὴν Ἀμβρακίαν ἦτο μεγάλον, διότι αὕτη κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἦτο σημαντικὴ πολεμικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις. (7) Στρατιώτας ἐξ Ἀμβρακίας μετὰ Λευκαδίων καὶ Κορινθίων βλέπομεν νὰ ἀποστέλῃ ἡ Κόρινθος εἰς τὴν Ἐπίδαμνον, ἀποικία ἰδική της καὶ αὕτη, ἡ ὁποία ἠπειλεῖτο ὑπὸ τῶν Κερκυραίων (8). Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ Ἀμβρακία εἰσέρχεται εἰς τὸν πόλεμον.

5. Βιβλ. VIII. 45

6. Βιβλ. IX 28

7. Θουκ. Α', 46

8. Θουκ. Γ'. 105

Ἡ Κέρκυρα πολιορκεῖ τὴν Ἐπίδαμνον, ἥ δὲ Κόρινθος ἐτοιμάζεται διὰ τὴν ἐπιχείρησιν. Τὰς δυνάμεις τῶν συμμάχων τῆς Κορίνθου συνοδεύουν καὶ οἱ Ἀμβρακιῶται μὲ δακτύ πλοῖα. Ἡ πρώτη σύγκρουσις γίνεται παρὰ τὸ Ἄκτιον, ὅπου συνήφθη ναυμαχία μεταξὺ Κερκυραίων καὶ Κορινθίων μὲ νικήτριαν τὴν Κέρκυραν(9). Μετὰ τὴν νίκην αὐτὴν οἱ Κερκυραῖοι συνήψαν συμμαχίαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ παρασπονδοῦν ἐκ τῆς συμφωνίας εἰρήνης, τὴν ὁποίαν εἶχον μὲ τοὺς Πελοποννησίους(10). Οἱ Κορίνθιοι εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιτιθέμενοι ἐναντίον τῶν Κερκυραίων θὰ εἶχον νὰ κίμουν καὶ μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπρεπεν ὅμως νὰ λύσουν τὰς διαφορὰς των μὲ τοὺς Κερκυραίους καὶ ἐξεστράτευσαν ἐναντίον αὐτῶν μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα πλοῖα. Καὶ τὸ ἔτος 432 π.Χ. παρὰ τὰ Σύβοτα συνήφθη ναυμαχία μεταξὺ Κορινθίων καὶ Κερκυραίων. Εἰς τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν μετέσχε καὶ ἡ Ἀμβρακία μὲ εἴκοσι ἐπτὰ πλοῖα(11). Νικήτρια ἐξῆλθεν ἡ Κόρινθος μετὰ τῶν συμμάχων τῆς, ἀλλὰ οἱ Ἀμβρακιῶται εἶχον σημαντικὰς ζημίας καὶ ἀπωλείας.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀποτελοῦν καὶ τὰς πρώτας προστριβὰς, αἱ ὁποῖαι θὰ δώσουν τὸ σύνθημα διὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ καταστρεπτικωτέρου πολέμου, ὁ ὁποῖος, ἂν δὲν ἐγίνετο, διαφορετικὴ θὰ ἦτο ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν ἱστορικῶν. Κυρίως ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἀρχεταὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 431 π.Χ. Αἰτία αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀντιζηλία τῶν δύο Ἑλληνικῶν πόλεων μὲ τὰ δύο διαφορετικὰ πολιτεύματα τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ναυτικὸν μεγαλεῖον καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τοὺς νικηφόρους πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν δὲν ἄφηνον τὴν Σπάρτην νὰ ἡσυχάσῃ. Ἀφορμαὶ αἱ ἐχθροπραξίαι Κορινθίων καὶ Κερκυραίων εἰς Ἐπίδαμνον, τὰ γεγονότα τῆς Ποτειδαίας εἰς Μακεδονίαν καὶ ἡ καταγγελία τῶν τριακονταετῶν σπονδῶν. Ἀμέσως δημιουργοῦνται δύο ἀντίπαλοι δυνάμεις, ἡ μὲν μία ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ δὲ ἄλλη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. Μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐτάχθησαν ὅλοι οἱ Πελοποννησίοι πλην τῶν Ἀργείων καὶ Ἀχαιῶν. Ἐκτὸς τῶν Πελοποννησίων οἱ Μεγαρεῖς, Φωκεῖς, Λοκροὶ, Βοιωταί, Ἀμβρακιῶται, Λευκάδιοι. Ἀνακτόριοι. Οἱ Ἀμβρακιῶται καὶ οἱ Λευκάδιοι μαζὶ μὲ τοὺς Κορινθίους, τοὺς Σικυωνίους, Παλληγεῖς καὶ Βοιωτοὺς παρεχώρησαν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ναυτικὰς δυνάμεις, οἱ δὲ Βοιωτοὶ, Φωκεῖς καὶ Λοκροὶ ἱππικόν. Ὅλοι οἱ ἄλλοι πεζικόν(12).

Μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἦσαν οἱ Χῖοι, Λέσβιοι, Πλαταιεῖς, Μεσσήνιοι, Ἀκαρνᾶνες, Κερκυραῖοι, Ζακύνθιοι καὶ οἱ φόρου ὑποτελεῖς εἰς αὐτούς. Ναυτικὸν παρεχώρησαν οἱ Χῖοι, Λέσβιοι καὶ Κερκυραῖοι, οἱ δὲ ἄλλοι χρήματα καὶ πεζικόν.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐκίστη πόλις εὐρίσκει τὴν κατάλληλον στιγμήν νὰ λύσῃ τὰς διαφορὰς τῆς μὲ τὰς ἄλλας πόλεις. Παλαιαὶ ἐχθραὶ καὶ συμφέροντα φέρουν τὰς διαφόρους πόλεις εἰς συγκρούσεις καὶ μεμονωμένους πολέμους. Οὕτω βλέπουμεν τοὺς Ἀμβρακίους κατὰ τὸ δευτέρον ἔτος τοῦ πολέμου τῷ 430 π.Χ. νὰ ἐκστρατεύουν ἐναντίον τῆς Ἀμφιλοχικοῦ Ἀργούς(13) μὲ ἰδικόν των στρατὸν συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Χαρίων, πολεμικοῦ λαοῦ τῆς Ἠπείρου. Οὗτοι ἐγίναν κύριοι τῆς χώρας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὴν πόλιν καὶ ἐπίστρεψαν πάλιν εἰς τὴν πατρίδα τους(14). Αἰτία τῆς ἐκστρατείας αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐχθρότης τῶν Ἀμβρακιωτῶν πρὸς τοὺς Ἀμφιλόχους. Λέγεται ὅτι, ὅταν ὁ Ἀμφίλοχος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμφιαράου ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ἀργεὺς ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, δέν ἱκανοποιήθη εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἔφυγε. Μετέβη τότε εἰς τὴν Ἀμφιλοχίαν καὶ ἐκτίσας παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν Κόλπον τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἀργεὺς. Τὸ Ἀργεὺς ἐνθυμίζει ἀσφαλῶς τὴν παλαιάν του πατρίδα, τὸ Ἀργεὺς τῆς Πελοποννήσου, τὸ Ὀρεστιάκον, ὅπως καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἔχομεν τὸ Θεσσαλικὸν Ἀργεὺς παρὰ τὰς ὁχθας τοῦ Πηνειοῦ. Εἰς τὴν νέαν αὐτὴν πόλιν αὐτὸς ἐκάλεσε καὶ τοὺς γείτονάς

9. Θουκ. Α, 29

10. Θουκ. Α, 44

11. Θουκ. Α, 46

12. Θουκ. Β, 9

13. Σημαντικὴ πόλις εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.—ἰδὲ χάρτην.

14. Θουκ. Β, 68

του Ἀμβρακιώτας νά συγκατοικήσουν. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀμφιλοχικοῦ Ἄργους ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἀμβρακιώτας καὶ μάλιστα κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἔμαθον καὶ τὴν δωρικὴν γλῶσσαν ἣτοι ἐξεδωριεύθησαν. Σὺν τῷ χρόνῳ οἱ Ἀμβρακιῶται ἐξεδίωξαν ἀπὸ τοῦ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος τοὺς παλαιούς κατοίκους καὶ ἔγιναν αὐτοὶ κύριοι τῆς πόλεως. Κατόπιν τοῦτου οἱ Ἀμφίλοχοι κατέφυγον εἰς τοὺς Ἀκαρνανᾶς καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν σύμμαχοι αὐτῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἔστειλαν τὸν στρατηγὸν Φορμίωνα μὲ τριάκοντα πλοῖα. Οὗτος ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος, ἡχαλῶτισε τοὺς Ἀμβρακιώτας καὶ τοὺς ἐπώλησε ὡς δούλους.

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος 429 π.Χ. οἱ Ἀμβρακιῶται καὶ οἱ Χάονες ἠθέλησαν νά ὑποτάξουν ὅλην τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ νά τὴν ἀποσπάσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Πρὸς τοῦτο ἐζήτησαν καὶ τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, διότι σκοπός των ἦτο μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀκαρνανίας νά ὑποτάξουν καὶ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰ ὁποῖα ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων καὶ μόνοι των ἦσαν ἀνίσχυροι. Οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἔστειλαν στρατὸν καὶ στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κνήμον. Προθύμως δὲ τοὺς ἐδοθήσαν καὶ οἱ Κορίνθιοι. Εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κνήμου ἐτάχθασαν καὶ οἱ Θεσπρωτοὶ, Ἀνακτόριοι, Λευκάδιοι, Μολοσσοὶ κ. ἄ. Ὁ Κνήμος χωρὶς νά περιμένη τὸ ναυτικὸν τῶν Κορινθίων εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, κατέλαβε τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος, ἐκυρίευσεν τὴν Λιμνίαν, ἀτειχιστον χωρίον, καὶ ἐπροχώρει κατὰ τῆς πρωτευούσης τῶν Ἀκαρνανῶν Στράτου. Σκοπός του ἦτο νά στρατοπεδεύσῃ πέραξ τῆς πόλεως καί, ἀφοῦ τὴν πολιορκήσῃ, νά ἐξαναγκάσῃ τοὺς Στρατίους νά παραδοθῶν. Ἀλλῶς θὰ ἐπετίθετο καὶ θὰ τὴν κατελάμβανε. Οἱ Χάονες ὅμως ὡς ἐμπειροπόλεμοι διαφυγόντες τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων συμμάχων ἠθέλησαν νά καταλάβουν τὴν πόλιν μόνοι των. Οἱ Στράτιοι τοὺς ἀντελήφθησαν καὶ στήσαντες ἐνέδρας, ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, πολλοὺς δὲ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν. (1)

Ἡ ἡττα τῶν Χάωνων ὑπῆρξε πλῆγμα διὰ τὸν συμμαχικὸν στρατὸν καὶ ἡ πολιορκία ἀπέτυχε λόγῳ τῆς ἀνικανότητος τοῦ Σπαρτιάτου ναυάρχου Κνήμου, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδυνήθη νά συνεχίσῃ τὴν ἐκστρατείαν καὶ διέλυσε τοὺς συμμάχους ἐπιστρέφας ἕκαστος εἰς τὴν πατρίδα του.

ΠΥΡΡΟΣ

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΝΙΚΟΥ ΠΑΠΠΑ

‘Ο ἀδιόσπαστος κύκλος τῶν ἀνθρώπων
κρατάει σφιχτὰ κλεισμένα στὰ χέρια του
τὴν ἱστορία.

Ἑκατομμύρια ἀνώνυμες ὑπάρξεις
καρτεροῦν ἓνα μικρὸ—μικρὸ σημάδι
νὰ δικαιολογήσουν τὴ μοῖρα τους.

Ἦρθε καὶ σὲ μένα ὁ καιρὸς
κατάχλωμος γεροντάκος ἀπ’ τὰ βάθη τοῦ τίποτα
καὶ φώναξε τ’ ὄνομά μου.

Τινάχτηκα ὀλδρῆος ἀπ’ τὴν προσταγὴ
σκόρπισα παντοῦ μιὰ φωνὴ ποὺ ἔμοιαζε μὲ τρέλλα
σὲ μιὰ κορδέλλα ποὺ τυφλώνει ἀπ’ τὴ φωτιά τοῦ μάκρους της
κι’ ἄναψα μιὰ καταφώτεινη ἐπιγραφὴ
στὴ μαύρη αὐτοκρατορία τῶν Ρωμαίων.

Πόσο εἴμουνα εὐαίσθητος
δὲν τὸ μάθατε ποτὲ.

Τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἱστορίας
σταμάτησαν πάνω στὶς τραχεῖες
χαράδρες τοῦ προσώπου μου,
εἴμουνα στολισμένος μὲ τὸ ἀγέρι
τῶν τραχειῶν βουνῶν τῆς πατρίδας μου
εἶχα μέσα μου φυλαγμένη μιὰ ζεστὴ εὐαισθησία
ἓνα θησαυρὸ ἀπὸ σχέδια παιδικὰ,
ἓνα Ναὸ ἢ ψυχὴ μου εὐώδιαζε
ἀπὸ φιλοδοξία καὶ πράξεις εὐγενικές.

Εἴμουνα ἓνας χωριότης.

Μὰ κι’ ἓνας ἀληθινὸς εὐπατριδῆς.

Δὲν μποροῦσα νὰ λησμονήσω
 πὼς στὰ παλάτια τῆς Ρώμης περιφρονοῦσαν
 τὰ ἐρεῖπια τῆς Ἑλλάδας.
 Εἶχα γεννηθεῖ πάρα πολὺ Ἕλληνας
 γιὰ νᾶμαι λιγότερο καλὸς.
 Ἡ πανοπλία μου, ὁ φονικὸς θρίαμβος τοῦ ἀτσαλιοῦ
 ἔκρουσαν τὴ ζεστὴ πηγὴ τῆς καλωσύνης μου.
 Ἐκλαψα πολὺ στὴ ζωὴ μου,
 ἔκρουσα μέσα στὰ παράπονα ποὺ μ' ἔπνιγαν
 τὸ σκελετὸ μιᾶς ρωμαϊκῆς νύχτας
 γεμάτης ὄργια, εἰταῖρες καὶ ἑκατομμύρια μυστικά.
 Εἶχαν μεγαλώσει στὰ σπλάχνα μου
 παλιὰ φυτόρια ἀπὸ φιλοδοξίες
 ποτισμένα μὲ τὰ παιδικὰ μου δάκρυα
 καὶ μὲ τὰ αἵματα τῆς τρομερῆς μου περιπέτειας.
 Ποῦ θὰ τὸν ὀδηγοῦσα ὅλο αὐτὸ τὸν πλοῦτο τῆς ἀγωνίας μου
 ὅπως τὸν ζύμωνα μὲ δρεῖρα καὶ παρακρούσεις;
 Τὰ περιστέρια τὸ σούρουπο
 ἔκει ψηλὰ στὴν ὀρεινὴ μου πατρίδα
 στένευαν ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸν ὀρίζοντα.
 Μεθοῦσα μὲ τὰ συνεφάκια τ' Ἀπρίλη
 καθὼς ξεκινοῦσαν γιὰ τ' ἀκλόνητα ταξίδια τοῦ ρεμβασμοῦ.
 Πόθοι ἄγριοι μὲ κυρίεψαν
 πόθοι ὅμοιοι μὲ λυγρὰ ἀγόρια,
 σχήματα ἀπὸ ρωμαντικὲς βροχὲς,
 ποτάμια γεμάτα νερὸ καὶ ποίηση
 ξεκινοῦσαν μαζί μου γιὰ τὰ χαράματα
 σὲ μιὰ χώρα πιὸ γαλανὴ κι' ἀπ' τὸν ἐρχομὸ μου!
 Γιὰ ποῦ πορεύονταν οἱ ἀσύγκριτοι αὐτοὶ ἀδελφοί μου;
 Καταράχια καὶ βοσκοτόπια εἶχαν
 μεθύσει τὰ βήματά μου...
 Στὰ Ζαγόρια φύτεψα παιδικὲς ὥρες καὶ στεναγμούς,
 κάθε δειλινὸ ἔχει κρῦφει τὸ θησανρό μου,
 στάθηκα σκληρὸς κι' ἀποφασισμένος κι' ἔκλαψα
 πλάϊ ἀπ' τὰ χωράφια ποὺ προετοίμαζαν
 τὴ χλωρὴ σημαία τοῦ ἀπριλιάτικου γρασιδιοῦ
 κι' ἔτριξα πάνω ἀπ' τὸ κακὸρεμα τῆς ὀριμότητάς μου
 κοτρώνια κι' ὄνειρα νὰ γκρεμιστοῦν
 στὴ χαράδρα τοῦ κόσμου...
 Κλαρίνα ἀπὸ δεκαπενταῦγουστο
 πανηγύρια ἀπ' τοὺς προφητηλιάδες,
 ἀναπνοὲς γοργὲς παληκαριῶν
 ποὺ χόρευαν μὲ τὸ πάθος κατακόρυφο
 στὰ μεσοχώρια τοῦ Πεντάλοφου καὶ τοῦ Μετσόβου,
 ὅλα τὰ μοιρολόγια τῆς φλογέρας τοῦ βοσκοῦ
 τὸ Μάη καὶ τὰ γλυκοχαράματα
 ὅλα τρέχαν στίς φλεβὲς μου σὰν ἄγριοι ποταμοὶ
 ποὺ ὀρμητικοὶ κι' ἀνάλητοι χυνόταν
 στ' ἀπέραντο κενὸ τῆς καρδιάς μου.
 Ἐπαιξα μὲ τὰ ἐλάφια καθὼς πηγαῖναν στὴ βοσκὴ

μακροῦ ἀπ' τὶς ἐλαφίνες,
 τραγουδῆσα μακρόσχητα μέρακια μὲ τὰ ἡπειρωτάκια μου,
 παρακάλισα τὴ μάνα μου νὰ μὲ διώξει μιὰν αὐγὴ
 ἄκουσα γιὰ τὸ μῦθο τοῦ γείτονά μου μεγαλέξαντρου
 εἶδα τὸ πανόραμα τῶν Καισάρων
 πίσω ἀπ' τὸ Καπιτώλιο
 κι' εἶπα νὰ ξεκινήσω νὰ πηγαίνω ὥς ἐκεῖ γιὰ νὰ τοὺς δῶ...
 Ἔρριξα τὸ μαντῆλι μου νὰ πάω παίζοντας
 ἓνα μαντῆλι ἀπὸ βαθιὰ χρώματα
 καὶ καθαρὲς βρῦσες.
 Μέσα σιὸν ἄσπρο κάμπο του
 εἶχα φυλάξει τὰ ζεστά δάκρυα τῆς μάνας μου.
 Κέντημα τῷχα ἀπὸ χρυσόχρεα νυχτέρια
 κι ἀπὸ μεγάλους στεναγμούς
 στὸ βαθὺ κρεβάτι τ' ἀργαλειοῦ μας,
 χορὸς μὲ καρραγιὺνισες θεσσαλικὲς
 τράνταζε τὸ τοπίο στὰ μάτια μου
 κύματα ἀπὸ μοναδικούς γιालούς
 εἶχαν φυτέψει οἱ πατριῶτες μου σ' ἀρσενικὰ χρώματα
 γιὰ νᾶβρω ἐγὼ στὴ μοῖρα καὶ στὸ ριζικό μου
 τὸ πρῶτο σπόρο τῆς δημιουργίας.
 Τὸ βιβλίο τοῦ θρόνου μου
 σελίδα σελιδούλα τῷγραφαν
 στρατηλάτες κουρασμένοι ἀπ' τὴν ἐπιστροφὴ
 καὶ βασιλιάδες ποὺ φοροῦσαν στέμματα
 ἀπὸ Αὐγερινούς βασιλεμένους...
 Ἡ Ρώμη! Ὅλα τὰ παιδιὰ
 ἔχουν μικρὲς καὶ μεγάλες ἀγάπες
 ἔχουν καὶ μιὰ ξεχωριστὴ, μιὰ διαφορετικὴ
 ἀπ' ὅλες γιὰ νὰ τὴν κρατοῦν σὰν παραμῦθι
 μὰ καὶ σὰν ὄραμα πιδὶ λαμπερὸ
 καὶ πιδὶ πολὺχρωμο κι' ἀπ' τὰ παιχνίδια τους.
 Εἶχα κι' ἐγὼ μι' ἀγάπη δυνατὴ σὰν τὸ χρόνο
 ἄγρια κι' ἀπέραντη σὰν τὴν καταιγίδα
 ἀγάπησα μιὰ πόλη ἓνα ὄραμα,
 μιὰ πόλη ποὺ εἶχε ἀπὸ αἰῶνες ρίξει
 τὴ σιδερένια κονκίδα της
 στὸ κέντρο τοῦ κόσμου καὶ τῆς καρδιᾶς μου.
 Ἡ Ρώμη!
 Τὴν εἶχα σχεδιάσει σὰ μιὰ κόρη
 μεγαλωμένη μὲ φαντασία καὶ ρεμβασμὸ
 χτενισμένη μὲ μεσημεριάτικους ἥλιους
 τριγυρισμένη μὲ φιλενάδες καὶ πρωινὰ ἀνάλαφρα
 καὶ ξεκίνησα νὰ τὴ συναντήσω.
 ἓνας πολεμιστὴς ἄγριος
 ποὺ τρώμαζε ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὰ βήματά του!
 Εἶχα περπατήσῃ μόνον σὲ μονοπάτια χωριάτικα
 καὶ βρέθηκα ξαφνικὰ
 στὴ λεωφόρο τοῦ κόσμου.
 Δὲν τὸ θέλησα ποτε τὸ ἀπίσιευτο κατόρθωμα.

Ἦταν τόση ἡ ἐκπληξή μου
 πὺν οἱ ἄνθρωποι γιὰτὶ μὲ λυπήθησαν
 βροῇσαν τὸ θάνατο γιὰ παιχνίδι
 μ' ἓνα χωματένιο κεραμίδι στὸ κεφάλι μου!
 Ἕνας διαβάτης εἴμουν, ἓνας ὀνειροπόλος
 ἓνας νέος πὺν εἴξερε περισσότερο
 ἀπ' ὅσα οἱ ἄνθρωποι τοῦ δικαιολογοῦσαν,
 εἴχα νοσταλγήσει ἓνα περίπατο στὸν Τίβεργη
 στὶς πλατεῖες μὲ τὰ ξαγριωμένα λιοντάρια
 καὶ στὴ σκιά τῶν στοῶν πὺν σκοτώνεται
 ἡ λαμπρὴ μεγαλοπρέπεια τ' οὐρανοῦ.
 Ποιητὲς σὰν κι' ἐμένα δὲν εἶναι παραπάνω
 ἀπ' τὰ κορίτσια πὺν ὀνόμασαν Μοῦσες.
 Στίχους σὰν τὶς λόγχες πὺν ὀδήγησα
 δὲν ἔγραψαν πολλοί.
 Σὲ μιὰ μικρὴ ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδας πὺν βασίλευα
 μέσα σὲ ἀραιὲς χιλιάδες θνητῶν
 ἔγινα συνάδελφος μὲ μονάρχες πὺν μετροῦσαν τοὺς ἀνθρώ-
 [πους

μὲ τὰ φυλλῶματα τῶν μεγάλων δασῶν
 κι' εἴχαν γιὰ πιδὶ ἱερὴ φιλοδοξία
 νὰ τοὺς φιλήσουν τὴν ἄκρια τῆς πορφύρας των...
 Χωρὶς νὰ ξέρω κανένα μὲ γνώρισαν οἱ Καίσαρες
 ὁ Ἀννίβας, ὁ Ναπολέοντας,
 ἀγνάντεψα τὸν κόσμο σὰν ἀρχάγγελος θυμωμένος,
 μὲ μιὰ φιλοδοξία νεανικὴ στὸ κοντάρι τῆς μοίρας μου
 ποῦμοιαζε σὰν μιὰ κραυγὴ μου πρὸς τὸν κόσμο!
 Ἦταν μικρὸς ὁ κόσμος, μὲ στενοχωροῦσε.
 Ἦταν μικρὸς τὸν ἔβλεπα σὰν ἀπὸ ἓνα μπαλκόνι
 νὰ τὸν κρατήσω ἥθελα στὰ χέρια μου
 ἔφτανε μόνο νὰ τ' ἀπλώσω...
 Ἄλλοι πρὶν ἀπὸ μένα πρόγονοι
 ἦταν καθὼς τὰ κύματα ἐπάνω στὰ χωράφια
 φωτιὰ ἀπ' τὰ βάρη τῆς Ἀσίας, ὁ Τζένκης Χάν, ὁ Ἀτιίλας,
 οἱ ἀπόγονοι ἔχουν ψηλὰ λοφία καὶ κράνη
 σίδερα φονικά πὺν σκέπαζαν τὶς πολιτεῖες μὲ νεκροὺς
 τὸν οὐρανὸ μὲ νύχτα
 καὶ τὶς θαλάσσιες λεωφόρους μὲ ὁμοβροντίες,
 ἔχουν σιγατόπεδα ὅπου οἱ ἄνθρωποι οὐρλιάζουν
 ἐπιτελεῖα, γεμάτα μηχανοκίνητες ἐκστρατεῖες
 καὶ χάστες ἀπὸ στιγματισμένο μὲ ἀνομίες πάπυρο.
 Ἐγὼ δὲν εἴχα τίποτα καὶ κανένα. Τὰ χέρια μου καθαρά
 ἐπιτελεῖο ἀπὸ ποιητὲς καὶ ὀνειροπόλους
 καὶ συντροφιά ἀπὸ ἡπειρωτόπουλα παιδιὰ.
 Μιὰ ἐξωτικὴ περιπέτεια ἔξω ἀπ' τὴ Ρώμη
 ἦταν ἡ τρομερὴ καὶ τρυφερὴ μου διασημότητα.
 Οἱ ἀργοπόδαροι ἀριστοκράτες τῆς Ἀφρικῆς
 τὰ ἐπιβλητικὰ φρούρια τῶν ἐλεφάντων
 σὰν βασιὰ ὅπλα μὲ συνόδεψαν.
 Ἦταν μαζὺ μου σὰν ἀγέλαστοι σύντροφοι

για την τρέλλα μου στολισμός
για τους άπεραντους δρόμους μελαγχολία. -
"Έχω παράπονο πού δε με πρόσεξαν οί άνθρωποι,
όχι σάν στρατηλάτη, σάν πολεμιστή
σάν όνομα πού τρώμαζε την άήττητη Ρώμη,
πού δε με πρόσεξαν τά βράδνα στή σκηνή
έκει πού όνειρενόμουνα πάντα
χωρίς παράσημα, χωρίς στολές,
μέ τά σκληρά χωριάτικα φορέματά μου,
πού μέσα άπ' την πολεμική την πανοπλία μου
ένας μεγάλος θησαυρός άπλωνε το λιβάδι τής καρδιάς μου.
"Ηθελα νά τά πετάξω όλα άπό πάνω μου
νά ξεφτίσω τό χαλκό τού κράνου·
νά πιτάξω τό βάρος τής άσπίδας μου
νά ξηλώσω άπό τή σάρκα μου τό ηλεκτριζόμενο της πετοί,
όλα νά τ' άπορρίψω μέ τά ίδια μου τά χέρια
και νά βρεθώ άξαφνα σάν ένας έσκιος
έλαφρός χωρίς τά ρούχα μου
μ' ένα χιτώνα άτικό και νά φρουρήσω
τά μάρμαρα τών βασιλιάδων πού κοιμούνται μέ τ' άγάλ-
[ματα...

Οί Ρωμαίοι περίμεναν τόν καταχτητή.
Όταν έγώ έστιβα την ψυχή μου στήν άγρύπνια
έκείνοι έτοιμάζαν τό αίματοκύλισμά μας.
Δοκίμασα πολλές φορές ν' άνέβω στους γύρω λόφους
και νά φωνάξω στά κατάκλειστα παράθυρα
τής ύπατείας και τών συγκλητικών
νά φωνάξω στίς άγορές και στίς πλατείες
πούναι μαζωμένοι οί άπλοϊκοί άνθρωποι
οί άγρότες κι' ό λαός
τά τρομαγμένα χωριατόπαιδα
πού έμοιαζαν μέ μένα τόσο
και νά τούς μεταδώσω μιά κραυγή:
«'Αδέρφια μου!»
Δέ ζητούσα νά στρώσω τούς δρόμους τής αιώνιας πόλης
μέ τά κορμιά τών στρατιωτών μου.
"Ηθελα μόνο νά μήν έμποδίσουν οί αυτοκράτορες
τόν περίπατό μου στο Καπιτώλιο και στίς Κρήνες!
Τούς είπα: «Μ' άκούτε Ρωμαίοι;
Δώρα σάς φέρνω τούς έλέφαντες,
φίλους τούς μαχητές μου,
μέ τή φρουρά μου λίγους αιώνες θά κοιμηθώ
κι' ύστερα θά γίνω σύμβολο για τούς ανθρώπους»...
Δέ μ' άκουσαν. Μέ χτύπησαν.
όπως χτυπήσαν τούς Καρχηδονίους.
Μπρεϋσαν νά νοιώσουν τή σιωπή μου.
"Άκουσαν μόνο τό ποδοβολητό τών μαχητών
τους χτύπησα κι' έγώ σά μαχητής άνδρείος
σκοπύνα μέ τό δόρυ μου τή Ρώμη κατάκαρδα
πεν ήτανε καρδιά όλου τού κόσμου!

Τίς ὥρες πρὸ πολέμουσα σὰν ἕνας ἀγροῖκος
 ἕνα πέπλο ἀπὸ ὀπτασίες ἔστρωναν
 μαλακὰ χάρδια στὴν ψυχὴ μου.
 Μὲς τοὺς ἀλλалаγμοὺς καὶ τὰ σῦνεφα τῆς μάχης
 αἰσθήματα κι' αἵματα
 σχήματα ἀπὸ ὥραϊα πρόσωπα ἐφηβικά
 χρόνια παλιὰ καὶ τρυφεροὺς γνωριμίες
 ζωὴ καὶ θάνατος
 ἐμπιστοσύνη κι' ἀμφιβολίες
 δὺλὰ ἀγκάλιαζαν τοὺς ματωμένους θριάμβους μου
 σὰ μιὰ καλωσύνη ἀσυλλόγιστων κοριτσιῶν.
 Ὅσο ἐπικίνδυνο πολέμαρχο μέ νόμιζαν οἱ ἐχθροί μου
 τόσο ἐγὼ ἀνακόλυπτα πῶς εἶμαι
 ἕνας ἀθῶος, ἕνα παιδί
 γεμάτο ἀπὸ στοργή καὶ παράπονα.
 Μέσα στὴν παρατολμία τῆς μάχης
 ἔβλεπα κι' αὐτὰ τ' ἀσπλαχνα δόρατα τῶν πολεμιστῶν μου
 σὰ χέρια ἀδελφικά
 σὰ χέρια ἀπλωμένα στοὺς Ρωμαίους
 νὰ τοὺς παρακαλοῦνε...
 Εἶχα μέσα μου πάντα κάτι ἀπὸ τίς παραισθήσεις
 τῶν εὐλογημένων δημιουργῶν.
 Δὲν ἔβλεπα ἀντίπαλο
 δὲν ἔβλεπα πολεμιστὲς ἐχθροὺς μου,
 οἱ λεγεῶνες τοὺς ἀγέλαστες καὶ φανατικὲς
 στεκόνταν ἀπέναντι σὰ χαρμόσυνοι χοροὶ
 σὰ διάκοσμοι ἀπὸ παιδικοὺς ἀγγέλους...
 Πόσο τρόμο στάλαξε ἡ παρουσία μου
 στὶς γυναικὲς καὶ στὰ παιδιά!
 Ὁ ἄσπρος ὕπνος πέταξε ἀπὸ τὰ κρεβάτια τοὺς
 οἱ νύχτες γέμισαν σκιὲς καὶ ἐφιάλτες,
 φίδια ἀπὸ σίδερο
 καὶ ὄνειρα ἀπὸ φαρμακερὴ κακία
 ἔδιωξαν τὸν παραστάτη ἀγγίλο
 Νὰ μποροῦσα νὰ μιλήσω στὰ παιδιά,
 νὰ σταθῶ πλάϊ τους σὰ φίλος
 ἐγὼ πού πῆγα ὅξω ἀπὸ τὰ σπίτια τοὺς
 γιὰ νὰ σκοτώσω τοὺς γονεῖς τοὺς!
 Ποτὲ δὲ συλλογίστηκα ἕνα τέτοιο ἀδιέξοδο
 ποτὲ δὲν πίστεψα σὲ τέτοια πικρὴ μοῖρα
 ποτὲ δὲν εἶξερα πόσο θὰ πλήρωνα
 μιὰ πορεία ἀβέβαιη πρὸς τ' ὄνειρό μου.
 Τὸ φεγγάρι γνωρίζει νὰ καταχτᾷ τις νύχτες τῆς γῆς
 μόνο μὲ τὴ μελαγχολία του,
 μιὰ τέτοια νίκη εἶχα κι' ἐγὼ φανταστεῖ
 γι' αὐτὸ ἔτρεχα μὲ τὴν παιδικότητά μου
 πρὸς τοὺς ἀσιτεφάνωτους ἀνδριάντες
 φορῶντας σαντάλια καὶ μακριὰ ὥς τὰ πόδια μου ὄνειρα.
 Νίκησα τοὺς Καίσαρες καὶ συντριφτήκαμε κι' οἱ δυὸ
 χάρισα στοὺς ἀνθρώπους μιὰ θυσία

μιὰ νίκη πού πληγώνει πιό βαρειά
τοὺς νικητὲς ἀπὸ τοὺς νικημένους.
Τὸ ἔπος τῆς ψυχῆς μου ἔμεινε ἄγνωστο
δὲ μπῆκα στὴ Ρώμη
αὐτὸ ἦταν ὅλο.

Ὦξω ἀπὸ τίς πύλες τῆς ἄφισα τὰ σαντάλια μου
μιὰ θάλασσα ἀπὸ φιλοδοξία γαλάζια
ἄγγιξε σὰ μιὰ φτερούγα κόνδορος
τὴν ξαφνικὴ μου προσγείωση.
Κι' ὕστερα ἐπῆξε πάλι μιὰ γαλήνη γύρω μου
σὰ νὰ μὴν εἶχε ποτὲ φουρήξει μὲ τὴν ἀνάσα του ὁ Πύρρος
κι' ἐγινε μιὰ βαρειά ἀνυπόφορη ἐπιφάνεια.
Ἐφυγα βιαστικὸς μὲ τοὺς τρομεροὺς μου ἑλέφαντες
τοὺς ἔφερα σὰ ράκη μεγαλειώδη
πονεμένος ὅσο κι' ἓνας ποιητὴς
πού λησμονήσε προτοῦ νὰ γράψει
τὴ μεγάλη του ἔμπνευση...

Ἐσεῖς πιά τώρα σκεπάσατε τὸ πέρασμά μου
μὲ τόσες βάρβαρες ἐκτροπαιχτεῖς
ξεχάσατε τὸν ἦχο τοῦ ὀνόματός μου
μὲ τοὺς στρατάρχες τοῦ Β' καὶ τοῦ Γ' Ράιχ
ἀντικαταστήσατε τοὺς μεγαλόσωμους ἑλέφαντες
μὲ τὰνκς κι' ἀεριοθούμενα καὶ μὲ τὰ ὑπερδεδνῶν
μ' ἐποποιεῖς πού ἀρχινοῦν

ἀπὸ τὸ Στάλινγκραντ καὶ φτάνουν ὡς τὸ Βερολίνο.

Τίποτα δὲν ἀπόμεινε γιὰ μένα.

Ἡ Ρώμη μόνο πού πολὺ μὲ συλλογίστηκε
ἐσπρωξε ἀνάλαφρα ἓνα ἀεράκι
πού σκόρπισε τὸ παραμῦθι μου σὰν ἄσπιλο ὄνειρο.

Πολλοὶ τὴν κατατρόμαξαν τὴ Ρώμη,
χίλια βαριά βομβαρδιστικὰ μὲ νέγρους πιλότους
ἔρριξαν τόνους σίδηρο

σις γυναικες καὶ στὰ παιδιὰ,
βάσεις πυραύλων «Τίμιος Τζὼν»

μὲ τὰ ρύγχη πρὸς τὴ Ρουσία
κρατοῦν τὴν αἰώνια εἰαίρα σὲ αἰώνιο συναγερμὸ
μὰ στὴν ψυχὴ τῆς ιστορίας τῆς

ἢ μιὰ στιγμή

ἢ δική μου

τῆς ἔχει ἀνοίξει τὸ δόρυ μου μιὰ μόνιμη πληγὴ ..

Ἦρθα ἓνας ἄγνωστος ἀπὸ τὴν Ἡπειρο
κι' ἔφυγα σὺν ἀστερισμὸς καινούργιος γιὰ τὸν οὐρανὸ σας.

Μὰ ἐγὼ δὲν εἶχα αὐτὸ ζητήσῃ ἀπ' τὴ ζωὴ μου
ἀνέβηκα στὸν ἐξώστη τῆς μοίρας μου
γιὰ νὰ περιφρονήσω τοὺς ὁμοίους μ' ἐμένα
πού φόραγαν κορδέλλες στοὺς βοστρύχους.

Ἐγὼ ἤμουνα διαφορετικός,
εἶχα στὸ σακιδιό μου χρυσάρι ἀπὸ ὄρεινὴ πλαγιά
καὶ κλάδους ὅπλ᾽ πονηράρι γιὰ τὴ ζιστασιά μου,
μιὰ ὁλόκληρη ἀκολουθία ἀπὸ χίμαιρες

πὸν μ' εἶχαν ἀτακτοῦν βασιλιά τους.
'Αρματώθηκα μὲ θυμούς καὶ μεγάλα σχέδια
γιὰ μιὰ μονάχα ἑξαλλη πράξη.

"ὦ, ἔσεῖς ματοβαμένοι πρόγονοί μου!
στρατηλάτες καὶ ἐγγόνια μου πὸν θὰ βρεθεῖτε
ἀπάνθρωποι ἐκπορθητὲς σὲ ξένες πατρίδες.
Δὲν ἦπια νερὸ ἀπ' τὴν πηγὴ σας
δὲν ἀκολούθησα καθόλου τὴν πορεία σας
ὥς τὸ βάρβαρο τελειωμὸ τῆς.

Εἶμαι σὰν τὰ παιδιὰ πὸν ἀποκοίμισαν τὰ νιάτα τους
κάτω ἀπὸ μιὰ καταπόσινη φιλλύρα
ἐξωραϊσμένη μὲ τὴ δόξα τοῦ βραδυνοῦ οὐρανοῦ,
καὶ καρτεροῦν μιὰ ξαφνικὴ ἰδέα
ἓνα ἀπρόοπτο ποίημα ν' ἀνθίσει στὴν καρδιά τους,
εἶμαι σὰν ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ
μεγαλωμένου κάτω ἀπὸ τὸν ἴδιο
μητρικὸ ἀστράγαλο.

"Ὅσοι ξεκινοῦν γιὰ τὴ λίμνη πὸν ἔφτιαξαν
γύρω—γύρω τους οἱ ὥρες,
μ' ἓνα βιβλίον στὸ χέρι τους
μ' ἓνα ὅπλισμένο στρατὸ
μ' ἓνα λόγο ἀπὸ μεγάλη σιωπὴ γεμάτο,
νὰ τὸ ξέρετε, εἶστε σὰν τὸν τραγικὸ ἐκεῖνο βασιλιᾷ
πὸν ἀπὸ τὴν "Ηπειρὸ ξεκινώντας
σὰς ἔδωσε ἓνα ὄνομα γιὰ τὴν περιπέτεια τῆς ζωῆς.

Θὰ τὸ παίρνουν συχνὰ οἱ ἄνθρωποι
ἀπ' τὸ ἐρμάρι τῆς θύμησής τους
νὰ προσδιορίζουν τὴ μελαγχολία τους.

"Ὅσοι μπορέσουν κάπου—κάπου στὴ ζωὴ
νὰ φορέσουν γιὰ μιὰ στιγμή τὸ παράδειγμά μου
ἄς ἀφίσουν τὰ κλάματα ν' ἀνθίσουν ἀπρόοπτα
καὶ γοερὰ νὰ κατρακυλήσουν στ' αὐλάκια τοῦ προσώπου
ὥστε ἀκόμα καὶ τὸ γέλοιον ν' ἀκουστεῖ
σὰν ἓνας λυγμός, σὰν τὸ λυγμὸ μου!

Γιατὶ παρόμοιες πράξεις
ἰσάζεις μὲ τὴ ζωὴ καὶ μὲ τὸ θάνατο
γίνονται μόνο μιὰ φορὰ.

"Ἔτσι κι' ὁ Πύρρος μιὰ φορὰ
(ἀφοῦ πρῶτα βαθιά τὰ πέδιλά του ἄφισαν ἀχνάρια)
ξαπλώθηκε στὸν κόσμον μὲ ὅλον τὸν ἀνάστημα
μὲ δόντια ἄθραυστα μέσα στὸ στόμα τὸ κλειστὸ
καὶ τ' ὄνειρό του
γιὰ πάντα ἔξω ἀπὸ τὰ Τείχη...
Καὶ ὅμως ἡ φωνὴ του σπλαγίζει ἀκόμα
(γιὰ ὅσους μποροῦν κι' ἀκοῦν πέρα ἀπὸ κάθε δρόσημο)
διάτορην πίσω ἀπὸ τοὺς ἐλέφαντες
καὶ σὰ νερὸ βουερό, ἀνοιξιάνικο
κατηφορίζει ἀπὸ τίς "Αλπεῖς....

IL PONTE DI ARTA E I SACRIFICI DI COSTRUZIONE

GIUSEPPE COCCHIARA

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

3. Ὁ ἓνας μεγάλος σερβοκροάτης λαογράφος, ὁ Vuk Stefanovic Karadzic, στὸν ὁποῖο ὀφείλουμε τὴν πρὶς σημαντικὴ συλλογὴ λαϊκῶν τραγουδιῶν τῆς χώρας του, διαβεβαίωσε στὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τοῦ 18ου αἰῶνα, ὅτι καὶ στὴ Σερβία καὶ στὴν Κροατία κρατοῦσε ἡ πίστις πὺς δὲν μπορεῖ νὰ χτισθεῖ ἓνα κτίριο, ἂν δὲν ἐντειχιστεῖ ἓνας ἄνθρωπος ἢ ἡ σκιὰ του ἢ τὸ λιγώτερο ἓνας ζωντανὸς πετεινὸς ἢ μιὰ νυχτερίδα (24). Καὶ ὁ Cronia πρὶς μετέφρασε μὲ μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ τραγούδια, μᾶς μαρτυρεῖ ὅτι διαπίστωσε πὺς στὴ Βοημία διασώζονταν ἀκόμα καὶ στὰ 1917 ἡθῆ αὐτοῦ τοῦ τύπου (25).

Αὐτὲς οἱ ἐπιβιώσεις—τὰ μικρὰ σερβοκροατοπούλα φοβεῦνται καὶ σήμερα νὰ περᾶσουν μπροστὰ ἀπὸ μιὰ καινούργια κατασκευὴ—ἔχουν τὴν ἀπήχησίν τους στὰ λαϊκὰ τραγούδια, στὰ ὁποῖα θρίσκουμε καὶ τίς διαφορὰς παραλλαγὰς (motivi) πρὶς γνωρίσαμε παρὰπάνω καὶ οἱ ὁποῖες εἶναι κοινές, ὅπως καὶ οἱ σχετικοὶ νεωτερισμοί, στὴν Ἑλλάδα, στὴ Βουλγαρία καὶ στὴ Ρουμανία.

Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ τραγούδια ξεχωρίζει ἓνα ποίημα πρὶς συλλέχτηκε ἀπὸ τὸν ἱδιο τὸν Vuk καὶ μεταφράστηκε ἐν μέρει ἔμμετρα ἀπὸ τὸν Tommaseo (26). Τρεῖς ἀδερφοί, μᾶς ἀφηγεῖται τὸ ποίημα, θέλουν νὰ εἰσδεμῇσουν τὸ Scutari, ἀλλὰ τὰ θεμέλια πρὶς χτίζονται τὴν ἡμέρα ἀπὸ τρακόσιους μαστόρους, γκρεμίζονται τὴ νύχτα, γιατί ἔπεμ

24) Ἡ συλλογὴ τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν τοῦ V. ἄρχισε τὸ 1814. Ἀργότερα ἔγινε ἐπεξεργασία τῆς μὲ φροντίδα τοῦ Κράτους σὲ ἐννιά τόμους. Srpske narodne pjesme, Belgrado, 1891—1902 καὶ εἶναι μιὰ ἀπ' τῆς κυριώτερες καὶ πρὶς ἐνδιαφέροντος ἐθνοπαϊκῆς συλλογῆς. Σχετικὰ κοίτ. A. Cronia «Poesia popolare serbo—croata. Padova, 1940, pp. 8—9

25) A. Cronia, ὁ π, σ. 66

26) Ὁ Tommaseo δὲν ἀναφέρει τὴν πηγὴν. Μὰ προφανῶς τὸ πῆρε ἀπὸ τὸν Vuk, ὁ ὁποῖος τὸ 1841 εἶχε πρὶς βγάλει τὴ συλλογὴν τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν σὲ ἑξ τόμους.

δαίνει ἡ Vila, πού εἶναι ἐντὶ τὰ πιδ ζωντανὰ πνεύματα τῆς σερβικῆς μυθολογίας(27).

Μιά μέρα τέλος πάντων, ἡ Vila ἀποφασίζει νὰ μιλήσει μ' ἓνα ἀπὸ τ' ἀδέρφια, τὸν Vucassino, πληροφορῶντας τον πὼς δὲν θὰ στεριώσει ἡ πόλη, ἂν στὰ θεμέλια τοῦ φρουρίου τῆς δὲν ἐντειχιστοῦν ὁ Stoja κι' ὁ Stajano. Ὁ βασιλεὺς στέλνει ἀμέσως ἓναν ὑπηρέτη τίμιο καὶ πιστό, γιὰ νὰ θρεῖ αὐτὸ τὸ ζευγάρι. Ὁ φτωχὸς ὑπηρέτης περπατάει - περπατάει. Ἀλλὰ δὲν κατορθώνει νὰ συγκεντρώσει πληροφορίες γιὰ τὸν Stoja καὶ τὸν Stajano(28). Γυρίζει ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια μόνος. Καὶ τότε θαρρεμένος ὁ Vucassino συνεχίζει τὸ χτίσιμο. Χτίζουν τὴν ἡμέρα οἱ μαστόροι, ἀλλὰ πιστὴ στὸν ἐαυτὸ τῆς ἡ Vila, τὰ γκρεμίζει ὅλα τῇ νύχτα.

81—Νά, ἔσεῖς πού εἴστε τρία ἀδέρφια
κι' ὁ καθένας ἔχει τὴν πιστὴν τοῦ τῇ γυναῖκα,
ὅποια πρώτη αὐριο ἔρθει στὴ Βοριάνα
γιὰ νὰ φέροι στοὺς μαστόρους φαγητό,
χτίστε τὴν στὰ θεμέλια τοῦ κάστρου.

Ἡ θέληση τῆς Vila συλλέχτηκε κι' αὐτὴ τῇ φορὰ ἀπὸ τὸν Vucassino, ὁ ὁποῖος παρακαλεῖ τ' ἀδέρφια του, τοὺς Ugliesa καὶ Goico, νὰ μὴ ποῦν τίποτε στὶς γυναῖκες τοὺς καὶ νὰ μισραστοῦν μ' αὐτὸν τὸ πρῶτο. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν κρατᾷ τὸ λόγο του, οὔτε ὁ Ugliesa. Αὐτὸ τὸ περιστατικὸ μᾶς θυμίζει τὸν ὅρο τῶν συντρόφων τοῦ Μανώλη στὸ ρουμανικὸ τραγούδι. Ἀπὸ περίληψη τοῦ Tommaseo: «Ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ». Ἡ γυναῖκα τοῦ Vucassino λέει στὴ γυναῖκα τοῦ Ugliesa: «Μὲ πονεῖ τὸ κεφάλι». Ἡ ἄλλη ἀπαντᾷ: «Καὶ μένα τὸ χέρι. Πῆς το στὴ νεώτερη συννυφάδα». Ἡ νεώτερη ἔχει ἓνα μωρὸ πού δυzaίνει καὶ δὲν θάθελε νὰ τὸ ἀφήσει. Ἀλλὰ εἰ ἄλλες τῆς ὑπόσχονται νὰ τὸ φροντίσουν αὐτὲς κι' ἔτσι πηγαίνει μὲ τὸ φαγητὸ στοὺς μαστόρους.

151—Ὅταν ἔφτασε στὸ νερὸ τοῦ Μποριάνα
τὴ βλέπει ὁ Goico Mergliavcevic
καὶ πονάει ἡ ἀντορία τοῦ καρδιά.
Βλέπει τὸ χαμὸ τῆς πιστῆς τοῦ γυναῖκας
καὶ τὸ παιδί τοῦ στὴν κούνια
νὰ μένει εἰδὸς μὴνός
καὶ τὰ δάκρυα τρέχουν στὸ πρόσωπό του.
Τὸν βλέπει ἡ ντελικάτη ἡ γυναῖκα του:
Γλυκὰ πηγαίνει κοντὰ του,
γλυκὰ πηγαίνει καὶ χαμηλὰ τοῦ λέγει:

27) Ὑπὸ τὸ ὄνομα Vila ἀντιπροσωπεύονται γενικὰ γυναῖκες, συνήθως νεαρές, μὲ χρυσαφένια μαλλιά, πού ζοῦν σὲ παρθένα δάση, στὰ βουνά, μέσα στὰ σύννεφα (μὲ τὰ ὅποια μοιάζουν) κ.λ.π. Ἐμφανίζονται συχνὰ στὰ βουλγαρικὰ τραγούδια (βουλγαρικά, σερβοκρατικά, σλοβενικά). Βιβλιογραφικὲς σημειώσεις στὸν L. Lager, Etudes de mythologie slave, στὴν Revue de l'histoire des Religions, t. XXXVIII (Paris 1898) n. 2, pp. 128—132. Στοιχεῖα στὸν A. Dozon, Chansons populaires bulgares, Paris 1875, p. XXIII καὶ 555. Καὶ κυρίως στὸν D. Ciampoli, il mito delle Vile στὶς Studi litteratura straniera, Lanciano s. d. pp. 81—100.

28) Πρόκειται γιὰ ἓνα motivo πού βρίσκεται ἐπίσης καὶ στὰ βουλγαρικὰ τραγούδια καὶ ἀποδεικνύει μιὰ πίστη: Ὅτι ἡ οἰκοδομικὴ διαδικασία θὰ μπορούτε νὰ ὁλοκληρωθεῖ μὲ τὴ θυσία δυὸ διδύμων ἀδελφῶν. Ὁ Sainéan ὁμῶς, p. 383, παρατηρεῖ ὅτι ἡ παρεμβολὴ τοῦ Stoja καὶ τοῦ Stajano βασίζεται σ' ἓνα λογοπαίγνιο (στὰ σερβικά Stoiti=μένει ὄρθιο), συνεπῶς ἀνοφελὴς ἡ ἀναζήτησις τῶν δυὸ διδύμων.

—Τὶ ἔχεις κύρη μου καλὲ
γιατὶ τὰ δάκρυά σου τρέχουν;
Καὶ τῆς λέει ὁ Mergliavcevic Goico:
—Πιστὴ μου γυναῖκα μὲ βοήκε κακὸ
Εἶχα ἓνα χρυσὸ μῆλο
καὶ μοῦπρεσε σήμερα μέσα στὴ Μπογιάννα
καὶ τὸ κλαίω: Νὰ τὸ ξεχάσω δὲν μπορῶ.

Ἡ συνάντησι τῶν δυὸ συζύγων ἦταν γεμάτη ἀπὸ μιὰ ἀσυνήθιστη λεπτότητα. Ὁ Goico γνωρίζει τὸ πεπρωμένο ποὺ περιμένει ἡ φτωχὴ του γυναῖκα. Ἀλλ' αὐτὴ ἔχει θάρρος:

175—Καὶ ἦρθαν οἱ δυὸ Mergliavcevic,
οἱ δυὸ κοννιάδοι τῆς μικρούλας τοῦ Goico
τὴν ἔπιασαν ἀπὸ τῆσπρα τῆς τὰ χέρια,
τὴν ἔσυραν στὰ θέμελα γιὰ νὰ τὴ χτίσουν
κι' ἐφώναξαν στὸν ἀρχιχτίστη Rado:
Ὁ Rado φωνάζει τοὺς τρακόσιους μαστόρους.
Τώρα γελᾷ γι' αὐτὰ ἡ ντελικάτη νύφη,
νομίζοντας πὼς ἀστεῖα τῆς κάνουν.
Τὴ ρίχνουν στὰ θέμελα ποὺ ἔχτιζαν.
Ρίχνουν οἱ τρακόσιοι μαστόροι,
ρίχνουν ξύλα καὶ πέτρες.
Τὴ ρίχνουν στὰ θέμελα ποὺ ἔχτιζαν.
Ἀκόμα γελᾷ ἡ ντελικάτη νύφη,
ἀκόμα ἐλπίζει πὼς τῆς κάνουν ἀστεῖα.
Ρίχνουν οἱ τρακόσιοι μαστόροι,
ρίχνουν ξύλα καὶ πέτρες.
Χτίζουν μέχοι τὴ μέση τῆς.
Τότε τὴν ἔσφιξαν τὰ ξύλα κι' οἱ πέτρες,
τότε βλέπει τὴν περιμένει τὴ δύστυχη.
Δυνατὰ φωνάζει σὰ φίδι ἐρεθισμένο
καὶ παρακαλεῖ τοὺς δυὸ ἀγαπητοὺς κοννιάδους:
—Μὴ μ' ἀφήνετε, ἂν πιστεύετε Θεό,
νὰ μὲ χτίσουν, ἀκόμα νέα καὶ δροσερή.
Αὐτὸ παρακαλεῖ, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀφελεῖ,
γιατὶ οἱ κοννιάδοι εὔτε κἂν τὴν κοιτάζουν.

Ἡ φωνὴ τῆς εἶναι ἀπελπισμένη. Οὔτε κι' ὁ ἄντρας τῆς μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε γι' αὐτήν. Ἡ τύχη τῆς εἶναι γραμμένη. Ἡ γυναῖκα τοῦ Goico ἔχει μιὰ στερνὴ ἐπιθυμία, στὴν ὁποία ὑπάρχει ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς μητρότητος:

211—Τότε παρακαλεῖ τὸν Rado τὸν ἀρχιμάστορα:
«Ἀδελφὲ ἐν Θεῷ, Rado ἀρχιμάστορα,
ἄφησέ μου στὰ βυζιά ἓνα παράθυρο,
βγάλε ἔξω τῆσπρα τὰ βυζιά μου
νᾶρχειται ὁ μικρὸς μου Nanni,
νᾶρχειται νὰ βυζαίνει τὰ βυζιά».
Πάλι ἡ δυστυχημένη φωνάζει σὸ Rado:
«Ἀδελφὲ ἐν Θεῷ, Rado ἀρχιμάστορα».

Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο:

234—Φέρουν κατόπι τὸ παιδὶ στὴν κούνια

καὶ τὸ θηλάζει μιὰ βδομάδα,
 χάνει τὴ φωνή της πάνω σιτὴ βδομάδα,
 ἀλλὰ τρέχει ἀπὸ κεῖ ἀκόμα γάλα
 καὶ βυζαίνει ἓνα χρόνον τὸ παιδί (29)

Ὁ Tommaseo σὲ μιὰ σημείωση προσθέτει ὅτι τὸ ποίημα τελειώνει λέγοντας «κι' ὅμως θγαίνει ἀπὸ κεῖ τροφή. Γιατὶ θγαίνει ἀπὸ κεῖ ἓνας χυμὸς ποὺ οἱ γυναῖκες ποὺ δὲν ἔχουν γάλα τὸν ρουφοῦν σὰ νερό καὶ τὸ γάλα τοὺς ἔρχεται»(30). Στὴν πρόσφατη μετάφραση τοῦ Cronia λείπει ἡ ἐξῆς λεπτομέρεια:

239—Ὅπως τότε, ἔτσι παραμένει ἀκόμα,
 ἀκόμα καὶ σήμερον ἔρχεται τὸ γάλα
 σὰ θάμα καὶ σὰ φάρμακον
 στίς γυναῖκες ποὺ δὲν ἔχουν γάλα(31)

Εἶναι φανερό ὅτι ἐδῶ ἔχουμε μιὰ καινοτομία στὸ θέμα (motivo) ποὺ παρατηρήσαμε στὸ βουλγαρικὸ τραγοῦδι. Σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο, ἐκεῖ ποὺ ἦταν τὸ ἀριστερὸ στήθος τῆς γυναίκας ἀνάβλυζε μιὰ πηγὴ μὲ γάλα. Κατὰ τὸ σερβοκροάτικο ποίημα ἐκεῖ ποὺ ἀναπαύονται τὰ στήθη τῆς γυναίκας ἀναβλύζει μιὰ πηγὴ, ἡ οὐσία τῆς ὁποίας ρουφιέται ἀπὸ τίς γυναῖκες ποὺ δὲν ἔχουν γάλα(32).

Στίς Ἀλβανικὲς Μελέτες τοῦ ὁ Hahn παρατηρεῖ ὅτι στὴν Ἀλβανία, ποὺ ἐπικρατοῦν οἱ ἴδιες πεποιθήσεις τῶν σερβοκροατῶν, ἡ μπαλλάντα τοῦ Σκούταρι εἶχε στοὺς καιροὺς τῆς εὐρύτατης διάδοσης(33).

Τέτοιας διάδοσης π. χ. εἶναι ἀπόδειξη καὶ μνημεῖο ἓνα λαϊκὸ τραγοῦδι ἐκλεκτῆς ἐργασίας, ὅπου στοὺς τρεῖς γνωστοὺς ἀδελφοὺς ποὺ δὲν κατορθώνουν νὰ χτίσουν τὸ φρούριο τοῦ Σκούταρι παρουσιάζεται ἓνας ἅγιος καὶ τοὺς ἀναγγέλλει ἐκεῖνο ποὺ στὸ σέρβικο τραγοῦδι τοὺς ἀνάγγειλε ἡ Vila. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ τραγοῦδι μονάχα ἓνας ἀπ' αὐτοὺς

75—ὁ πιὸ μικρὸς κι' ὁ πιὸ καλὸς
 δὲν πάτησε τὸν ὄρο
 δὲν τῶπε σιτὴ φαμίλια του
 στὸ ταῖρι του δὲν τῶπε

Ἡ σύζυγος ἀπ' αὐτὴ τὴν αἰτία ἀκολοθεῖ τὸ συνηθισμένο πεπρωμένο, γιὰ νὰ θεμελιωθεῖ τὸ φρούριο. Ἀλλ' αὐτὴ ἔχει μιὰ ἐπιθυμία: Νὰ τῆς ἀφήσουν οἱ μαστόροι ἐλεύθε-

29) N. Tommaseo, δ. π, σ. 181—187 τοῦ ἰδίου ποιήματος (ποὺ μεταφράστηκε ἄχα-
 ρα ἀπὸ τὸν P. Turati «Λαϊκὰ τραγοῦδια, σλαβικά, ἐλληνικά, ναπολιτάνικα» Mi-
 lano 1883 σ. 57—59) ὑπάρχει σήμερον μιὰ ἀριστη μετάφραση ἀπὸ τὸν A. Cronia
 «Λαϊκὴ σερβοκροατικὴ ποίηση» σ. 53 (ποὺ παραπέμπω γιὰ τὴ σχετικὴ βιβλιο-
 γραφία).

30) Στὸν Tommaseo, δ. π, σ. 187, n. 1

31) A. Cronia: Λαϊκὴ σερβοκροατικὴ ποίηση, σ. 56

32) Τὸ ἴδιο motivo βοίσκεται καὶ σ' ἓνα μῦθον συλλεγμένο ἀπὸ τὸν F. S. Krauss
 «Volks Glaube der Sudslaven» Wien 1889, σ. 158.

33) A. G. Hahn, Albanesische Studien, Jena, 1854, p. 160 e sgg. Καὶ ὁ Saineau
 p. 384 ἤτο τῆς γνώμης ὅτι καὶ στ' ἀλβανικὰ τραγοῦδια ἐπὶ τῶν οἰκοδομικῶν θυ-
 σιῶν ὑπῆρχαν στοιχεῖα σερβικῆς καὶ νεοελληνικῆς προελεύσεως. Στὴν Zeitschrift
 für Volkskunde, III, p. 143 ὁ Jarich ἐδημοσίευσε ἓνα ἀλβανικὸ τραγοῦδι ἀφιε-
 ρωμένο στὸ Γεφύρι τῆς Ἀρτας μεταφρασμένον στὰ γαλλικὰ ἀπὸ τὸν H. Heinecke
 στὴν Revue des traditions populaires, VI, p. 133 e sgg. Ὡς προσηγορεῖται ὅτι
 στὴν Ἀλβανία ὑπάρχει ἀκόμα διαδομένη ἡ πεποίθηση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία
 πρέπει νὰ θάβεται ἓνας πετεινὸς στὰ θεμέλια μιᾶς οἰκοδομῆς.

ρο τὸ ἓνα τῆς μάτι γιὰ νὰ μῦρεϊ νὰ δλέπει τὸ μωρὸ τῆς, νὰ τῆς ἀφήσουν ἐλεύθερο τὸ ἓνα τῆς χέρι γιὰ νὰ τὸ χαϊδεύει, νὰ τῆς ἀφήσουν ἐλεύθερο τὸ ἀριστερὸ θυζὶ γιὰ νὰ μῦρεϊ νὰ τὸ θηλάζει(34).

Τὰ ἴδια μοτίβα ξαναθρίσκουμε, τέλος, στὰ λαϊκὰ οὐγγαρέζικα τραγούδια, στὰ ὅποια τὸ θυμὸς ὅμως πρὶν ταφεῖ καίγεται(35) καὶ στὰ ὅποια ξαναθρίσκουμε τὸ ἐπεισόδιο τῶν τριῶν ἀδερφῶν, ποὺ ἀποφασίζουν νὰ θάψουν στὰ θέμελα μία ἀπ' τὶς γυναῖκες των, δηλαδὴ ἐκείνη ποὺ πρώτη θὰ τοὺς φέρει τὸ φαγητό. Ἐκείνη ποὺ ἡ μοῖρα ὥρισε, φθάνει. Καὶ ἐξορκίζεται ἀπὸ τὸν ἀντρα τῆς νὰ μὴ προχωρήσει. Ἀλλ' ὅπως καὶ στὰ ρουμανικὰ τραγούδια, σὲ τίποτε δὲν ὠφελοῦν τὰ ἐμπόδια ποὺ αὐτὸς μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, τῆς δάζει. Καὶ τὴ θάβουν:

20—Θαμένη ὧς τὰ γόνατα, τὸ παίρνει γιὰ παιχνίδι,
θαμένη ὧς τὴ μέση τῆς, βλέπει πῶς εἶν' μιὰ τρέλλα
θαμένη μέχρι τὸ λαιμό, νοιώθει πῶς εἶν' ἀλήθεια.
«Μὴ κλαῖς μικροῦλη μου, μὴ κλαῖς,
νὰ σὲ θηλάσουν θὰ βρεθοῦν πάντα καλὲς γυναῖκες,
νὰ σὲ κουνήσουν θὰ βρεθοῦν πάντα καλὰ παιδάκια»(36)

Καὶ ἡ κραυγὴ τῆς χάνεται ἀπελπισμένη καὶ καρτερική, καὶ ἐνώνεται μὲ τὶς φωνὲς ὅλων τῶν ἄλλων μητέρων ποὺ ἀκούσαμε στ' ἄλλα τραγούδια, καθὼς ἀκολουθοῦσαν τὴν ἀδυσώπητη μοῖρα τῶν.

4. Τὰ λαϊκὰ τραγούδια τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ποὺ ἐξετάσαμε καὶ ποὺ ἔχουν θέμα τους τὴ θυσία γιὰ τὸ στερέωμα τῶν κτισμάτων, ταξινομημένα σὲ ποικιλίες ἀποδεικνύουν ὅχι μονάχα τὴ ζωντάνια τους, ἀλλὰ καὶ τὸν βαθμὸ τῆς δημοτικότητάς των. Ἀλλὰ οἱ ποικιλίες αὐτές, ἀφοῦ περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο θέμα, μποροῦν νὰ ἔχουν γεννηθεῖ ἀνεξάρτητες ἢ μία ἀπ' τὴν ἄλλη;

Ἄν ρίξουμε μιὰ γενικὴ ματιά στὰ τραγούδια ποὺ ἐξετάσαμε, κατανοοῦμε κυρίως: 1) ὅτι τὸ ἐπεισόδιο τοῦ δαχτυλιδιοῦ εἶναι κοινὸ στὰ ἑλληνικὰ, μακεδονορουμανικὰ καὶ ρουμανικὰ τραγούδια. 2) Ὅτι τὸ ἐπεισόδιο τῆς γυναικὸς ποὺ θέλει νὰ θηλάσει τὸ νιο-γέννητο μωρὸ τῆς εἶναι κοινὸ στὰ μακεδονορουμανικὰ, ρουμανικὰ, βουλγαρικὰ καὶ σερβοκροατικὰ τραγούδια. 3) Ὅτι ἡ Ρουμανία, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Κροατία (γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρουμε τὴν Ἀλβανία καὶ Οὐγγαρία) εἶναι σύμφωνες νὰ τραγουδοῦν τὸ ἐπεισόδιο τῶν τριῶν ἀδερφῶν, ἀπ' τοὺς ὁποίους ἓνας μονάχα κράτησε τὸν ὄρκο του.

Ἐνὰς λαμπρὸς Ρουμάνος φιλόλογος, ὁ Caraman, συνεχίζοντας τὴν ἔρευνα ποὺ ἀρχί-σε ὁ Sainéan καὶ συνέχισαν οἱ Πολίτης καὶ Skok, σχετικὰ μὲ τὴ φύση καὶ τὸν χαρα-κτῆρα τῶν ποικιλιῶν αὐτῶν τῶν τραγουδιῶν, κατέληξε στὰ ἑξῆς συμπεράσματα: 1) ὅτι τὸ ρουμανικὸ τραγούδι δὲν μῦρεϊ νὰ ἀποδοθεῖ σὲ ἓνα ὠρισμένο περιβάλλον (τῶν μακε-δονορουμάνων κτιστῶν), γιὰτὶ τοῦτο εἶναι καρπὸς μιᾶς ποιητικῆς φαντασίας καὶ ὅχι ἐ-νὸς περιβάλλοντος. 2) Ὅτι ὅπου συγκρίνουμε τὰ ρουμανικὰ τραγούδια μὲ τὰ ἑλληνικὰ, πρέπει ν' ἀναγνωρίζουμε πῶς τὰ ἑλληνικὰ μᾶς παρουσιάζουν μὲ τὴ μεγαλειότερη ἀπλό-τητα τὸ ἐπικὸ θέμα τῆς γυναικὸς ποὺ τὴν ἀναζητοῦν γιὰ τὴν οἰκοδομικὴ θυσία. 3) Ὅτι τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια πρέπει νὰ θεωρηθεῖν σὰ γέφυρα, ποὺ περνώντας τὴν ἢ θυσία αὐτὴ, ἀπὸ πεποίθηση γίνηκε ποίημα. 4) Ὅτι ἂν στὰ ρουμανικὰ καὶ σερβοκροατικὰ τρα-γούδια συναντᾶμε μιὰ τελειότερη αἰσθητικὴ πραγματοποίηση, αὐτὸ εἶναι ἢ ἀπόδειξη ὅτι δὲν εἶναι οἱ Ρουμάνοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀρχικὰ ἔδωκαν ποιητικὴ μορφή στὸ θρύλο τῶν

34) B. Paley e D. Kurty (I tesori della natione) Tirana 1937, r. II, σ. 243—245.

35) L. Sainéan p. 392. *Κείμενο στὸν τόμο τοῦ Aigner «Ungarische Volusdichtungen, Budapest, 1897. Καὶ στὴν Οὐγγαρία ὑπάρχει ἡ πεποίθηση ὅτι γιὰ νὰ στε-ριώσει ἓνα κτῖσμα πρέπει νὰ θυσιάσῃ ἓνα ζῶο, εἰδικὰ ἓνας πτερινός.*

36) Μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν Sainéan, σ. 392 e sgg.

οικοδομικῶν, θυσιῶν(37).

Μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε γιὰ τὸν Caraman πὼς εἶναι πολὺ συζητήσιμη ἡ τελευταία αὐτῇ γνώμη του, δηλαδὴ πὼς τὰ ρουμανικὰ τραγούδια εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Ἐνα προσεχτικὸ διάβασμα τῶν ἀρχικῶν κειμένων, μᾶς δίνει, ἀντίθετα, διαφορετικὴ ἐντύπωση. Μὰ ἂν συνέβαινε ἔτσι—δηλαδὴ τὰ ἀρχικά ρουμανικὰ τραγούδια νᾶναι αἰσθητικὰ ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά—δὲν θὰ ἦταν αὐτὸ ἡ ἀδικαιολόγητη πραγματοποίηση μιᾶς λογοτεχνικῆς ἐξέλιξης ἀπὸ τὸ θρύλο στὶς ἀνώτερες μορφές τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ, ἐξέλιξης ποὺ δὲν τὴ λαμβάνει ὡς ὅψη καὶ ποὺ εἶναι ἀντίθετη μὲ ὅσα προσεῖναι ὁ Caraman;

Ἐνα τραγούδι ἄλλωστε εὐκολὰ διαδίδεται, ἀφοῦ γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν συγγραφέα του. Καὶ εἶναι περισσότερο ἢ λιγώτερο τέλειο ἀναλόγως μὲ τὸ ἂν εἶναι ἢ ὄχι τὸ πρῶτο ποὺ δημιουργήθηκε.

Ἐμεῖς μποροῦμε νὰ παραδεχτοῦμε καὶ τὸ παραδεχόμαστε, ὅτι τὰ ἑλληνικά τραγούδια εἶναι πιὸ παλαιὰ ἀπὸ τὰ ρουμανικά (γιὰ νὰ σταθοῦμε στὸν ὅρο συγκρίσεως ποὺ θέτει ὁ Skok). Σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ὠδηγηθήκαμε, μετὰ ἀπὸ συγκριτικὴ μελέτη τῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν πρὸς τὰ ρουμανικά. Τὰ τελευταῖα εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία πιὸ πρόσφατα. Δὲν ἔχουν—καὶ ἐπαναλαμβάνω πὼς αὐτὸ εἶναι ἄσχετο ἀπὸ τὴν ποιητικὴ τους ἀξία—ἐκείνη τὴν ἀρχέγονη μορφή ποὺ βρίσκουμε στὰ ἑλληνικά, στὰ ὁποῖα ἡ ἐκτύλιξη διατηρεῖ ὅλο τὸ μυστήριό της. Ἀντίθετα, στὰ ρουμανικά (ὅπως καὶ στὰ μακεδονορουμανικά, βουλγαρικά καὶ σερβοκρατικά) ἡ ἀφήγηση εἶναι, θὰ ἔλεγα, πιὸ ξεθωριασμένη, λόγῳ τῆς ἐπέκτασης τῶν τραγουδιῶν σὲ λεπτομέρειες, ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τῆς φαντασίας τῶν τραγουδιστῶν.

Πρέπει ἄλλωστε νὰ σημειωθεῖ πὼς στὰ ρουμανικά τραγούδια (τῆς Δακίας), ὁ πρωταγωνιστὴς ὀνομάζεται Μανώλης. Στὰ ρουμανικά: Masteului Manole. Καὶ ὁ Skok, πιστὸς στὴν ἀποψή του, δὲν διστάζει νὰ διαβεβαιώσῃ πὼς σ' αὐτὸ τὸ ὄνομα πρέπει νὰ διακρίνουμε τὴν ἐφαρμογὴ εἰδικοῦ ρουμανικοῦ φαινομένου(38). Μιᾶς ἐντελῶς διαφορετικῆς γνώμης εἶναι ὁ Caraman, ὁ ὁποῖος ὅλῃ μιᾶς προσεχτικῆς ἐρευνᾶς, κατορθώνει ν' ἀποδείξῃ πὼς τὸ ἀνθρωπῶνιμο Ma n o l e, εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς ἑλληνικῆς ὀνομασίας καὶ παρουσιάζει φωνητικὴ καθαρὰ ἑλληνική, ποὺ πέρασε κατ' εὐθεία στὴ Ρουμανία(39). Τὸ ἀνθρωπῶνιμο αὐτὸ συναντιέται στὰ ἑλληνικά τραγούδια τὰ σχετικὰ μὲ τίς θυσίες στὰ κτίσματα, στὸ τραγούδι μάλιστα ποὺ συλλέχτηκε ἀπὸ τὸν Ἰατρίδη (ὅπου βρίσκουμε γνωστὰ μυστικά, π. χ. τοῦ πουλιοῦ μὲ τὴν ἀνθρώπινη λαλιά, τοῦ δαχτυλιδιοῦ, τοῦ θεμελιώματος μιᾶς γυναίκας, τῆς κατάρας) μποροῦμε νὰ διαβάσουμε τίς παρακάτω στροφές:

15—*Τρεῖς ἀδερφοῦλες εἴμασταν, ταῖς τρεῖς στοιχεῖά μᾶς βάλαν
τὴν μιὰ βάλαν στὸν Τούρναβο, τὴν ἄλλη στοῦ Μανώλη(40).*

Καὶ στὴν Ἑλλάδα, ὅπως βεβαιώνει ὁ συλλέκτης αὐτοῦ τοῦ τραγουδιοῦ, ὑπάρχει ἡ

37) P. Caraman, Consideratii critice asupra genezei, si raspindirii haladei Mesterului Manole in Balcani in Buletinul institutului de Filologie romina «*Ἀλέξανδρος Φιλίππιδης*» vol. I, (iasi, 1934) pp. 63—72.

38) Στὸ παραπάνω δοκίμιό του σ. 225

39) Στὰ νεοελληνικά καὶ σήμερα χορηγοποιεῖται σὰν οἰκογενειακὸ ὄνομα. Στὸν 13ο αἰῶνα τὸν αὐτοκράτορα τοῦ βυζαντίου Μανουὴλ I τὸν ἀποκαλοῦσαν Μανώλη. Περὶ ρισσότερες καὶ ἀκριβεῖς ἀποδείξεις στὸν Caraman, p. 95 e sgg.

40) Στὸν Sainean p. 367: Nous fumes trois soeurs et toutes trois immolees une à Tirnova, l'autre à Manolis.

Πιὸ σωστὴ ὁμῶς φαίνεται ἡ μετάφραση τοῦ Caraman σ. 88 κατὰ τὴν ὁποία ἀντὶ «*στοῦ Μανώλη*» ἔχουμε τὴ φράση la podul lui Manoli (στὴ γέφυρα τοῦ Μανώλη).

κριθῶς ἢ γέφυρα τῆς Agraida πού λένε ὅτι τὴν ἔχτιζαν κάποιος Δημήτριος καὶ κάποιος Μανώλης(41). Τὸ ὅτι ὁ Μανώλης στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἓνα ὄνομα—σύμβολο, τὸ ἐπιβεβαιώνει μιὰ διάδοση πού μιλάει γιὰ τὸν Μανώλη σὰν ἥρωα, πού ἀρκεῖ νὰ προσφέρει μιὰ λέξη, γιὰ νὰ στεριώσει ἓνα κτίριο (42). Ὁ Μανώλης γενικὰ στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι μονάχα ἓνα ὄνομα—σύμβολο, ἀλλὰ τὸ σύμβολο τοῦ ἰδανικοῦ ἀρχιμάστορα(43). Καὶ ἂν πρέπει νὰ μᾶς πει—ὅπως λέει ὁ Caraman—ἐπιφυλακτικοὶ γιὰ τὴν προέλευση ἑνὸς τραγουδιοῦ ἀπὸ ἓνα ὄνομα(44), ὅμως ἡ παρουσία τοῦ ὀνόματος Μανώλης στὰ ρουμανικὰ τραγούδια, μᾶς κάνει νὰ σκεφθοῦμε πῶς αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ. Δὲν ἀποκλείεται τὰ ρουμανικὰ τραγούδια—ὅπως ὅλα τὰ τραγούδια—θεωρούμενα ἀπὸ αἰσθητικῆς πλευρᾶς, εἰς τὶς διάφορες παρχλαγές των, νὰ εἶναι ἀναδημιουργήματα.

Πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Μανώλη ἐμφανίζεται ὅπως εἶδαμε καὶ στὰ βουλγαρικὰ τραγούδια(45) τὰ σχετικὰ μὲ τὴ θυσία ἀνθρώπου γιὰ τὸ στέριωμα τῶν οἰκοδομῶν. Ὁ Caraman προσθέτει, ὅτι ἐπὶ πλέον τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐμφανίζεται μὲ μιὰ συνέπεια: ὅτι δὲν πρόκειται πιά γιὰ ἓνα ὄνομα πού μόλις τὸ θυμοῦνται, ὅπως στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοῦ τοῦ πρωταγωνιστῆ τοῦ τραγουδιοῦ. Στὴ σερβοκροατικὴ γραφὴ ἄλλωστε, ὁ ἀρχιμάστορας Rado, ἀποκαλεῖται Neimaru ἢ neimare· τέτοιο οὐσιαστικὸ βρίσκουμε μὲ τὴ μορφή τοῦ maimare στὰ μακεδονορουμανικὰ τραγούδια καὶ στὰ βουλγαρικὰ τραγούδια(46). Ἔτσι, ὅπως τὸ ὄνομα τοῦ Μανώλη φαίνεται νὰ συνδέει τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια μὲ τὰ ρουμανικὰ, τὸ ὄνομα maimar φαίνεται μὲ τὴ σειρὰ του νὰ συνδέει τὰ μακεδονορουμανικὰ καὶ βουλγαρικὰ τραγούδια μὲ τὰ σερβοκροατικά.

Ἐμεῖς μπορούμε νὰ δεχτοῦμε, ὅπως θέλει ὁ Skok, ὅτι οἱ Ρουμάνοι συνέδραλαν συμαντικὰ στὴ διάδοση τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν—τῶν σχετικῶν μὲ τὶς θυσίες στὰ κτίσματα—στὸ βελγικὸν χωρὸν. Μποροῦμε καὶ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὰ τραγούδια τὰ σχετικὰ μ' αὐτὲς τὶς θυσίες ἀναπτύσσονται σὲ περιβάλλοντα ὅπου βρίσκουμε δοξασίες συνδεδεμένες μὲ τὴν ἴδια τὴν πράξη. Μὰ ὅλα αὐτὰ—τὸ ἀρχέγονο τῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, ἢ διάδοσή τους σ' ἓνα κέντρο ὅπως ἡ Καππαδοκία, ἢ ἐπιδίωξη τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος τοῦ Μανώλη στὴ βελγικὴν ζώνη—μᾶς κάνουν νὰ σκεφθοῦμε πῶς ὁ Πολίτης βρισκόταν

- 41) Ὁ Τατιρίδης δ. π, σ. 28 (στὸν Saineau p. 367 τὸ ἀναφερόμενο εἶναι λαθεμένο) παρατηροῦν ὅτι στὸ γιοφῦρι τῆς Agraida ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

EKTISΘH TO 1659
OI KTI TOPEΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΙ ΜΑΝΩΛΗΣ

Ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία τῇ ἐπιγραφῆς βγῆκαν αὐθαίρετα συμπεράσματα. Κοιτ. Caraman p. 90 e sgg

- 42) K. Dieterich, Sprache unde Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden, Wien, 1908, p. 394.

- 43) P. Caraman, p. 94

- 44) Ἐκτὶ σ. 95

- 45) P. Caraman s. 95

- 46) Στὰ μακεδονορουμανικὰ τραγούδια ὁ πρωτομάστορας ὀνομάζεται maimar—lu, mai—mare, ma—marlu. Καὶ ὁ Caraman πού μελέτησε τὴν ἱστορία τῆς λέξης αὐτῆς, ἔχει τὴ γνώμη ὅτι αὐτὸ τὸ ὄνομα οἱ μακεδονορουμάνοι τὸ πῆραν ἀπὸ τοὺς τουρκοὺς, ἔπειτα ἀπὸ ἐξέλιξη λαϊκοεθιμολογική. Ἡ λέξη mai—mar (στὰ τουρκικὰ ὁ ἀρχιτέκτονας), εἶναι συνθετικὴ τοῦ ἐπιθέτου μεγάλος (mai—mar πρὸ μεγάλος). Κείμενο στὸν A. G. Paspatis, Etudes sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l' empire ottoman, Constantinople, 1880, pp. 620—625. Στὸν μακεδονορουμάνοις, ὅπως καὶ στὸν δακορουμάνοις, ἡ λέξη maimare εἶναι οὐσιαστικὸ

στο σωστό δρόμο(47).

Ἄφ'οὗ καταλήξαμε πῶς ἡ Ἑλλάδα εἶναι τὸ ἔδαφος ὅπου θρίσκουμε τὶς πιὸ ἀρχαῖ-
κὲς μερφεὲς τῶν λαϊκῶν τραδοιδιῶν ποὺ ἀναφέρονται στὶς θυσίες γιὰ τὸ στέριωμα τῶν
κτισμάτων, εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχίσουμε τὴν ἔρευνά μας καὶ νὰ μὴ σταματήσουμε, ὅπως
ὁ Sainéan, ὁ Skok καὶ ὁ Caraman, οἱ ὅποιοι ἀπασχολημένοι μὲ τὴ μελέτη τῶν τρα-
γουδιῶν αὐτῶν ἀπὸ φιλολογικὴ καὶ αἰσθητικὴ πλευρά, παραμέλησαν τὴν ἱστοριοεθνο-
γραφικὴ μελέτη τοῦ θέματός των. Γιατὶ τὸ θέμα αὐτὸ δὲν σταματᾷ μονάχα στοὺς λα-
οὺς ποὺ ὡς τώρα ἐξετάσαμε.

(Μετ: Χρ. Παρηγορίτσα)

*καὶ συνώνυμη τοῦ ἀρχηγοῦ (ἀφεντικοῦ). Καὶ ἀποδίδεται στὸν ἀρχιχτίστη. Στὰ
σερβοκροατικὰ τραγοῦδια τὸ μακεδονορουμενικὸ maïmar γίνεται neïmar. Καὶ
αὐτὸ εἶναι τὸ ὄνομα ποὺ συναντιᾷμε στὴ σερβικὴ ποίηση. Πάντως τὸ ὄνομα αὐτὸ
σήμερα εἶναι σὲ ἄχρησία στὶς ὁμιλούμενες γλῶσσες καὶ διατηρεῖται στὴν ποιητι-
κὴ λαογραφία.*

47) P. Skok, ὁ. π. σ. 325 καὶ P. Caraman, σ. 95.

M. ΑΡΚΑΔΙΟΥ

ΑΝΟΙΞΙ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Νάτος ὁ κάμπος! Διόχρυσο χαλὶ καὶ τὸ πατάω
καὶ τ' Ἄραχθου τὴ γαλαζιά κορδέλα τὴ φερᾶω
τ' ἀγέρι μὲς τὴ φοῦχτα μου, ἀγάπη μου θυμίζει
π' ὅσο παλῶνει στὴν καρδιά καὶ πιότερο δροσίζει.

Δές! Τὰ περβόλια, τὰ σπαρτά, φωλγῆς καὶ μὲ καλοῦνε
καὶ τὰ λεμονολούλουδα στὸ στόμα μὲ φιλοῦνε.
Νάτος ὁ κάμπος λιόκαλος, σὰν πρῶτα μὲ θαμπώνει
μὲς τὴν καρδιά μου ἀπλώνεται κι' ἐλπίδες μὲ φτερώνει.

Η ΑΡΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

1696 - 1787*

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΟΥ Α. Μ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

17 Ιουλίου 1759, εκ Πρεβέζης. Ὁ Ταγματάρχης Γεώργιος Χαλικιόπουλος γράφει: «...ἐπέστρεψεν ὁ ἄνθρωπος πὺν εἶχα στείλει εἰς τὰ σύνορα ἵνα παρακολουθήσῃ τὰς κινήσεις τοῦ Σουλεμὰν καὶ τῶν ἄλλων καὶ μοὶ ἀνέφερεν ὅτι πράγματι οὗτοι καθημερινῶς συγκεντρῶνουν ἄνδρας....».

Ἡ 4 Ιουλίου 1759, Ἀρτα. Ὁ Ὑποπρόξενος Μαρίν ντὲ Λούνα γράφει: «...Κατόπιν τῆς Διαταγῆς τῆς Ὑμετέρας ἐξοχότητος, ἐξήτησα ἀπὸ τὸν Βασίλειον Γκινᾶκαν, Εἰσπράκτορα τῶν ἐσόδων τοῦ Προξενείου τούτου, νὰ μοῦ μετρήσῃ προκαταβολικῶς τὴν τριμηνίαν, ἀλλὰ μοῦ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἔχει χρήματα οὔτε ἀπὸ τὸ Προξενεῖον οὔτε ἀπὸ τὸ Τελωνεῖον...».

25 Ιουλίου 1759, Πρεβέζα. Ὁ Ταγματάρχης Χαλικιόπουλος γράφει: «...Ἐπισυνάπτω ἐπιστολὴν τοῦ ἀρματωλοῦ Νικόλα Σεργιάννη, ὁ ὅποιος λέγει ὅτι ὁ Σουλεμὰν συγκεντρῶνει ἐνόπλους καὶ ὅτι περιμένει ἓνα σῶμα καὶ ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἐτοιμάζεται νὰ κινηθῇ κατὰ τῆς Ἀρτης...».

28 Ιουλίου 1759. Ὁ ἴδιος ἐκ Πρεβέζης γράφει: «...ὁ ἀρματωλὸς τοῦ Λοῦρου Νικόλα Σεργιάννης μοῦ γράφει ὅτι ἔφθασαν εἰς τὸ Μαργαρίτι 400 ἑξ Αὐλῶνος, ὅτι ἐκτὸς τὸν Ράμο Κανίνα καὶ Σουλεμὰν, ἐτοιμάζεται καὶ ὁ Ἱμπραήμ Ἀγᾶς καὶ πιθανὸν νὰ ἐνωθῇ μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς. Τώρα περιμένουν δύο μεγάλα πλοῖα ἀπὸ τὸ Δουλτσίνο ἵνα ἐπιβιβασθοῦν...».

Ἀρτα 30 Ιουλίου 1759. Ὁ Ὑποπρόξενος Μαρίν ντὲ Λούνα γράφει: «...Εἰς τὴν Ἀρταν, τὰ Γιάννινα καὶ τὰ Τρίκαλα ἐπικρατεῖ ἄκρα ὑγεία.... Ἐφθάσεν ὁ νέος

Καδῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ προηγούμενος ἀνεχώρησε σήμερον λίαν πρωΐ...».

3 Αὐγούστου 1759, Ἄρτα. Ὁ Ὑποπρόξενος Ἐνετὸς γράφει: «...ἐν αἰφνίδιον δυστυχίᾳ ἐνέσκηψεν εἰς τὸν Βοεβόδαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Κοινότητα τῆς Ἄρτης καὶ δι-
εχύθη πανταχῶς ἡ ἀπόγνωσις. Ἡ αἰτία εἶναι ὅτι ἔξαφνα παρουσιάσθη ὁ κακοποιὸς
Σουλεμάν Ἀγᾶς ἀπὸ τὸ Μαργαρίτι χθὲς τὸ πρωΐ μὲ 14 σημαίας ἀναπεπταμένας, ὁ ἴδιος
δὲ ἦτο ἔφιππος ἀκολουθούμενος ἀπὸ ἄλλους ἑπτὰ Ἀγάδες καὶ ὅλοι οἱ ὁπαδοὶ τοῦ περὶ
τοῦς 700)800. Οὗτοι ἐστάθμευσαν εἰς τὸ Μοναστήρι τῆς Παρθένου Μαρίας, τὸ ὁποῖον
ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν ὅσον ἡ βολὴ τινος περὶ τοῦ. Ἐξ αὐτῶν ἀπεσπασθήσαν 150 οἱ ὁποῖοι
εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἵνα προμηθευθῶν τροφίμα καὶ ἄλλα χρειώδη. Ὁ Βοεβόδας
Διοικητὴς ἐπεχείρησε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἵνα μὴ πάρουν τροφίμα, πλὴν εἰς μάτην. Βρα-
δύτερον ὁ Σουλεμάν, μὲ ὅλο τὸ σῶμα τῶν ὁπαδῶν του μετέβησαν εἰς τὸ Κομπότι, χω-
ρίον ἀπέχον ἀπὸ τὴν Ἄρταν τρεῖς ὥρας, ὅπου παραμένουν τώρα καὶ προμηθεύονται
ψωμί ἀπ' ἐκεῖ. Δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστὸν πρὸς ποῖον μέρος διευθύνεται ὁ Σουλεμάν, ἂν
δηλαδὴ πρὸς τὸ Ξηρόμερο ἢ πρὸς τὸ Βραχώρι ἢ τὰ Τρίγκαλα ἢ τὰ Ἀγραφα ἢ τὰ
Φάρσαλα.

Ἄλλα εἰδησις δυσάρεστος ἔφθασε σήμερον τὸ πρωΐ δι' εἰδικοῦ ἀγγελιαφόρου εἰς
τὸν Βοεβόδαν, ὅτι ὁ Σεῖδ Ἀγᾶς, καὶ αὐτὸς Μαργαριτιώτης, ὁδεύει πρὸς τὴν Ἄρταν.
Καὶ ἰδοὺ πάλιν νέα ἀνησυχία, νέα συγκέντρωσις ἐνόπλων, ὁ Βοεβόδας, ὁ Καδῆς καὶ ὅ-
λοι οἱ ἄλλοι τῆς χώρας τριγυρίζουν ἔφιπποι ἢ πεζοί, ἵνα ἐμποδίσουν τὴν εἴσοδον τοῦ
Σεῖδ. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων ὅπου εὐρίσκεται ἡ πόλις εἶμαι καὶ ἐγὼ ὑπο
χρεωμένος νὰ μετακινουμαι μὲ συνοδείαν Τούρκων καὶ ἄλλων κατοίκων, διότι βλέπω
κινδυνεύουσαν τὴν ζωὴν μου, ἀλλ' εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ παρακολουθῶ τὰ διατρέχον-
τα. Διεπίστωσα ὅτι ἡ ἀναχώρησις τοῦ Σουλεμάν Ἀγᾶ καὶ τῶν ὁπαδῶν του ἀπὸ τὸ Μα-
ργαρίτι, ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰσμαὴλ Βεζύρης ἐπὶ κεφαλῇς 20.000, ὁδεύει
κατὰ τοῦ Μαργαριτίου ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς κακοποιούς καὶ ἀποστῇτα· καὶ ὅτι ὁ Ἰσμαὴλ
Πασᾶς εἰδοποίησε τὰ Γιάννινα νὰ τοῦ στείλουν 24 φορτία πυρίτιδος. Αὐταὶ εἶναι αἱ
πληροφορίαι ποὺ ἔλαβεν ὁ Βοεβόδας ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπεβεβαιώθησαν
καὶ ἀπὸ ἄλλα ἄτομα ἐλθόντα ἀπὸ ἐκεῖ. Αἱ ιδέαι, τὰ ἔργα καὶ αἱ ὑποσχέσεις καὶ αἱ ἐκ
δηλώσεις τοῦ Τουρκικοῦ τούτου Ἐθνους εἶναι ὅλαι ψευδεῖς....»

Ἄρτα 17 Αὐγούστου 1759. Ὁ Ὑποπρόξενος Βενετὸς γράφει: «...χθὲς τὸ
βράδυ ἐπέρασεν ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ σπίτι μου ποὺ εἶναι ἔδρα τοῦ Ὑποπροξενείου καὶ ἐγὼ
ἤμην ἐνδεδυμένος καθ' ὃν χρόνον ἐπέστρεφα ἀπὸ τὸν Βοεβόδαν, ἕνας κάποιος Νικόλα
Μαρίνος ἀπὸ αὐτοῦ (Ἀγίαν Μαύραν), ὁ ὁποῖος διέφυγε τὰ ὄργανα τῆς δικαιοσύνης
ὑπὸ τὸν προκάτοχον τῆς Ὑμετ. Ἐξοχότητος κ. Μίνιο καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ σπίτι τοῦ
κ. Φιλίππου Τριάντογλη, ὅστις ἐκτελεῖ χρέη Προξένου τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ
Αὐτοκράτορος καὶ ἐκεῖ διενυκτέρευσε. Σήμερον τὸ πρωΐ ἐπῆγεν εἰς τὸν Γάλλον Πρό-
ξενον κ. Μπουλλέ, ὅπου εὐρίσκεται καὶ τώρα. Ἠθέλησα νὰ μάθω ἀπὸ ποῦ ἔρχεται ὁ
Μαρίνος καὶ μοῦ εἶπαν ὅτι ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινουπόλιν... Ἐδῶ εὐρίσκονται
εἰς ἐπιφυλακὴν μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὁ Βοεβόδας καὶ ἡ ἄλλη χώρα, ἵνα μὴ ἐ-
πιτρέψουν τὴν ἐπάνοδον τοῦ περιφήμου Σουλεμάν Ἀγᾶ, ὁ ὁποῖος ἤμπορεῖ νὰ ἐμφα-
νισθῇ ἔξαφνα ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν φόνον τριῶν ὁπαδῶν του καὶ τὸν τραυματισμὸν ἐτέ-
ρων ὁκτώ, παρὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Βοεβόδα...»

Ἄρτα 20 Αὐγούστου 1759. Ὁ Μπόρτολο Πιατζόνι γράφει: «...ἤδη θὰ πε-
ριῆλθεν εἰς γνῶσιν τῆς Ὑμετ. Ἐξοχότητος ὅτι ἐπέρασεν ἀπὸ τὰ ἐδάφη ταῦτα ὁ προ-
γραφεὶς Σουλεμάν Μαργαριτιώτης, ὁ ὁποῖος ἐκινήθη πρὸς τὰ μέρη τῶν Ἀγραφῶν
καὶ Καρπενησιῶν καὶ κατόπιν ἐπέρασεν ἄλλο σῶμα τοῦ ἰδίου τοὺς ὁποῖους ἐκτύπησε
καὶ κατετρόπασεν ὁ Βοεβόδας ὁ ἴδιος μὲ τοὺς ἀνδρας του. Τώρα ἔχομεν νέας εἰδήσεις
ὅτι ὁ ἄλλος ὁ προγραφεὶς Μουρδάρης, ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν ἀπέναντι τοῦ Βεζύρη
Ἰσμαὴλ πασᾶ νὰ ὁδεύσῃ αὐτὸς μὲ τοὺς ὁπαδούς του καὶ μὲ ἄλλους 3000 ποὺ θὰ τοῦ
δώσῃ ὁ Βεζύρης, ἵνα κατατροπώσῃ τὸν Σουλεμάν καὶ ὅλοι αὐτοὶ πρόκειται νὰ περὶ-

σφον αἷριον ἢ μεθαύριον ἀπ' ἐδῶ, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἰσαήλ παῖς θὰ μετακινήθῃ ἀπὸ ἄλλο μέρος βορειότερον, ἵνα θέσῃ τὸν Σουλεμὰν ἀγᾶν μεταξὺ δύο πυρῶν. Θὰ ἰδοῦμε ποίαν ἐξέλξειν θὰ λάβουν τὰ πράγματα...»

Ζάκυνθος 21 Αὐγούστου 1759. Ὁ ὕγειονόμος τῆς περιφερείας γράφει εἰς Λευκάδα: «...Ἀφοῦ περάσουν 15 ἡμέραι εἰς τὴν ἐμποροπανηγυριν Ἰωαννίνων, ὅπου ἀναμινγνύονται ἔμποροι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Τουρκίας, τότε ἐπιστρέφουν οἱ ἔμποροι οὗτοι εἰς τὴν Ἄρταν, ὅπου ἀρχίζει ἄλλη ἐμποροπανηγυρίς, ὀνομαζομένη Βουκοῦσι (Βουβοῦσι·), τὴν 8 Σεπτεμβρίου προσερχοῦς καὶ τελειώνει τὴν 15 ἰδίου... Πρέπει νὰ ληφθοῦν τὰ κατάλληλα ὕγειονομικὰ μέτρα...»

Πρέβεζα 27 Αὐγούστου 1759. Ὁ Ταγματάρχης Χαλικιόπουλος γράφει εἰς τὸν Ἐκτακτον Προβλεπτὴν Ἀγίας Μαύρας:

«...Ὁ Τοῦρκος Καπλὰν μπέης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ Κεχαγιᾶ τοῦ Ἰσαήλ Πασᾶ, περιμένεται σήμερον εἰς τὴν Ἄρταν μὲ ἀκολουθίαν 2000 ἀνδρῶν ἵνα ἐνωθῇ μὲ τὸν Κούρτμπεην, κονιάδον τοῦ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ ἐκκινήσῃ ἀπὸ τὸ Βραχῶρι, ὅπου τώρα εὐρίσκεται, καὶ ἡνωμένοι ὅλοι, θὰ ἀνακαλύψουν τὰ κρουσφύγετα τῶν προγαφέντων Σουλεμὰν Ἀγᾶ καὶ Ράμο Κανίνα ἵνα τοὺς ἐξοντώσουν. Ὁ δὲ Ἰσαήλ Πασᾶς, ὁ ὁποῖος ἐπῆρε τὸν Μουλκαϊνὲ ἥτοι φέουδον τῶν Γιαννίνων, ὅπου ἔως τώρα ἦτο ὁ Σουλεμὰν Πασᾶς, θὰ κατέλθῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς τὸ χωρίον Κωστακίου, ὀλίγον ἀπέχον ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ἵνα στρατοπεδεύσῃ ἐκεῖ...»

Αἱ ἄνω εἰδήσεις μοὶ ἔφθασαν ἀπὸ τὴν Βόνιτσαν σήμερον τὸ πρωῒ...

Πρέβεζα 6 Σεπτεμβρίου 1759. Ὁ Χαλικιόπουλος γράφει: «Σήμερα τὸ πρωῒ, μόλις ἐξημέρωσεν, ἔλαβα ἀκριβεῖς πληροφορίας ὅτι ὁ κακαποῖδς Σουλεμὰν Ἀγᾶς Μαργαριτιώτης μὲ δολόκληρον τὸ σῶμα του, ἐπέρασε χθὲς τὸ ἀπόγευμα αἰφνιδίως ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἄρτης καὶ μετέβη εἰς τὸ χωριὸ του Μουσσακιά, πού εὐρίσκεται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μαργαριτιοῦ...»

Πρέβεζα 7 Δεκεμβρίου 1759. Ὁ αὐτὸς Χαλικιόπουλος γράφει: «...προχθὲς Τετάρτην τὸ βράδυ ἦλθαν συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς λεβέντες μου εἰς τοῦτο τὸ Ὑγειονομεῖον 15 ἄτομα ἀνήκοντα εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀρματοῦ τοῦ Λούρου Νικόλα Σεργιάννη, τὰ ὁποῖα μοῦ ἀνέφεραν ὅτι τὴν προηγουμένην νύκτα, μία ὁμὰς κακοποιῶν ὅπου δὼν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Καταίκη, ἐπετέθησαν ἐπιβαίνοντες ἐνὸς καϊκιοῦ κατὰ τοῦ Ἰχθυοτροφείου Πλατυκομμένο καὶ συνέλαβον ἑπτὰ ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἀλιεῖς, φονεύσαντες ἕνα ἄλλον, ὅτι οἱ 15 τοῦ Σεργιάννη διετάχθησαν παρὰ τοῦ ἰδίου νὰ κυνηγήσουν τοὺς κακοποιούς καὶ εἶχον ἀνάγκην νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν καὶ ἐξήλθον νὰ τοὺς διεκολύω, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ τοὺς τὸ παρεχώρησα διὰ μέσον ἐνὸς Δημοσίου πλοιαρίου. Χθὲς κατόπιν ἦλθεν εἰς τὸ Ὑγειονομεῖον ὁ ἴδιος ὁ Σεργιάννης μὲ ἄλλους ὁπαδοὺς καὶ φέρων μίαν ἐπιστολὴν τοῦ ἀνωτέρου Ἐπιθεωρητοῦ Ἄρτης Χουσεῖν Μπουλούκμπαση καὶ ἐπειδὴ ἤμην κλινήρης, μόλις εἶδα τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς εἶπα εἰς ἕνα κλητῆρα τοῦ Ὑγειονομεῖου νὰ συνοδεύσῃ ἐνώπιόν μου τὸν Σεργιάννην, ὥς αὐτὸς τὸ ἐπεθύμει καὶ ὕστερα μοῦ ἐξήτησε νὰ τῷ ἐπιτρέψω νὰ διαπεραιωθῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν. Συμφώνως μὲ τὴν ἐπιθυμίαν του διηκολύνα αὐτὸν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ ἐπέρασαν ἵνα συναντήσουν τοὺς ἄλλους πού εὐρίσκοντο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον καὶ πέρασαν ὅλοι εἰς τὸ Σκαφιδάκι, πού εἶναι Τουρκικὸν μέρος καὶ μαζὺ μὲ τοὺς ἰδικούς μου λεβέντες ἡρύνουντο εἰς τὰ δάση πρὸς ἀναζήτησιν τῶν κακοποιῶν τοῦ Καταίκη καὶ ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλώτων Τοῦρκων πού συνέλαβον εἰς τὸ Ἰχθυοτροφεῖον, ἀλλὰ δέν κατώρθωσαν νὰ ἀνεύρουν κανένα...»

Ἄρτα 11 Σεπτεμβρίου 1759. Ὁ Ὑποπρόξενος Μαρίν ντέ Λούνα γράφει:

«...Λαβὼν τὴν τιμίαν τῆς Υ. Ε. ὥς καὶ ἐκείνην διὰ τὸν Ξενὲλ μπέην Βοεβόδαν, τὴν ἐπῆγα ἀμέσως εἰς τὸν ἴδιον. Τὴν ἐδιάβασεν ἕνας Ἑβραῖος Δαβὶς υἱὸς τοῦ Σαμπεθαῖ, ὁ ὁποῖος ἠδύρισκετο κατὰ τύχην ἐκεῖ. Ἐσημείωσεν ὁ Βοεβόδας τὸ περιεχόμενον καὶ μοῦ ὑπετέχθη ὅτι αἷριον θὰ μοῦ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν. Καὶ πράγματι σήμερα τὸ

πρωί ξαναπήγα εις τὸν Βοεβόδαν καὶ εἶχεν ἐτοιμόν τὴν ἀπάντησιν, μού τὴν ἔδωσαν καὶ Σᾶς τὴν στέλλω ἀμέσως μαζί μὲ τὴν παροῦσαν. Ὁ ἴδιος μού εἶπε νὰ Σᾶς γράψω τὰ κάτωθι: Νὰ διατάξῃτε νὰ ἔλθουν εἰς Ἄρταν δύο Πρεβεζάνοι ἵνα συμφωνήσουν διὰ τὸ ζήτημα τῶν Ἰχθυοτροφείων...»

16 Σεπτεμβρίου 1759. Ὁ ἴδιος Ὑποπρόξενος γράφει:

«...Ἐφθάσαν ἤδη ἐκεῖνοι οἱ δύο Ἀλβανοὶ τοῦ Βοεβόδα, ὁ ὁποῖος ἔλαβε καὶ τὴν ἐπιστολήν τῆς Ὑμετ. Ἐξοχότητος. Τίποτε δὲν μού εἶπεν ὁ Βοεβόδας ἀλλὰ, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἔμαθα ὅτι ἀπειλοῦν τοὺς Ἐνετοὺς ὑπηκόους εἰς τὴν ἐμποροπανήγυριν πού ἀρχίζει τὴν ἐρχομένην Πέμπτην. Αὐτοὶ οἱ ἔνοικιασταὶ τῶν φρόων καὶ οἱ χαρατσάροι κáμνουν ἀδικίας καὶ ἐκβιασμοὺς εἰς τοὺς ἀτυχεῖς ὑπηκόους μας, οἱ ὁποῖοι δὲν ζητοῦν ἄλλο παρὰ νὰ κερδίσουν τὸ ψωμί τῆς ἡμέρας. Καὶ οἱ δύο—χαρατσάροι καὶ ἔνοικιασταὶ φρόων—δὲν κυττάζουν παρὰ τὸ συμφέρον των. Θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ γραφῇ μία ἐπιστολὴ εἰς τὸν Βοεβόδαν διὰ τοὺς ἐκβιασμοὺς αὐτοὺς εἰς βάρος τῶν ὑπηκόων μας, παρὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης εἰρήνης. Ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς Βεζύρης σκέπτεται νὰ στείλῃ ἓνα σῶμα στρατοῦ εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἵνα ἐκτοπίσῃ τοὺς προγραφέντας Μαργαριώτες. Καὶ ἐδῶ ὁ Βοεβόδας συγκεντρώνει ἄνδρας καὶ ἔχει πῶρα εἰς τὴν Αὐλὴν του περὶ τοὺς 300, ἐκτὸς ἄλλων πὺ ἐυρίσκονται ἔξω. Εἶμαι τῆς γνώμης νὰ ἀπαγορευθῇ εἰς τοὺς Βενετοὺς ὑπηκόους νὰ ἔρχονται εἰς Ἄρταν, ἕως ὅτου νὰ ἰδοῦμε ποίαν ἐξέλξειν θὰ λάβουν αἱ κινήσεις τοῦ Ἰσμαὴλ Πασᾶ, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος ἐδῶ...»

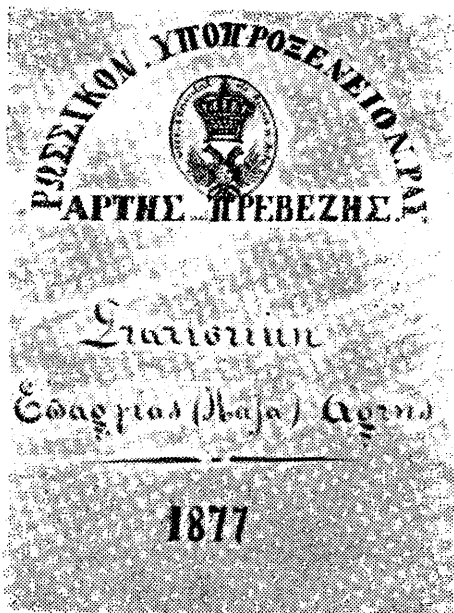
Ἄρτα 24 Σεπτεμβρίου 1759. Ὁ ἴδιος Ὑποπρόξενος γράφει:

«...Ὑστερα ὑπὸ πολιορκίαν τῆς Ἄρτης πὺ διήρκεσεν ἕξ ἡμέρας, ἐδόθη ὁ Μουρασέλης (πρόσκλησις δικαστικῇ) εἰς τὸν ἀρματωλὸν πὺ εἶχε στείλει ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς Βεζύρης, ἀλλ' οὔτε καὶ μὲ αὐτὸ δὲν θέλει νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ Βοεβόδας καὶ εἶναι μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὁπαδοὶ του καὶ ὑπάρχουν φόβοι μήπως λάβῃ χώραν καμμία αἰματοχύτη μάχη μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Ἰσμαὴλ Πασᾶ καὶ τῶν τοῦ Βοεβόδα.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων αἱ τῶν χωριῶν κατέφυγον εἰς τὸ Κάστρον μὲ ὅ,τι ἠμπόρεσαν νὰ διασώσουν. Κλαίουν εἰς τοὺς δρόμους οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι, διότι τὰ πράγματά των διαρπάζονται ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς. Εἶμαι καὶ ἐγὼ κλεισμένος εἰς τὸ σπῖτι, ὅπου εἶναι καὶ τὸ Προξενεῖον καὶ ἔχω καὶ ὀκτῶ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς ἐμὲ ἵνα σώσουν τὴν ζωὴν των. Ἄς μᾶς προφυλάξῃ ὁλος Κίριος ὁ Θεός. Ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ καμμία ἐμπορικὴ συναλλαγὴ καὶ παρέλυσεν κάθε κίνησις. Ἀποστέλλω μὲ εἰδικὸν ἀγγελιαφόρον τὴν παροῦσαν ἵνα λάβῃ γνῶσιν τῆς καταστάσεως ἐνταῦθα ἢ Ὑμετέρα Ἐξοχότης. Ἄν ὑπάρχουν οἰκογένειαι ὑπήκοοι τοῦ Μεγάλου Αὐθέντου εἰς τὰ μέρη τοῦ Πρίγκιπος, καλὸν εἶναι νὰ διατάξῃ ἢ Ὑμετ. Ἐξοχότης νὰ ἀποσυρθοῦν χωρὶς θόρυβον εἰς τὰ σπῖτια των. Ὅ,τι θὰ συμβῇ περαιτέρω δὲν θὰ λέιπω νὰ τὸ καταστήσω γνωστὸν εἰς τὴν Ὑμετ. Ἐξοχότητα...»

Ἄρτα 28 Σεπτεμβρίου 1759. Ὁ αὐτὸς Ὑποπρόξενος γράφει: «..ἤλθιν ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ ὁ Καπλὰν μπέης μὲ 1500 τῆς συνοδείας του ἱππεῖς καὶ πεζοὺς, οἱ ὁποῖοι προορίζονται διὰ τὸν Λοῦρον εἰς τὰ σύνορα μὲ τὴν Πρέβεζαν. Μὲ ἄλλην προγενεστέραν μου εἶχον ἀνακοινώσει εἰς τὴν Υ.Ε. ὅτι ἐξελέγη ὁ Ἰσμαὴλ Πασᾶς Βεζύρης ὡς Ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν. Ἐδῶ δὲν ἀκούονται παρὰ ὁδυροὶ καὶ κλάματα ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως ταύτης, ἔνεκα τῶν ἐκβιασμῶν καὶ βιαιοπραγιῶν τῶν Ἀλβανῶν. Ὁ Βοεβόδας ἀπεσύρθη εἰς τὴν αὐλὴν του καὶ κρατεῖ τὰ ὅπλα ἀνὰ χεῖρας ὡς καὶ οἱ ὁπαδοὶ του. Ὅλοι οἱ κάτοικοι, Ἕλληνες Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι, κατέφυγον εἰς τὸ Κάστρον. Τὰ καταστήματα εἶναι κλεισμένα. Δὲν εὐρίσκει κανεὶς οὔτε ψωμί, οὔτε τίποτε ἄλλο τρόφιμον. Οἱ δρόμοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ληστεύουν ὅποιονδήποτε συναντήσουν. Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὐρίσκομαι τώρα ἐδῶ εἰς τὸ ἐπικίνδυνον αὐτὸ ἀξίωμα καὶ ἀτυχῶς δὲν ἔχω οὔτε χρῆματα οὔτε ἐπαρκῆ τρόφιμα...».

Συνεχίζεται

ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΗ
ΤΟΥ ΡΩΣΣΙΚΟΥ
ΥΠΟΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΑΡΤΗΣ
ΣΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ *

Τοπογραφική Ἔκθεσις καὶ παραγωγικὴ κατάστασις τῆς πόλεως, πληθυσμὸς κατὰ
θρσηκείας τῆς πόλεως Ἀρτης καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἐπαρχίας Ἀρτης.

Ἡ πόλις τῆς Ἀρτης κεῖται 4 ὥρας μακρὰν τῶν ὑδάτων τοῦ Ἀμβρακικοῦ Κόλπου, ἀφ' ὧλων τῶν μερῶν λαμβανομένης τῆς ἀποστάσεως· κεῖται δὲ εἰς τὸ ΒΔ μέρος τοῦ κόλπου τούτου, καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Πετροβουνίου καὶ κυκλοῦται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου, ὅστις, ὥς εἶπον προηγουμένως διαχωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τὸ 1)2 τῆς διοικητικῆς δικαιοδοσίας τῆς, ἐνώνει δὲ αὐτὴν γέφυρα πλάτους 6 μέτρων, μήκους δὲ 450(1). Ἡ γέφυρα αὕτη κεῖται εἰς τὸ μεσημβρινὸν τῆς πόλεως μέρος. Ἐκ τῆς γεφύρας ἡ πόλις ἀφίσταται, διότι προηγούνται εἰς πορτοκαλλεῶνες τῆς, 15)60 τῆς ὥρας. Οὕτω χωρίζων αὐτὴν ὁ ποταμὸς, καθίστα αὐτὴν ἀποκλειστικῶς ἀνήκουσαν εἰς τὸ τμήμα Βούρσεως. Ἡ πόλις κατοικεῖται ὑπὸ 1350 εἰκογενειῶν, ἤτοι 1050 Χριστιανικῶν, 210 Ὀθωμανικῶν καὶ 90 Ἑβραίων. Δημοτικῶς διαιρεῖται εἰς τὰ 3, ὡς αἱ θρησκεῖται τμήματα, ταῦτα δὲ διέπονται ὑπὸ τοῦ συστήματος τῶν Μουχταρλικίων Δημάρχων, ὧν ἕκαστος ἔχει καὶ ἀνὰ 3 συμβούλους.

Ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐδρεύει ὁ Μητροπολίτης Ἀρτης καὶ ὁ Ἀρχιερεῖς, ὁ πρῶτος

* Συνέχεια καὶ τέλος.

1 Προφανῶς εἰ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται σὺν βάσει τῆς γεφύρας.

κατοικεῖ εἰς τὴν εὐρυχωροτάτην ἐπαρχιακὴν Μητροπόλιν, κτίριον στρατιωτικῶς διασκευα-
σμένον ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους, ἵνα ἀντέχῃ φαίνεται εἰς τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς. Ἡ Μη-
τρόπολις δὲ κεῖται ἀκριβῶς παρὰ τὸν ποταμόν, πρὸς τὸ ΒΔ μέρος τῆς πόλεως καὶ βλέπει
πρὸς τὸ Ἰμαρὲτ καὶ τὴν Γραμνίτζαν, ἔχει εἴσοδον καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ, αὕτη εἶναι τῶν
ἐπαναστατῶν εἴσοδος, ὧν ἡ Μητρόπολις ἦτο κατὰ τὸ 21 καὶ 54 καταφύγιον.

Ἐν τῇ πόλει πλὴν ἄλλων κτιρίων, ἦτοι Σχολείων, Διοικητηρίων Μερχαμέ, Ὁθ. Σχο-
λῆς, Τζαμίων, Συναγωγῶν Ἑβραίων καὶ σχολείων των, τῶν κτιρίων τούτων ἀνηκόντων
εἰς τὰς κοινότητας, ὑπάρχει καὶ ὁ τῆς πόλεως Στρατὼν, ἐν ᾧ δλόκληρον τάγμα οἰκεῖ,
ὅταν δὲν ὑπάρχει τὸ Νοσοκομεῖον. Ὁ στρατὼν οὗτος εὐρίσκεται πρὸς τὸ Δ. τῆς πόλεως
μέρος, ἐξ ἐκείνου δὲ τοῦ τμήματος ἄρχονται καὶ οἱ τῆς πόλεως ἀλευρόμυλοι, τὸ δλον 5,
ὅλοι ἀνὰ 2 λίθους ἔχοντες. Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πόλει καὶ 14 χάνια (ξενῶνες) δυνάμενα νὰ
περιλάβωσιν περὶ τοὺς 3000 ἀνδρας.

(Παραλείπω τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ πολλὰ ἄλλα ὡς περιττὰ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκθέ-
σει).

Οἱ κάτοικοι εἶναι οἱ πλεῖστοι ἔμποροι κτηματίαι, ὀλίγιστοι δὲ πλούσιοι κτηματίαι
καὶ ἔμποροι, οἱ πλουσιώτεροι ἐκ τῶν κτηματιῶν εἶναι οἱ Κ. Καραπάνος, ὁ καὶ 29 χωρία
εἰς τὴν πλήρη κατοχὴν του ἔχων, ἐξ ὧν ἀπολαύει ἐτησίως 200 χιλιάδων δραχμῶν. Ὁ
πατὴρ αὐτοῦ Γερ. Καραπάνος εἰσδήμα ἐτήσιον 40 χιλ. δραχ., ὁ Φεῖμη Ἐφένδης εἰσό-
δημα 25.000, οἱ Ἀντωνόπουλοι Ι. Νικολάου καὶ Δ. Γεωργίου, ὁ μὲν 8 ὁ δὲ 1 χιλ. δραχ.,
οἱ Μιχαήλ Μπέσος, Γκιούλη Μπέσος ἀπὸ 20—40 χιλ. δραχ. ἐτησίως καθαρὸν ἐκ τῶν ἐ-
μπορικῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν κτημάτων των.

Κύριον προϊόν τῶν τῆς Ἀρτης κτημάτων εἶναι τὰ πορτοκάλια καὶ λεμόνια, ἐξ ὧν
εἰσπράττονται περὶ τὰς 100 χιλ. δραχ., τὸ ἔλαιον καὶ αἱ ἐλαταί, ὁ οἶνος. Ἡ πόλις δὲν ἔ-
χει ἄλλα προϊόντα, παρὰ βιομηχανίας τινὰς λαχάνων, τῶν γυναικείων πανικῶν, ἐξ ὧν ἐν-
δύεται τὸ πλεῖστον τῶν χωρικῶν μέρος.

Δι' ἣν ἡμεῖς ἔχομεν ἀνάγκην, δὲν ἔχομεν ἄλλο τι σπουδαῖον ἐν τῇ πόλει δυνάμενον
νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ μεταβαίνει εἰς τ' ἄλλα τμήματα.

Ἀλλὰ πρὶν τούτου φρονῶ νὰ σημειώσω ὡς παραλειφθὲν ὅτι ἐν τῇ πόλει μένει ἔν
ἐκ τῶν δύο ταχυμάτων Ρεδίφ, τὰ 6 πυροβόλα, οἱ ἐν τῇ φρουρῇ πυροβοληταί, 21 ἱππεῖς
χωροφύλακες εἰς ἀνάστον κίνησιν καὶ 50 χωροφύλακες.

Ἡ πόλις ἐν μὲν ταῖς χριστιανικαῖς ἀγοραῖς καὶ συνοικίαις διαίρεται εἰς δύο, εἰς
Χριστιανικὴν, Ὁθωμανικὴν καὶ Ἑβραϊκὴν, διχασθίζεταί ὑπὸ πλατείων δρόμων εὐθυτάτων,
ὁ εἰς διασχίζει ἀπὸ τῆς θέσεως Ἀγ. Θεοδώρου Α. καὶ λήγει Μ εἰς τὴν θέσιν Ἀλδαννα-
ριά. Ἡ ἐτέρα δὲ ἀπὸ Ἀλδανναριά μέχρι τῆς Ὁθωμανικῆς ἀγορᾶς. Ἐπίσης ἐτέρα ἀπὸ
τοῦ μέσου ἐκείνης Ἀγ. Θεοδώρου—Ἀλδανναριά, διαχωρίζουσα τὴν Ὁθωμανικὴν ἀγορὰν
ἄχρι τοῦ καταστήματος τῆς Μητροπόλεως καὶ ἡ τῆς Ὁθωμαν. ἀγορᾶς πετρώδης πλατεῖα
μὲν, ἀλλ' ὑπὸ αὐλκος 3)4 μέτρων διαχωριζομένη φθίνει ἄχρι τῶν πρώτων νερομύλων.

Τμήμα Ἀον Ναχιζὲς Βερύσεως

Χωρίον	Χριστ. οἶκογ.	Ὁθωμ. οἶκογ.	Ἑκκλη- σίαι	Σχολεῖα	Γλῶσσα	Ἰδιοκτησία
1 Πέτα	135	—	1	1	Ἑλληνικὴ	Κ. Καραπάνου
1 Νιοχωράκι	17	—	2	Ἑκκλησία	»	»
3 Λιμίτι	16	—	1	1	»	»
4 Μεγάρχη	18	—	1	1	»	Κληρ. Χρ. Ἀλέξη
5 Τόσκες	6	—	—	—	»	Κ. Μακρῇ
6 Καραμυότζους						Καραπάνου
7 Σελλάδες	35	—	1	1	»	Μονῆς καὶ Ἀχμέτ Μπέη
8 Κομπότι	110	—	3	1	»	Κ. Καραπάνου
9 Λιάμπη	5	—	—	—	»	»

10 Σουκιᾶς	15	—	—	—	»	Κ. Καραπάνου
11 Τσουπί	16	—	—	—	»	Μητροπόλεως
12 Κορμένο	32	—	—	—	»	Ἰωλιάκι
13 Μπάνι	56	—	—	—	»	Μισαίων
14 Γλυκόρριζο	3	—	—	—	»	Μ. Κάτω Παναγιᾶς

Ὅλα τὰ χωρία ταῦτα κεῖνται εἰς τὴν ἀριστερὰν τοῦ ποταμοῦ ὁχθὴν τὴν καὶ τὸ Πετροδούνιον περιλαμβάνουσιν.

Τὸ χωρίον Πέτα καίται ΒΑ τῆς πόλεως Ἀρτης. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐκ τῶν τῆς δούλης καὶ ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐπὶ τόπου πολεμήσαντες γινώσκουσιν πάντες τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, δὲν μακρυλογῶ. Οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς μικροτάτης ἡλικίας ἄχρι τῶν γηραστῶν, μὴδ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν ἐξαίρουμένων, εἶναι πολεμικοί, ὅλοι εἰσὶν ὑγιέστατοι, ὡς χονδρὴν μὲν τὴν ὄψιν ἀλλ' ὥραϊαν ἔχοντες, διεκρίθησαν πάντοτε κατὰ τὰς ἐπαναστάσεις καὶ ἐγένοντο αὐτοὶ τὰ πρῶτα θύματα, εἶναι ἐργατικώτατοι, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, τὸν μένοντα καίρῳ κόπτουν ξύλα τὸν χειμῶνα, τὸ δὲ ἔαρ καὶ φθινόπωρον ἐργάζονται μέ ἡμερομίσθιον ἐν τῷ χωρίῳ τῶν. Εἰς καλὴν θέσιν, δλίπτουσαν τὸ τε φρούριον καὶ τὴν πόλιν, εἶναι ἐκτισμένη μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, με μέγα οὐχὶ ἀσθενὲς τεῖχος, τὸ νεκροταφεῖον σχηματίζον, περικλείον καὶ τὸ σχολεῖον. Ὅπισθεν τῆς ἐκκλησίας εἶναι τὸ φρέαρ τὸ περιέχον τὰ ὀστέα τῶν φονευθέντων Φιλελλήνων, κατὰ τὸ 1821 καὶ πεσόντων τὸ 54 ἐπαναστατῶν. Ἀναβαίνοντες πλαγίως ἔχομεν τὴν Μονὴν Θεοτοκίῳν ἢ Θανὴ τῆς Θεοτόκου, καλὸν μέρος ἵνα ἀναχαϊτίζωται οἱ εἰς Τζουμέρκα ἄγοντες, καὶ τοιοῦτον μέρος ἔλαβον εἰς τὰς κατὰ καιροὺς ἐξεγέρσεις. Ἡ μονὴ αὕτη ἔχει εἰσόδημα καθαρὸν ἐκ κτημάτων περὶ τὰς 10.000 δρχ., καθὼς καὶ ἡ ἐν Σελλάδῃ «Γενέθλιx τῆς Θεοτόκου» φέρει εἰσόδημα τακτικὸν 2000 δρχ.

Τὸ χωρίον Κομπότι εἶναι τὸ μεγαλειότερον χωρίον μετὰ τὸ Πέτα, τὸ προσδοφωρότερον δὲ πάντων. Μόνον αὐτὸ δίδει εἰς τὸν ἰδιοκτήτην, λαμβάνοντος τὸ 1/3 τῶν εἰσοδημάτων, δίδει 30.000 δρχ. εἰσόδημα ἐτησίως ἐξ ἀραβοσίτου, σίτου, βρώμης καὶ τινοῦ νομῆς, τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει ὡς 11/2 ὥραν τῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἔσχει πάντοτε, καίται δὲ ἐπὶ κατωφερείᾳ, λοφίσκου, δεξιῶς τῆς ἐξ Ἀννίνου εἰς Ἀρταν ὁδοῦ.

Κατὰ τὰ χωρία Τόσκας καὶ Καρχιμυτζῶν ὑπάρχει ὁδός, πυκνότερον, ἐν ᾧ διακίτωνται αἱ 4 οἰκογένειαι αἱ καλλιεργοῦσαι τὰς ὀλίγας γαῖας, πωλεῖται δὲ τὸ τὴν ὀνομασίαν τῶν χωρίων φέρον μέρος, εἰς βοσκὸς διὰ βοτάνην αἰγῶν. Τὸ ὁδὸς τοῦτο ὑπῆρξε πάντοτε τὸ χρυσυφύετον ληστρικοσυμμοριῶν. Διάφοροι ρόζακες καὶ χεῖμαρροι, καὶ τὸ θέρος ρέοντες ἐνίοτε, ἐσχημάτισαν τὴν κατὰ τὰ χωρία Λιμίνι καὶ Μπάνι θάλασσαν, ὅστις ἐκτείνεται εἰς πολὺ διάστημα, δηλ. ἀρχεται ἀπὸ τοῦ χωρίου Λιμίνι, κειμένου εἰς τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Πετροδούνιου πρὸς τὸ τμήμα Βρύσεως, καὶ φθάνει εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν τοῦ Πετροδούνιου πρὸς τὸ τμήμα Κάμπου.

Ἐν ὅλῳ τὸ τμήμα Βρύσεως ἀποτελεῖται ἐκ 14 χωρίων περιλαμβανόντων οἰκογενεῖας 461, πάσας ἑλληνικάς, τοὔτέστιν ἐκ 239 ἄνδρων, ἐξ ὧν ἀφαιρουμένων τῶν 3/5 ἔχομεν σχεδὸν οὐχὶ στρατευομένους, ἀλλ' ὀπλοφόρους ἄνδρας 922, ὠπλισμένους κατὰ τὸ ἥμισυ με κρυοφῆλια, παλαιοπιστόλας καὶ γιανταγάνια καὶ χαντζάρια. Τὰ χωρία ταῦτα διοικούνται τὸ καθ' ἓν ἀπὸ Μουχτέρην καὶ γεροντικῶν συμβούλιον. Εἰς τὸ χωρίον Κομπότι ὑπάρχει ἡ γεννηματοποθήκη τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, δυνατόν κτίειν λιθόκτιστον, μετ' ἐπιτάμωκα καὶ εἰδὸς τυφεκοθυρίδων, διὰ τὴν εἰσροὴν τοῦ ἀέρος. Ἐπίσης εἰς Μπάνην ἐκεῖνῃ τοῦ Μισαίου, στερεὰ καὶ μακρά, καίται παρὰ τὴν κούλια τοῦ Ἰδίου, αὕτη εἶναι κτίριον τριόροφον στερεὸν καὶ καλὸν δι' ὑπεράσπισιν σταθμοῦ, εὐρίσκονται δὲ ἀμφότερα τὰ κτίρια ταῦτα παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὁχθὴν τοῦ ποταμοῦ, διότι ἐκεῖ εἶναι καὶ ὅλον τὸ χωρίον ἐκτισμένον, ἀπέναντι τοῦ χωρίου Νεοχώρι τοῦ τμήματος Κάμπου.

Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς Βρύσεως εἶναι παραγωγὸν εἰς τὰ ἐξῆς εἶδη καὶ ποσά, ὧν ἡ γυνώτις εἶναι ἀναγκασιότατη:

Σίτου (κιλά Κων)λεως ως ἔγγιστα)	20000
Κριθῆς	500
Βρώμης	16000
Ἀραβοσίτου	60800
Λινοσπόρου	100
Λινοῦ (δκ. τουρκικαί)	500
Βάμβάκος	3000
Οἶλου	2000
Ἐλαιῶν	96000
Γλυκόρριζον Κομμένου	6000
Ὁρῦζης κοκκίνης (Μπάνι)	1000
Φασολίων	4000
Κουκίων	2000
Καπνοῦ	2000
Αἰγοπρόδατα—(κεφάλια)	4000
Ἴπποι—ὄνοι—ἡμίονοι	1300
Βόες ἀροτῆρες καὶ μὴ	2500

Τ μ ῆ μ α Κ ά μ π ο υ

Χωρίον	Χριστ. οἶκογ.	Ὁθωμ. οἶκογ.	Ἐκκλη- σίαι	Σχολεῖα	Γλῶσσα	Ἰδιοκτησία
1 Νιοχώρι	120	—	1 λιθ.	1 λιθ.	»	Ρεῖμῃ Ἐφένδης
2 Μπαχυάλαμος	45	—	—	—	»	Κυβέρνησις
3 Τσαπρασλή	53	—	1. πλ.	1 πλ.	»	Κυβέρνησις
4 Κύρ - Νικολοῦ	20	—				Κ. Καραπάνος
5 Ἀγ.Παρασκευῇ	37	—				Κυβέρνησις
6 Κεραμάτες	16	—	1			Κ. Καραπάνος
7 Κολομόδια	12	—				Κ. Καραπάνος
8 Κωστακιοὶ	117	—				Κ. Καραπάνος
9 Γαβριά	15	—				Μητροπολίτης Ἀρτης
10 Ἀλίμπεη	16	—	1			Κυβέρνησις
11 Μύτικα	24	—				Τζαλάλ Μπέη καὶ Λιάμπη
12 Μπαντούλα	7	—				Ἀχμέτ Σαρρῇ Ἐφένδης
13 Γενίτσαρη	30	—				Κ. Καραπάνος
14 Ἀνέζα	25	—	1			Κ. Καραπάνος
15 Καλογερικὸν	16	—				Μονῆς Κορωνησίας
16 Μαρατιοὶ	14	—				Κυβέρνησις (Βακούφ)
17 Ζαθάκα	11	—	1			Τζελάλ Μπέη καὶ Ρεφάτ
18 Βίγλα	14	—				Κυβέρνησις (Τεκέ)
19 Στρογγυλή	6	—				Μονῆς Ροδιάς
20 Πέτρα	20	—				Ἀλῇ Ἐφένδῃ Ἰωαννίνων
21 Ρουμπὰς	7	—	1	1 πλ.		»
22 Ἰμάμ Τσαοῦς	65	—	1	1 λιθ.		Κ. Καραπάνος
23 Ράχη	30	—	1	1 λιθ.		Κληρ. Ἰμπραήμ Ἐφένδῃ
24 Μπλήσκα	25	—	1	1	Τζελάλ Μπεη καὶ Ζουλεικάρ	Ἐφένδῃ
25 Τζικριζι	3	—	1		Ζουλεικάρ	Ἐφένδῃ Ἀρτης
26 Γιωργουσοῦς	32	—				Σακελαρίου
27 Χαλκιάδες	6	—	1	1 λιθ.		;
28 Κανεσοῦς	15	—				Ἰμβραήμ Ἐφένδῃ
29 Τὰ Ρόκα	50	30	1 καὶ 1 τζαμίον	1 τουρκ. 1 χριστ.		Κυβερνητικὸν

30 Γκιρικιάτες	15	—	1	1	Γκιρικίων Πορταλή
31 Πλησσοῦς	6	—	1		Κ. Καραπάνος

Γλῶσσα εἰς ἅπαντα ἑλληνική. Τὰ χωρία ταῦτα ἔχουσι πληθυσμὸν ὡς ἄνω ἐκ Χριστιανικῶν οἰκογενειῶν 814 καὶ 31 Ὀθωμανικῶν, κεῖνται σποραδικῶς ἐπὶ τοῦ μεγάλου κάμπου τῆς Ἀρτης, σχηματίζοντα εἶδος τριγώνου διαχωριζομένου ὡς ἑξῆς: Α ἄρχεται ὁ ποταμὸς Ἀρτης καὶ διήκων ἄχρι τοῦ ἔναντι τῆς πόλεως Ἀρτης, τειμένους Ἰμαρὲτ σχηματίζει τὴν βορείαν πλευράν. Τὴν μεσημβρινὴν πλευράν σχηματίζουν αἱ λίμναι Λογαροῦς, Αὐλερῆς καὶ Τζουκαλιοῦ καὶ ἐν μέρος τοῦ ποταμοῦ Λεύρου ἄχρι τοῦ χωρίου Ἰμάμ Τζαούση, ὁπότεν ἀρχομένη ἡ συνέχεια τῆς ὁδοῦ Πρεβέζης Ἀρτης, ἀφηνεμένη αὕτη μὲν κατὰ τὸ χωρίον Ρουμπᾶ. Ἀρχεται ἐκεῖθεν ὁ δάλλτος Χανοπούλου ἄχρι Χανοπούλου καὶ εὖτω σχηματίζεται τὸ ΒΔ. καὶ 3η τοῦ τριγώνου πλευρὰ. Ἐκ τοῦ ποταμοῦ τῶν οἰκογενειῶν λογίζοντες τοὺς κατοίκους ἔχμεν τὸν ἀριθμὸν 4220, ἐκ τούτων Χριστιανοὶ 4070 καὶ 150 οὐλὰμιδας εἰς τὸ χωρίον τὰ Ρόκα, λαμβάνοντες δὲ τὰ 2)5 αὐτὸν ἔχοντες χριστιανούς ὁπλοφόρους 1628, ὅλα ταῦτα τὰ χωρία ὡς κείμενα εἰς πεδιάδα εἶναι δυσπρόσιτα εἰς ἐπα ναστατικά στίφη, πλὴν ὀλιγίστων οἰκιῶν λιθοκτίστων, αἱ πλείστα κατοικίαι εἶναι ἢ καλύβει ἢ πλινθόκτιστα οἰκήματα. Τὸν κάμπον τοῦτον εἰς τὸ μέσον διαχωρίζει ἡ ὁδὸς Σαλαχώρας, ἀφῆνουςα ἀριστερὰ πρὸς Σαλαχώραν τὸ Νεοχώρι, ἀντικρυ τῆς Μπάνης καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἀρτης, κείμενον, ἔχον ἐκκλησίαν νεωτάτην στερεὰν καὶ σχολεῖον λιθόκτιστον καὶ ὃν εὐφροῦντον, ἀποδίδον κατ' ἔτος 25 χιλ. δρχ. εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην αὐτοῦ Φεῖμῃ Ἐφένδην. Τὸ Μπαχουκάλαμον κ.λ.π. ἄχρι τοῦ χωρίου Καλογεριοῦ, 20)60 τῆς ὥρας ἄνω τῆς λίμνης Λογαροῦς κείμενον, ὡς καὶ τὸ χωρίον Ἀνέζα Γενίτσαρη, Μύτικα, Μπαντούλα, τὸ ὅλον χωρία 15. Τὰ λοιπὰ 17 κεῖνται δεξιὰ τῆς ὁδοῦ (πρὸς Σαλαχώραν). Ἐν Νεοχωρίῳ ὑπάρχει καὶ ἀποθήκη πλινθόκτιστος τοῦ Φεῖμῃ Ἐφένδην. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει τῆς παραλίας τοῦ Ἀμβρακικοῦ Κόλπου, (τῆς πρὸς τὸ Ἐρρόμερον βλεπούσης) 3)4 ὥρας, τοσαύτη δὲ εἶναι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ, ὅστις ἀφοῦ διέλθῃ τὸ χωρίον Νεοχωρίῳ κάμνει μυρίας ἑλξεις καὶ ἀντὶ τὰ ἀφήνῃ τὸ χωρίον Νεοχωρίῳ ἐλεύθερον εἰς γοαμμὴν, παρκαμπτεῖ αὐτὸ ΑΜ καὶ σχηματίζει ἕνα λάκκον ἐν ᾧ φρίνεται τὸ χωρίον Νεοχωρίον.

Ἐν Ἀνέζα ὑπάρχει ἀποθήκη γεννημάτων Κ. Καραπάνου, λιθοκτίστος μήπω ἔτι ἀποπερατωθεῖσα, τοιαύτη δὲ ἐν Κωστακούς κατὰ τὸ 1)2 λιθόκτιστος, κατὰ τὸ ἔτερον 1)2 πλινθόκτιστος. Ἐπίσης τοιαύτη εἰς Ράχην ὅπου καὶ πύργος ἐξοχικὸς τοῦ ἰδιοκτῆτου. Ἐπίσης εἰς τὸ ἐκ τῶν εὐφορέων χωρίων τοῦ Κάμπου Ἰμάμ Τσαούς ὑπάρχει ἀποθήκη λιθόκτιστος τοῦ Κ. Καραπάνου, στερεωτάτη καὶ ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχει πύργος ἐξοχικὸς τοῦ ἰδιοκτῆτου. Ἐπίσης εἰς Χαλκιᾶδας Μπέη καὶ ἀποθήκη (1)2 λιθόκτιστος, 1)2 πλινθόκτιστος) καὶ πύργος ὑψηλότατος καὶ περιβόλῳ κεκλεισμένος, τοῦ Π. Σακκελαρίου. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων γενικῶς εἶναι γεωργοί, ὅμως μετέρχονται καὶ τὸν ἀγωγιάτην. Ἐκ τῶν ἄλλων μὲν 1)4 ἄλλα 1)2 ὥρας ἀπέχοντα τῆς πρὸς Σαλαχώραν ὁδοῦ (Κωστακιοί, Ἀνέζα Γενίτσαρη, Καλογεριοί, Γαβριεῖ, Μύτικα, Μαρατιοί, Βίγλα, Ράχη), ἄλλα δὲ παρὰ τὴν ὁδὸν Ἰωαννίνων (Χαλκιᾶδες, Κανισοί). Τὰ Ρόκα, οἱ κάτοικοι καίτοι γεωργικοί, εἶναι ὅμως καλοὶ ὁπλοφόροι καὶ μὲ πλήρη διάθῃσιν εἰς ἐπανάστασιν, ἀτυχῶς οἱ ἀρχηγοὶ δὲν ὑπάρχουν, συγκεντροῦται ὅμως, πιθανὸν οἱ δεξιόθεν τῆς ὁδοῦ Σαλαχώρας περὶ τινὰ Στριβινιώτην προσέχοντα Ἀθ. Στυατήν καὶ οἱ τὴν ἀριστερόθεν περὶ τὸν Νεοχωρίτην Ἀναγνώστην Ἀρχιμανδρίτην, ἄλλα εὐχὴ ὅλοι. Ἐν τῷ κάμπῳ ὑπάρχει καὶ ἡ Μονὴ Ροδιά, ὁπισθεν τῆς Βίγλας, ἔχουσα εἰσόδημα 6—7 χιλ. δρχ.

Τὸ τμήμα τοῦτο ὀνομαζόμενον καὶ τμήμα ποταμιᾶς, διότι τὰ πλείστα αὐτοῦ χωρία εἶναι παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀρτης, εἶναι καὶ τὸ παραγωγικώτερον δημοτριακῶν καρπῶν, ἀποφέρει δὲ ἐτησίως σίτου μὲν ὡς ἑγγιστα κιλὰ Κων)λεως 26.000, κριθῆς 2.000, ῥωμῆς 45.000, ἀραβοσίτου 95.070, δάμβρακος δκ. τουργ. 16.070, ἐλαίων 6.070, φασολίων 7.070, κρυκίων 4.000, μαλλιών 4.500, αἰγοπρόβατα κεφάλια 7.500, βόες ἀροτῆρες καὶ μὴ 4500, ἔπποι—ὄνοι—ἡμίονοι 3.500.

Τμήμα Δάκας(1)

Τμήμα Καρβασσαρεά(2)

Τμήμα Τζουμέρκων

1	Γρεμενίτσα	οικογ. Χρ.	35,	Ἑκκλ.	1	Σχολ.	1	ἰδιοκ.	Τζελάλ Μπέης και Ζωῆδης
2	Γρίμποδο	»	»	12	»	1	»	»	.
3	Βουλιανὰ	»	»	10	»			»	M. Βλαχέρνης
4	Ψωριάρα	»	»						
5	Μπρενίστα	»	»	45	»	1			
6	Νισίστα	»	»	106	»	1		»	ἀδελφῆς Τζελάλ φισλῆς
7	Πιστιανὰ	»	»	40	»	1		»	Μουταφᾶ Μπέη Ἰωαν.
8	Σκοῦπα	»	»	32	»	1	»	»	Ἰωαν. Λύτρα
9	Ρουφίστα	»	»	45	»	1	»	»	
10	Βουρδῆ	»	»	28	»	1	»	»	Πιμπρέμ Μπέη Ἰωαν.
11	Κουκουλίστα	»	»	25	»	1	»	»	
12	Γουριανὰ	»	»	17	»	1	»	»	
13	Μελισουργοὺς	»	»	140	»	3	»	1	»
14	Κουσοβίστα	»	»	36	»	1	»	1	»
15	Πράμαντα	»	»	330	»	12	»	1	»
16	Σχορέτσα	»	»	190	»	2	»	1	»
17	Ράμια	»	»	45	»	1	»	»	»
18	Λεπιανὰ	»	»	62	»	1	»	»	»
19	Χόσεψη	»	»	93	»	2	»	»	»
20	Βοργαρέλη	»	»	90	»	2	»	»	»
21	Μπύγα	»	»	20	»	1	»	»	»
22	Τζοβήστα	»	»	21	»	1	»	»	»
23	Ραφτανάιοι	»	»	63	»	1	»	»	»
24	Σήρεσι	»	»	12	»	1	»	»	»
25	Ρωμανὸ	»	»	12	»	1	»	»	»
26	Θεοδωριανὰ	»	»	106	»	1	»	»	»
27	Γριτζίστα	»	»	38	»	1	»	»	»
28	Καλεντίνη	»	»	23	»	1	»	»	»
29	Λαψίστα	»	»	86	»	1	»	»	»
30	Μήγερι	»	»	54	»	1	»	1	»

Τῶν ἀνωτέρω 30 χωρίων ὁ πληθυσμὸς ἐκ 1717 οἰκογενειῶν ἐλλληνικῶν συνιστάμενος μᾶς φέρει ψυχὰς 8580. Τούτων ὑπολογίζονται 2) ὃ εἰς ὀπλοφόρους, δηλ. δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν 3400. Οἱ κάτοικοι οὗτοι μετέρχονται τὸν ποιμενικὸν βίον, τὸν τῶν ξυλοσχιστῶν (yarizi τουρκιστί), τὸ τῶν θαρλεοποιῶν καὶ κτιστῶν καὶ ραπτῶν, εἶναι ὅμως ἄνδρες ἰσχυρὰς κράσεως, ὑψηλοὶ καὶ καρτερικώτατοι. Τὰ Τζουμέρκα κατὰ τὸν χειμῶνα δὲν κρατοῦσιν οὔτε τὸ 1) 2) τοῦ πληθυσμοῦ των, διότι οἱ ποιμένες κατέρχονται στὰς πεδιάδας Ἀρτης, οἱ ράπτει καὶ κτίσται καὶ θαρλεοποιοὶ εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, Πρεβέζης, Ἀρτης καὶ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα.

Τὰ δυνά τῶν Τζουμέρκων ἀρχόμενα Ν.Α. ἀπὸ τῆς δεξιᾶς τοῦ ποταμοῦ ὀχθῆς, ἀπ' ἀντικρυ αὐτῆς τῆς πόλεως Ἀρτης, ὅπου κεῖνται τὰ χωρία Γρεμενίτσα, Βουλίστα, Ψωριάρα, διερχόμενα Β.Α. τὸ Ραδοβίζι καὶ πλαγίως Β.Μ. φέροντα τὴν εἰς Ἰωάννιναν ἄγου-

(1) (2) Παραλείπονται ἐπειδὴ δὲν ἀφοροῦν τὴν σημερινήν περιοχὴν τῆς Ἀρτας. Γιὰ τὴ Στροβίνα (Καμπή) σημειώμεν: 54 οἰκ. χριστ. 1 ἐκκλησίαι, 1 σχολεῖο, ἰδιοκτησίαι Βελῆ Μπέηδων Ἀλβανῶν. Γιὰ τὴς Κοιτιτιάδες (Ἀμμότοπος) σημειώμεν 40 οἰκ. χριστ. 2 ἐκκλησίες, 1 σχολεῖο ἰδιόκτηστο ἰδιοκτησίαι Βελῆ Μπέηδων Ἀλβανῶν.

σαν, ἔχουσι τὸ θόρειον αὐτῶν θριον συνορθεῖον μετὰ τὰ Μ τῆς ἐπαρχίας Τρικάλων.

Μοναὶ ὑπάρχουσι κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο, ἡ τῆς Βλαχερίνης, ἀπέναντι τῆς ᾽Αρτης, ἐκαίθην τοῦ ποταμοῦ 1)2 ὥραν ἀπέχουσα καὶ παρὰ τὸ χωρίον Γρεμενίτζα 1)4 ὥρας. Ἐκτὸς δὲ τῶν χωρίων Βούλιστα, Ψωριάρα, ἔχουσι εἰσοδόγημα 10 χιλ. δρχ., ὡς καὶ ἡ εἰς Σχορέτσαινα Μονὴ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, πτωχὴ κτημάτων, ἀλλ' ἐκ συνεισφορῶν ἐτησίως οὐκ ὀλίγα εἰσπράττουσα. Εἰς Χόσεψη καὶ Βουργαρέλιον ὑπάρχει ἐκεῖ μὲν ἡ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐδῶ δὲ ἡ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Τὰ Τζουμέρκα, τῶν χωρίων Γρεμενίτζα, Βούλιστα, Ψωριάρα ἐξαίρουμένων, ὑπάγοντα: ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀγίου Ἰωαννίνων. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων καὶ πολεμικοὶ καὶ φιλελεύθεροι εἶναι, τὰ χωρία τῶν δὲν πατεῖ στρατὸς τουρκικὸς. Ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσι στέλλονται χωροφύλακες, οἱ καὶ διὰ τὰς εἰσπράξεις ἐνίοτε ἐκεῖ μεταβαίνοντες. Ὡς πρὸς τὴν καλλιέργειαν ὑστεροῦσι καὶ τοῦτο ὕνεκα τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους. Τὸ παραγωγικὸν τοῦ μέρους εἶναι τὸ ἑξῆς:

Σίτος κιλὰ Κων)λεως 2.000, Ἀραβόσιτος 1500, κριθὴ 2000, βρώμη 1000, βρίζα 1000, ἐλαίαι δκ. τουρκ. 8700, καπνὸς 7000, δάμβας 300, φασόλια 1500, βαλανίδιον 10.000, κάστανά 8000, καρύδια 15000, οἶνος 1500, μῆλα 3000, μέταξα 5500, τυρὸς 10000, δούτυρον 8000, Αἰγοπρόβατα 40000, βόες 7000, ἱπποὶ—ὄνοι—ἡμίονοι 6000.

Τμήμα Ραδοβιζίου

1	Χόσινα	οἶκος. Χρ.	14	ἐκκλ.	1	σχολ.	ἰδιοκ.	Κ. Καραπάνος
2	Δημαριὸ	»	33	»	1	»	»	»
3	Σπανοπέτραις	»	28	»	1	»	»	»
4	Τοιρκίστα	»	16	»	1	»	»	Ἰμλιάκι
5	Λιθίτσκο	»	18	»	1	»	»	»
6	Μαρκινιάδα	»	22	»	2	»	»	Καραπάνος
7	Βελεντζικό	»	145	»	5	»	»	»
8	Σκουληκαριά	»	80	»	1	»	»	»
9	Καταδόθρα	»	21	»	1	»	»	»
10	Μεσοῦντα	»	26	»	1	»	»	»
11	Σουμεροῦς	»	32	»	1	»	»	»
12	Μπότσι	»	43	»	1	»	»	»
13	Μιλιανὰ	»	31	»	1	»	»	»
14	Σελίστα	»	42	»	4	»	»	»
15	Βρετσίστα	»	24	»	1	»	»	»
16	Βρετσινίτζα	»	65	»	2	»	»	»

Τοῦ τμήματος τούτου τὸν πληθυσμὸν ἀποτελοῦσι 640 οἰκογένειαι ἢ 3200 ψυχαί, πολεμικώτατοι αἰετοτε, τὸν πρῶτον ἐπαναστάντα, ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἐξαίρεσις ἀριθμοῦ ὀπλιτῶν καθορὰ, διότι καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ ἐν ἀνάγκῃ συμπολεμῶσι. Δυνάμεθα ὅμως νὰ ὑπολογίσωμεν εἰς 1600 ἄνδρας ἐξησκημένους καὶ ἔχοντας παλαιὰ ὄπλα.

Τὸ Ραδοβίζι ἐκκλησιαστικῶς, ἐκτὸς τῶν χωρίων Χόσινα, Δημαριὸ καὶ Σπανοπέτραις ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀγίου Αλαρίσσης, διοικητικῶς δὲ ὡς προεῖπομεν μετὰ τοῦ Τζουμέρκου εἰς τὸν ποτὲ ἐν Καλεντίνῃ ἐδρεύοντα Καϊμακάμην. Οἱ κάτοικοι ὁρεῖνοι καὶ ὀλίγας πεδιάδας ἔχοντες, ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν κτηνοτροφίαν (μόνον τὸ Βελεντζικὸν ἔχει 10000 αἰγὰς καὶ πρόβατα) ἰδίως τῶν αἰγῶν.

Δὲν ὑπάρχει τί τοῦ σημαντικὸν εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἐκτὸς τῶν παρρηίων σταθμῶν καὶ ἡ 1)2 ὥραν ἀπέχουσα πρὸς ΒΑ τοῦ χωρίου Βρεστανίτζα Γέφυρα τοῦ Κοράκου ἐπὶ τοῦ Ἀχελώου ἢ ἀπὸ τὸ ἄνω Ραδοβίζι, ἥτοι τὴν ἐπαρχίαν Αλαρίσσης, χωρίζουσα τὴν ἐπαρχίαν ᾽Αρτης, μέχρι τελευταίως 15 χωρία τὰ τοῦ Πατρίλου ἦσαν συνηγμένα πολιτικῶς εἰς τὴν Διοίκησιν Ραδοβιζίου ἀλλ' ἤδη ἀπεσπάσθησαν.

Τὸ παραγωγικὸν μέρος τοῦ τμήματος εἶναι:

Σίτος (σίκα Κων) λείως 1000, κριθή 1000, Ἀραβόσιτος 10000, ἔριζα 500, κάστανα ἀκάδες 3000, Κάρυα 5000, τυρός 4000, βούτυρον 8000, μαλλιά 4000, αἰγοπρόδατα 28 000, ἵπποι—ὄνοι—ἡμίονοι 8000.

Εἰς τὰ τμήματα Τζουμέρκων—Ραδοβιζίου ὁμιλεῖται ἀποκλειστικῶς ἡ ἑλληνική.

Συνοψίζοντες τὸν πληθυσμὸν τῆς ὅλης ἐπαρχίας Ἀρτης, ἔχομεν οἰκογενείας Χριστιανικὰς 6195, ὀθωμανικὰς 240 καὶ ἑβραϊκὰς 90, λαμβάνοντες δὲ ὡς ὅρον τὸν ἀριθμὸν 5 ἐφ' ἐκάστης οἰκογενείας, ἔχομεν πληθυσμὸν ὅλης τῆς ἐπαρχίας Χριστιανοῦς 30975, ὀθωμανοῦς 1200, ἑβραίους 450. Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ εἶναι ὀπλισμένοι διὰ παλαιῶν καρποφελίων, πιστολῶν καὶ γαῖταγανίων.

Τὸ ὅλον δὲ τῶν δυναμένων φέρειν ὅπλα χριστιανῶν 10500 ὡς ἔγγιστα.

Οἱ μᾶλλον ἔχοντες ἐπιρροὴν εἰς τοὺς χωρικοὺς εἶναι:

Νάσο Σταμάτης εἰς τμήμα Καρδασαρᾶ καὶ Λάκκας, Ἀναγνώστης Συμπέθερος εἰς Γζουμέρκα, Τζούλος εἰς τὸ Ραδοβίζι καὶ Ἡγούμενος Σέλτζου Σκουληκαριᾶς, Νεόφυτος Ζυγοχώρια, Μαλτέζος καὶ Κατζικοπάνος, παπᾶ Ἀποστόλης Πετανίτης. Εἰς κάμπον Ἀναγνώστης Ἀρχιμανδρίτης.

Εἰς Τζουμέρκα ἤδη ἐστάλησαν καὶ 100 ρεδίφυδες, 20 εἰς Νιοχώρι Κάμπου καὶ 30 εἰς μέρος Καρδασαρᾶ.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ

ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΑΚΗ*

Ἀραιὰ ἀραιὰ τὰ ρίχνουνε οἱ κλέφτες τὰ τουφέκια
Ὅτ' εἶν' οἱ μαῦροι μετροῦτοί, ὅτ' εἶν' οἱ μαῦρ' ὀλίγοι,
Κ' ἂν δεκαφτὰ κ' ἂν δεκοχτὼ, κ' ἂν εἴκοσ' ὀνομάτοι.
Κ' οὐδὲ κ' ὁ Γεῶργος εἶν' ἐδῶ, πῆγε ὁ τὸ μοναστήρι.
Ἐκεῖ βαφτίζ' ἔνα παιδί, νὰ 'χη κ' αὐτὸς κονμπάρον,
Νὰ κάμ' ὁ μαῦρος γόρισμα, καὶ φίλον νὰ γυρίζη.
Τὰ παλληκάρια τ' ἂπ' ἐδῶ φώναξαν κ' ἂπ' ἐκεῖθε.
« Ἀφσε, Γεωργάκη, τὸ παιδί, κ' ἄρπαξε τὸ τουφέκι.
» Ἡ παγανιὰ μᾶς πλάκωσε, πεζούρα καὶ καβάλλα. »—
« Βασιτᾶ', ὁ Γεῶργος φώναξε, μὲ τὸ σπαθὶ ὁτὸ χέρι.
» Τὸν τόπον πιάστε δυνατὰ, πιάστε τὰ μετερίζια!
« Κ' ἂν κάμ' ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιά νὰ κάμουμε γιουρῶσι,
» Τὸν Μιτζομπόνον ζωντανὸν κυτάξετε νὰ πιάστε. »

* Ἀπ' τὴν συλλογὴ Φωριέλ (1956, σελ. 129). Ἡ σκηνὴ τοῦ τραγουδιοῦ πιθανώτατα εἶναι στὴν Ἡπειρο, ὅταν καὶ συνετέθη τὸ τραγοῦδι. Ὁ κλέφτης Γεῶργος πιθανὸν εἶναι ὁ ἀδερφὸς τοῦ Κατσαντώνη. Ὁ Μιτζομπόνος ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, φοβερός ὅπως ὁ Βελή Γκέγκας (σ.Σ.).

ΚΩΣΤΑ Δ. ΤΣΕΤΗ

ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ Ο ΜΕΓΑΣ ΚΡΑΤΗΡ

Είμαι ένας λαός, που έρχομαι
βαθεία απ' τους αιώνες,
μέ μια ιερή ιαχή στα χείλη μου,
σαν τα μεγάλα ποτάμια
στον φλοιό όλων των Ήπειρων
που ψιθυρίζουν στο πέρασμά τους θρύλους
και τραγουδοῦν τὴ δύναμί τους!

•Οδοιπορώντας σὲ πρωτόγονα τοπία,
χειραγωγήσα τὴ φύτη, ταπεινώσα δυναστείες
κι' ἐλευθέρωσα τὰ αἰχμαλωτισμένα πουλιά,
πού ἔφεραν πάνω ἀπὸ δρυμούς και πολίτες
τὸ εἰρηνικό τους φτερούγισμα!

Τώρα τὰ χέρια μου ὁμορφαίνουν
τὸ πρόσωπο τῆς γῆς μας
κι' ἡ φωνή μου, ἀπαλὸ λυκαυγές
ἀπλώνεται στὴν εἰκουμένη.

Τώρα ἀγρυπνῶ
πάνω ἀπ' τὸν τρυφερό ὕπνο τῶν ἀγοριῶν,
που ἀποκοιμήθηκαν
μ' ἓνα τριαντάφυλλο στὸ στόμα,
ἀγρυπνῶ, πάνω ἀπ' τὸν ἀνθρώπινο μόχθο
στοὺς καρπεροὺς κάμπους
καὶ στ' ἀτίθασα πέλαγα!

Είμαι ένας λαός, που έρχομαι
βαθεία απ' τὴν ἱστορία,
ὅμως πάντα νέος, μέ μάτι κοφτερό
καὶ μέ τὴν παγκόσμια μοῖρα
κεντημένη στὸ στήθος μου.

Μέσα μου, τῶν ἰδεῶν ὁ μέγας κρατῆρ
καταυγάζει τὴν ὑψηλὴ
καὶ μεγαλῶνει στὸν οὐρανὸ μας
τὴν αἰθρία τοῦ μέλλοντος!

Μέσα μου, θὰ περγοῦνε οἱ αἰῶνες
κι' ἐγὼ θὰ γίνωμαι πιὸ δυνατός!

ΙΒΟ ΑΝΤΡΙΤΣ

ΜΙΑ ΩΡΑΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗ

Ο "ΣΚΟΥΦΑΣ",
ΠΡΟΣ
ΤΟΝ κ. ΙΒΟ ΑΝΤΡΙΤΣ

ΤΟ ΥΠ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΥΓΧΑΙΡΕΙ

Στά τέλη Φεβρουαρίου επισκέφθηκε την Ελλάδα ο μεγάλος Γιουγκοσλάβος λογοτέχνης κ. "Ιβο" Αντρίτς. Ο κ. "Αντρίτς πήρε το βραβείο Νόμπελ της λογοτεχνίας 1961 για το έργο του «Είναι ένα γεφύρι στο Δρίνο». Η ιστορία του γεφυριού του Δρίνου είναι μια ιστορία ενδιαφέρουσα, και ξεκινάει από θρύλους των περασμένων αιώνων, όπως ακριβώς κι' η ιστορία του γεφυριού της Άρτας. Ο «Σκουφάς» με την ευκαιρία του έρχομού στην Ελλάδα του κ. "Ιβο" Αντρίτς, του απέστειλε τον έξης τηλεγραφικό χαιρετισμό:

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΙΒΟ ΑΝΤΡΙΤΣ

ΑΘΗΝΑΣ

*Πατρίδα Γεφυριού Άρτας χαιρετίζει εγκάρδια συγγραφέα Γεφυριού Δρίνου
«Περιοδικόν Σκουφάς»*

Το παραπάνω τηλεγράφημα κατά μία ευνοϊκή συγκυρία έφτασε στα χέρια του συγγραφέα και διαβάστηκε την ώρα που τον δεξιωνόταν οι Έλληνες Λογοτέχνες στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, προκάλεσε δε θαύματα εντύπωση και συγκίνηση σε όλους.

Η έφημερίδα «Έλευθερία» έγραφε την επομένη: «Εκπλήξη περίμενε τον Γιουγκοσλάβο συγγραφέα στη χθεσινή δεξίωση. Ένα τηλεγράφημα - αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ελληνικού αυθρημητισμού καλωσώριζε στην χώρα μας τον "Αντρίτς. Το Γεφύρι της Άρτας, λέει, χαιρετίζει με τους δικούς του αγώνες για την ελευθερία τον συγγραφέα του «Γεφυριού του Δρίνου». Σεμνό και απέριττο το τηλεγράφημα φέρει την υπογραφή: Πρόεδρος Λογοτεχνικού Συλλόγου Σκουφά».

Μά το απλό αυτό τηλεγράφημα δεν έκανε εντύπωση μόνο στους λογοτέχνες και τις εφημερίδες. Αλλά και στους αρμοδίους του Υπ. Παιδείας. Έτσι στον Σύλλογό μας έφτασε το έξης έγγραφο:

ΥΠ. ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Δ/ΣΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Άρ. πρ 27652/473

Εν Αθήναις τη 9—3—1962

Πρὸς τὸν Μουσικοφιλολογικὸν Σύλλογον
"Άρτης ὁ «Σκουφάς»

Έχουμε την τιμήν νά γνωρίσωμεν δι τὸ χαιρετιστήριο πρὸς τὸν κ. ΙΒΟ ΑΝΤΡΙΤΣ τηλεγράφημά σας ἀνεγνώσθη κατὰ τὸ παρατεθέν ὑπὸ τοῦ κ. Ὑφυπουργοῦ Πρεσβείας Κυβερνήσεως γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Γιουγκοσλάβου συγγραφέως.

Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ δι' ἣν καὶ σὰς ἐκφράζομεν τὰ θερμά μας συγχαρητήρια ἐνεποίησεν ἀρίστην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς παρισταμένους, συνεκίνησε δὲ θαυτάτα τὸν Γιουγκοσλάβον συγγραφέα, οὗτις ἐζήτησε νὰ κρατήσῃ τὸ τηλεγράφημά σας.

Ε. Υ. Ο Διευθυντής

(Τ Σ.) Γ. ΚΟΥΡΝΟΥΤΟΣ

ΜΙΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Ο Κ. ΚΩΝΣΤ. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ

ΚΑΙ

ΤΗ ΛΑΪΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Ὁ «Σκουρᾶς» ἔλρινε πῶς ἡ παρακάτω ἐπιτελὴ τοῦ γνωστοῦ συμπατριώτη μας λογοτέχνη καὶ ἱστορικοῦ κ. Κ. Διαμάντη, γιὰ τὸ ἔργο τοῦ κ. Ἀποστόλη Καραπάνου καὶ γιὰ τὴ λαϊκὴ ποίηση, ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ ἀξίζει νὰ δημοσιευθῇ. Πιστεύουμε πῶς καὶ οἱ ἀναγνώστες μας θὰ συμφωνήσουν μαζί μας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Ἰουλίου 1962

*Ἀγαπητὲ ποιητῇ, φίλε Κύριε Ἀπόστολε Καραπάνε,
χοίρειε!*

Ἦθελα ἀπὸ καιρὸ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῶν δημοσιευμάτων σας καὶ γιὰ τὰ φιλόφρονα λόγια. Ἀλλὰ ἕνα σωρὸ δουλειᾶς δὲν μὲ ἀφήνουν νὰ συγκεντρωθῶ. Ἐξ ἄλλου ἤθελα νὰ σᾶς γράψω κάτι παραπάνω ἀπὸ τὰ τυπικά. Σᾶς ἔστειλα καὶ μερικὰ δικά μου δημοσιεύματα καὶ ἐλπίζω νὰ τὰ λάβετε.

Σᾶς θυμᾶμαι πὺ καλλιιεργούσατε τὸ στίχο ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Ἦμουν μαθητὴς στὸ Γυμνάσιο τῆς Ἀρτας καὶ ἡ διόβαζα ἡ ἀκουγα νὰ ἀπαγγέλλετε στίχους δικούς σας. Στὸ μνημόσυνο τῶν Πεσόντων σὲ κάποια γιορτὴ εἶχαν ὀμιλήσει ὁ καθηγητὴς μου Ἀθ. Ἀνδρεόπουλος, ὁ κ. Καλέλλης καὶ ἐσεῖς. Ἐσεῖς ἀπαγγείλατε ἕνα ποίημα «Δὲ λησμονεῖ τὸ Γκρίμπεςο τὴ δεξαομένη μάχη, πὺ μὲ τὸν Τοῦρκο κάματε στὸ τρίκορφο στὴ ράχη». Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ θυμᾶμαι σὰν τώρα. Ἐπίσης σᾶς ἐνθυμοῦμαι στὰ Κομιτᾶτα τῶν Ἀπόκρειο πὺ εἶχατε μιὰ περᾶσταση γιὰ τὴν ἐξωση τοῦ Ἀδάμ ἐκ τοῦ Παραδείσου, ἂν δὲν μ'ἀπατᾷ ἡ μνήμη, καὶ πῆρατε τὸ δεῦτερο βραβεῖο.

Πολὺ μοῦ ὀρέσει ὁ τίτλος πὺ σᾶς ἀπεδόθη καὶ ζηλευτὰ τὸν φέρετε: «Λαϊκὸς Ποιητὴς». Εἶναι πολὺ ἐκφραστικὸς. Λέγει πολλὰ στὴ βραχύτητά του καὶ τὴ συμπύκνωση. Ποιητὴς τοῦ λαοῦ, ποιητὴς βγαλμένος ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ λαοῦ, πὺ ἀποδίδει τὰ αἰσθη

ματα και τις σχέψεις του λαού. Αυτός δεν φιλοσοφεί δυσνόητα, δεν εκφράζεται σκοτεινά και επιτηδευμένα, δεν κάνει την ποίηση απόσταγμα και πεμπτουσία και σύμβολο που να μπορούν να την καταλάβουν λίγοι εκλεκτοί και προσυνηνοημένοι. Αυτός είναι ή φωνή του λαού, είναι το τραγούδι και ή σάτυρα του λαού.

Στους απλοϊκούς και καλούς ανθρώπους των χωριών και των φτωχογειτονιών των πόλεων υπάρχουν και άνθρωποι μετρίας μὲν σχολικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ πλούσιοι σὲ πείρα καὶ κοινωνικὴ μόρφωση. Πρακτικοί, αὐτοδίδακτοι, μὲ ἰδέες ξεκουρασμένες καὶ χρήσιμες, βλο γνῶση καὶ σοφία, θυμόσοφοι, πολὺξεροι. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ὁμιλοῦν ὠραῖα μὲ εἰκόνες καὶ παραβολὰς καὶ παραδείγματα. Ἰδεώδης στὸ εἶδος αὐτὸ ἦταν ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, ὁ Μακρυγιάννης κ. ἄ. Αὐτοὺς χαίρεται νὰ τοὺς ἀκούῃ κανεὶς. Ἐχουν τὴ λεγόμενη φυσικὴ εὐλογητία, εἶναι φυσικοὶ ρήτορες, ὅπως ἦταν στὰ χρόνια τοῦ Ὁμήρου ὁ Νέστωρ πού ἀπὸ τὸ στόμα του ἔρρεε φωνὴ πὺθ γλυκεῖα καὶ ἀπὸ τὸ μέλι.

Αὐτοὶ εἶναι ταλέντα τοῦ πεζοῦ προφορικοῦ λόγου.

Πλὴν αὐτῶν ὅμως ὑπάρχουν παράλληλα καὶ οἱ αὐτοσχέδιοι στιχουργοί, οἱ αὐτοδίδακτοι ποιηταί. Αὐτοὶ τὴν κατασκευὴ τῶν στίχων δὲν τὴν ἐδιδάχθησαν, ἀλλὰ τοὺς εἶναι ἐμφυτῇ. Σ' αὐτοὺς ὁ στίχος βγαίνει ἀπ' τὴν καρδιά τους καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τους. Γιατὶ αὐτοὶ εἶναι καλοῦπι φτιασμένο ἀπ' τὸ Θεὸ γιὰ νὰ παράγῃ στίχους. Τέτοιοι ἦταν ὅλοι οἱ πρὸ τοῦ Ὁμήρου ἀοῖδοι καὶ οἱ ἔπειτα ραψωδοὶ καὶ οἱ νεώτεροι ποιητάρηδες τῆς Κύπρου, τῆς Κρήτης, τῆς Δωδεκανήσου, καὶ οἱ στιχοπλόκοι καὶ οἱ στιχουργοὶ ὅλων τῶν μερῶν. Καὶ στὰ Γιάννινα καὶ στὴν Ἄρτα ἦταν πολλοὶ τέτοιοι στιχουργοί. Γιὰ τὸ Γιαννιώτικο στιχοπλάκι ἔγραψαν ἀρκετὰ στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία».

Ἀπ' αὐτὴν τὴν παράδοση προέρχεσθε καὶ σεῖς. Εὐνημένος ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ πλουτισμένος μὲ τὸ χάρισμα τῆς ποιήσεως καὶ σεῖς, ἀγαπητέ μου φίλε, λέτε τὸ τραγούδι σας σὰν τὸ πουλάκι στὸ κλαδί, σὰν τὸ παιδάκι στὴν κούνια, σὰν τὸν ἐργαζόμενο στὴ δουλειά του, σὰν τὸν πονεμένο τὸ μοιρολόγι του, σὰν τὸν χαρούμενο τὴ χαρὰ του, σὰν τὸν φρόνιμο καὶ τὸν πολὺξερο τὶς συμβουλές του, σὰν τὸν ἀστείον καὶ κωμικὸ τὰ χωρατὰ του καὶ τὰ πειράγματά του γιὰ ὅ,τι στραβὸ βλέπει ὁλόγουρά του, μὲ προσπάθεια νὰ διορθώσῃ καὶ διδάξῃ ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ ψυχαγωγῇ.

Αὐτὸ εἶναι τὸ τραγούδι ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ γιὰ τὸ λαό. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ λαϊκοῦ ποιητῆ. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς χτυπάει πὺθ βαθεῖα στὴ χορδὴ τῆς εὐαισθησίας καὶ τῆς κατανοήσεως, οἱ πολλοὶ τὸν αἰσθάνονται δικό τους καὶ εἶναι γι' αὐτὸ πολὺ ἀγαπητός. Αὐτὸς σὲ ὦρα ἀνάγκης μπορεῖ νὰ ξεσηκώσῃ τὶς μάζες γιὰ μεγάλα ἔργα. Ὅπως ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος. Ὅπως ὁ Σπύρος Μαρσούκας. Ὅπως ὁ Τυρταῖος τῶν ἀρχαίων. Ὅπως ὁ Τσοπανάκος τῆς Ἐπαναστάσεως. Γιὰ τὸ Ρήγα γράφει ὁ Παλαμᾶς: «αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, ἀλλὰ σαλπίζει στίχους».

Αὐτὰ οἱ ποιηταὶ ἢ γράφουν μόνον καὶ ἀπαγγέλλουν στίχους ἢ καὶ τραγουδοῦν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ θάρδοι, οἱ τροβαδούροι, οἱ τραγουδιστάδες. Σὲ κλιμάκωσῃ ὅλοι αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ εἶναι διαφόρου ἀξίας, ἄλλοι κατώτεροι, ἄλλοι ἀνώτεροι, πολλὰς φορὲς ἐξελίσσονται καὶ σὲ τέλειους ποιητὰς ἄλλ' αὐτὸ πάλιν εἶναι πολὺ συζητήσιμο, τὸ ποῖος εἶναι τέλειος ποιητὴς καὶ ποῖος εἶναι ἀπλοῦς στιχοπλόκος. Κατὰ τὴ γνώμῃ μου ποιητὴς εἶναι αὐτός πού οἱ στίχοι του ἔχουν ἀπήχηση στὸ λαὸ καὶ πολλὰς φορὲς γίνονται καὶ τραγούδι.

Τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔτσι ἐδημιουργήθησαν καὶ εἶναι ὥς γνωστὸν τέλεια ποιήματα. Καὶ σεῖς, ἀγαπητέ μου φίλε, εἰσθε ποιητὴς ἐκ γενετῆς. Ἐχετε τὸ θεῖο χάρισμα ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴ μητέρα φύση. Ὁ Λατῖνος ποιητὴς λέγει: «poeta nascitur, non fit» (= ὁ ποιητὴς γεννᾶται, δὲν γίνεται).

Σὰς σφίγγω μὲ ἐκτίμησιν τὸ χέρι καὶ εὐχομαι ἢ θρύσῃ τῆς ἐμπνευσης πάντοτε νὰ εἶναι ἀοτεῖρευτῇ.

Σὰς χαίρετῶ, φίλε ποιητὴ καὶ σὰς συγχαίρω

ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΒΗΜΑ

Ἡ προεργασία γιὰ τὴν πνευματικὴ στέγη κοντεύει στὸ τέλος της. Περιμένεται μιὰ τυπικὴ ἐγκρίσις τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργείου καὶ τίποτε ἄλλο. Παράλληλα ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» φρόντισε καὶ ἤρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐξαίρετο συμπαιδαγωγὸν καὶ ἀρχιτέκτονα κ. Ἰάσωνα Ρίζο, ὁ ποῖος ἀποδέχθηκε νὰ συντάξει τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ στατικὴ μελέτῃ χωρὶς ἀμοιβή. Ἡ ἐπιστημονικὴ δξία τοῦ κ. Ρίζου εἶναι γνωστὴ καὶ δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι παρ' ὅλους τοὺς περιορισμοὺς ποὺ τὸν δεσμεύουν (ἀπὸ τὸ οἰκίδιον κ.λ.π. τοῦ Ἰσογείου) θὰ παρουσιάσει κἀνὰ τὸ πολὺ ὡραῖο καὶ θὰ κἀναι τὴν καλλίτερον ἐκμετάλλευσιν τοῦ χώρου.

Τὸ Δ. Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» ἀσφαλῶς θὰ φροντίσει γιὰ τὴν ἐπίσπευσιν τῆς τυπικῆς ἐγκρίσεως καὶ τῆς ὑπογραφῆς τῶν συμβολαίων. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα τὰ πράγματα ἀπλοποιοῦνται καὶ μπορούμε νὰ πιστεύουμε πὼς τέτοια ἐποχὴ τοῦ χρόνου ἢ πνευματικὴ μας στέγη θὰ εἶναι ἐτοιμῇ, στῇ διάθεσιν τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀγορᾶς.

Η ΔΩΔΩΝΗ ΚΑΙ Η Ε.Η.Μ.

Καὶ πάλι φέτος καλούμ'θα στὴ Λωδῶνῃ Ἡ «Ἑταιρεία Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν» συνεπῆς στίς ὑποσχέσεις της προβάλλει γι' ἄλλη μιὰ φορὰ σὲ Πανελλήνιαι καὶ Πανευρωπαϊκὴ κλίμακα τὴν Ἡ-πειρο. Κάθε χρόνον καλλίτερον ἡ ὁργάνωσις, τελειότερα τὰ μέσα, πλουσιότερες οἱ ἐκδηλώσεις. Ἐκτός ἀπ' τὰς θεατρικὰς παραστάσεις ἡ Ε.Η.Μ. ὁργανώνει χοροὺς, ἐκδόσεις κ.λ.π. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἡ ἐκδήλωσις στὸ νέον ὑπαίθριον θέατρο τῶν Ἰωαννίνων, ποὺ ἰδρυθῆκε ἡ Ἑταιρεία κατ'ἀπομίμηση τοῦ θεάτρου τῆς Λωδῶνῃς σὲ ἐξαίρετη θέσιν, στὰ ὑψώματα πάνω ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Ἀξίζει ἀκόμα νὰ σημειωθῇ οἱ διαλεχτὲς ἐκδόσεις τῆς Ε.Η.Μ. ὅπως «οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡ-πειροῦ» τοῦ Εὐαγγελίδου, «Ἡ λογισκὴ τῶν Ἡ-πειρωτῶν» τοῦ Δημαῶ, τὰ «Χρονικά τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τουρκοκρατουμένης Ἡπειροῦ» τοῦ Α. Βρανούση, τὰ «Ἡπειρωτικὰ Παραμῦθια» τοῦ Χρηστοβασιλῆ, οἱ «Ἀόγιοι τοῦ Δεσποτάτου», τοῦ Εὐαγγελίδου κ.λ.π. Ἑτοιμάζει δὲ τὴν ἐκδόσιν τῆς «Χρονογραφίας τῆς Ἡπειροῦ» τοῦ Ἀραβαντινοῦ.

Μιὰ τέτοια δράσις, ἀξιόλογη καθ' ὅλα, ἀξίζει νὰ κάνει περὶ ἑαυτοῦ τοὺς διοικοῦντας τὴν Ἑταιρεία Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν καὶ ὅλους τοὺς Ἡπειρωτῆς. Ἐμεῖς οἱ Ἀρτινοὶ καὶ ὁ σύλλογος «Σκουφᾶς» ἄς παραδειγματισθῶμεν.

ΑΞΙΟΚΑΤΑΚΡΙΤΗ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ

Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ Μητρόπολιν ὑπῆρχε μέχρι

πρὸ ἐβδομάδος μιὰ ὑπέροχον τουρκικὴ ἐξώθυρα, καλλιτεχνικῆς ἀξίας καὶ πολὺ παλαιά. Ἰσως παλιότερη καὶ ἀξιολογώτερη ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Συνεργασίας ποὺ κατεδαφίστηκε. Αὕτῃ λοιπὸν ἡ πόρτα ποὺ εἶχε ὡραϊστάτα κεντήματα καὶ σκαλιστὴ τὴ χρονολογία της καὶ ἐμβλήματα, χαλάστηκε καὶ οἱ πέτρες της χάθηκαν.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ μας ὑπηρεσία, ὁ Ἀῆμος, ὁ «Σκουφᾶς», δὲν ἔδειξαν κανένα ἐνδιαφέρον γι' αὐτὴ τὴ θύρα ἃν καὶ ἤξεραν πὼς ἀπὸ μέρα σὲ μέρα θὰ χυλαστῇ. Ἡ ἀδιαφορία τους εἶναι ἀξιοκατάκριτη. Γιὰ τὴν χάσιν νὰ σημειωθῇ τίποτε ὁ ἰδιοκτήτης, μπορούσαν νὰ τὴν μεταφέρουν ὀλόκληρον πέτρα—πέτρα καὶ νὰ τὴν ξανασυναρμολογήσουν. Ἀλλὰ μὲ τέτοια φιλοπράγματα θ' ἀσχολούμαστε τώρα! Ἀλλοῦ κατὰ τέτοια τὰ ἐπιδεικνύουν, ἐμεῖς ὅμως ἀρκοῦμαστε στοὺς τρεῖς—τέσσερες Βυζαντινοὺς μας τοῖς καὶ γι' αὐτοὺς ἄλλα περισσεύουν. Ἀφοῦ ἀκόμα καὶ τὸ ρολοὶ θέλαμε νὰ γκρεμίσουμε... Προτείνουν μὲ: Νὰ σονταθῇ μιὰ ἐπιτροπὴ ἡ ὁποία νὰ σημειώσῃ τὰ διατηρητέα κτίσματα. Καὶ νὰ προχωρήσῃ στίς δεονεῖς ἐνέργειαι, ὥστε οὔτε οἱ ἄνθρωποι, οὔτε ὁ χρόνος νὰ τὰ γκρεμίσουν. Ὑπάρχουν μερικά ἀκόμα...

ΓΙΑ ΤΟΝ κ. ΔΗΜΑΡΧΟ

Δὲν κάνουμε κριτικὴ, ἀλλ' ἀπλὲς ὑποδείξεις. Νομίζουμε πὼς πολλὰ μπορούν νὰ διορθωθῶν στὴ πόλιν μας, χωρὶς σημαντικὰ ἐπιβαρύνσεις γιὰ τὸν Δῆμον. Μερικά ἀπ' αὐτὰ τὰ πολλὰ εἶναι

τὰ ἐξῆς:

—Ἡ στροφή στήν πλατεία Διαμάντη μπορεί νά κοπεί ὥστε εὐκόλα νά στρίβουν μεγάλα αὐτοκίνητα ἀπὸ τὴν ὁδὸ Ζκουφᾶ πρὸς τὸ Κάστρο καὶ τὸ «Ξενία». Πρὶν λίγες μέρες ἔνα ξένο πούλμαν ἔκατε τόσες ματωμένες γιὰ νά στρίψει, ὥστε στυμμάτων τὴν κυκλοφορία ἐπὶ ἀρκετὸ χρόνον.

—Ὁ τοίχος πού εἶναι ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν νεόδμητη οἰκοδομὴ Τοῖτσικα μένει ἀδικαιολόγητα ὀρθὸς, παρ' ὅτι ἐπιθυμία τοῦ ἰδιοκτῆτη νὰ γκρεμιστεῖ καὶ ν' ἀνοίχθῃ ὁ δρόμος, πρὸς τὸ «Ξενία» καὶ τὸ Κάστρο. Δουλεῖα εὐκόλη καὶ σχεδὸν ἀδὰ παντ.

...Στοὺς δρόμους Βασιλ. Κωνσταντίνου, Φιλελλήνων καὶ Μακρυγιάννη ὑπάρχουν μάντρες πού περικλείουν ἀκάλυπτους χώρους. Μιὰ συνεννόηση τοῦ Δήμου μὲ τὸν ἰδιοκτήτη εἶναι βέβαιον πὼς θὰ ὀδηγήσῃ στὴν τοποθέτηση τῶν Ξηρότοιχων αὐτῶν στὴ ρυμοτομικὴ γραμμῇ.

—Πολλοὶ δρόμοι ἀσφαλτοστρώνονται. Μένουν ὅμως τὰ πεζοδρόμια ἀφτιαχτά κι' ἔτσι ἡ ὅλη ἐμφάνιση ἐνὸς δρόμου δὲν ολοκληρώνεται. Ποιοὶ ὑπαχρεοῦνται νὰ φτιάξουν τὰ πεζοδρόμια; Ἄν ὑποχρεοῦνται οἱ ἰδιοκτῆτες, τότε ἂς τοὺς εἰδუποῖ ἡσὺ ὁ Δήμος, ὅσους εἶναι τοὺς ἐκτάκτους ἐγκαταστάτοι. Γιὰ τοὺς μὴ ἐγκαταστάτους—πού εἶναι λίγοι στοὺς δρόμους αὐτοὺς—ἂς πληρώσει ὁ Δήμος, ὥστε κατὰ καλὸ πού ἔγινε νὰ μὴ μένει μισό.

—Τὰ δένδρῳλῖα τῆς πλατείας 24ης Ἰουνίου δίνουν τὴν εἰκόνα ἐγκαταλείψεως καὶ ἀδιαφορίας ἐκ μέρους τοῦ Δήμου. Δὲν θὰ μπορούσαν ὁ Δήμος ἢ φανταίη στὴ θέσῃ τῶν ἀντροπῶν νερατζῶν ἄλλα καλλωπιστικὰ καὶ αἰσθητὰ δένδρα, ὥστε ὁ χώρος τῆς πλατείας νὰ πάρει πολιτισμένη ὄψη;

—Καὶ μὴ πού γράφουμε γιὰ τὴν πλατεία 24ης Ἰουνίου πρέπει νὰ σημειώσουμε πὼς ἡ ἐγκατάληψη δὲν περιορίζεται μονάχα στὰ δένδρα ἀλλὰ καὶ στὸ δρομίσκι καὶ τὰ πεζοδρόμια πού εἶναι στὸ πίσω μέρος τῆς πλατείας. Καὶ τέλος ὁ ἡλεκτρικὸς φωτισμὸς μὲ τίς λυγισμένες κολώνες, τὰ σπασμένα λαμπιόνια, τὰ ἀπειρα σὺρματα καὶ τὸν μετασχηματιστὴ—λαμπητόμο τῆς ΔΕΗ, ὀλοκληρώνουν τὴν εἰκόνα τῆς ἐγκατάληψης. Ὑπερβάλλουμε μῆπως;

ΚΑΘΗΚΟΝ ΚΑΘΕ ΑΡΤΙΝΟΥ

Τελευταῖα ἐκκυκλοφόρησαν πολὺ ὥρατα καρτ—ποστάλ μὲ τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα καὶ τίς πολιτισμικές γωνίες τῆς πόλης μας. Πρέπει λοιπὸν ὅλοι οἱ ἄρτινοι στὶς γωνιές νὰ χρησιμοποιοῦν αὐτὰς τίς κάρτες, ὥστε νὰ διαφημίζονται τὰ μνημεῖα τῆς Ἀρτας στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ, γιὰτὶ μέχρι στιγμῆς ὁ ἐπίσημος Τουρισμὸς δὲν κάνει καμμίαν διαφήμιση τῆς περιοχῆς μας. Παράλληλα ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» πρέπει νὰ κινηθῇ, ὥστε τὰ μνημεῖα καὶ τὰ τοπεῖα τῆς Ἀρτας νὰ διαφημίζονται καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὸν τουρισμὸν στὰ διάφορα ξενοδοχεῖα τῆς χώρας, στὰ πρακτορεῖα τοῦ ἐξωτερικοῦ, στὸ «Ἑγναία», στὰ γραμματόσημα κλπ.

Ο ΦΩΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ

Ἡ περιφερειακὴ ὁδὸς, κομμάτι τῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ, γίνεται πιά πραγματικότητα. Τώρα ἀ

κριβὸς χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ ἀπὸ μέλη τοῦ Δήμου, ὥστε ἡ ὥρατα αὐτὴ ὁδὸς πού σὲ λίγο θὰ στολίζει τὴν Ἀρτα καὶ θὰ προβάλλει στοὺς διερχομένους ἔνους τὰ ὠραῖα κομμάτια τῆς πόλης, νὰ μὴ καταστραφῇ μὲ τὴν τοποθέτηση μαύρων ξύλων στύλων. Μιὰ ἔγκαιρη καὶ δραστήρια ἐπέμβαση τοῦ Δήμου—τὸ θέμα τὸ συζητῇ σὲ τὸ δημοτικὸ Συμβούλιο, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἔρκει—μπορεῖ νὰ ρυθμίσει τὸ ζήτημα, ὥστε ἡ καλωδίωση νὰ γίνῃ ὑπόγεια καὶ οἱ στύλοι τοιμεντένιοι, ἢ τουλάχιστον νὰ γίνουν μόνον οἱ στύλοι τοιμεντένιοι, ἂν ἡ ὑπόγεια καλωδίωση στοιχίζει πολὺ.

ΒΡΑΒΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΛΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ

Εὐτυχὴς σύμπτωση. Τόσο ὁ Σύλλογος «Ζαν φᾶς», ὅσο καὶ ὁ ἐξαίρετος Γυμνασιάρχης κ. Ζεργώλης ἔχουν τὴν ἴδια πρωτοβουλία. Νὰ ἐνεργήσουν ὥστε νὰ ἐξασφλιστεῖ ἕνα χρηματικὸ ποσὸ γιὰ τὴν βράβευση τῶν καλλιτέρων ἐκδόσεων τῶν μαθητῶν τῶν δύο τελευταίων τάξεων τοῦ Γυμνασίου. Ἡ συμμετοχὴ στὸν διαγωνισμὸν θὰ εἶναι βέβαια πρὸς αἰρετική, ὁ δὲ διαγωνισμὸς θὰ γίνηται σὲ κοινὴ αἵθουσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη καθηγητῶν.

Ὁ Δήμος ἐνέκρινε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ δυὸ χιλ. δρχ. Ἀσφαλῶς καὶ ὁ Σεβασμιώτατος καὶ ὁ «Σκουφᾶς», θὰ ἐγκρίνουν κάποιον ποσὸ. Δὲν ἀπομένει παρὰ ὁ καθορισμὸς τῆς διαδικασίας.

Μὲ τὸν ἐτήσιο αὐτὸ διαγωνισμὸν εἶναι βέβαιον πὼς θὰ δοθεῖ εὐκαιρία στὰ ταῦτα νὰ προβληθῶν ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι νέοι θὰ στραφούν πρὸς τὴν μελέτη, ἀποσπόμενοι ἀπὸ πολλὰς ἄλλες ἐπιζητίαις ἀπασχολήσεως.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

Ὁ «Σκουφᾶς» μπῆκε στὸν τρίτον τόμο του καὶ στὸ ὄγδοον ἔτος τῆς κυκλοφορίας του. Ἀληθινὸν κατόρθωμα γιὰ περιοδικὸ μικρῆς ἐπαρχίας, πού δὲν ἐκδίδεται ἀπὸ ἰδιώτη—ὥστε νὰ ὑπάρχει τὸ συμφέρον ἢ τὸ χόμπυ πού συντελεῖ στὴ συνέχισιν τῆς ἐκδόσεως—ἀλλὰ ἀπὸ σύλλογον καὶ τὸ ὅποῖον δὲν ἔχει καμμίαν κρατικὴν ἢ δημοτικὴν ἐπιχορήγηση.

Μέχρι σήμερα ὁ «Σκουφᾶς» προσέφερε σημαντικὴν ὑπηρεσίαν στὴν ἱστορίαν καὶ στὴ λαογραφίαν τοῦ τόπου μας, ὅσην ὑπηρεσίαν πού οἱ μεταγενέστεροι θὰ τὴν ἀξιολογήσουν δικαιοτέρα ἀπὸ τοὺς σύγχρονους. Διέσωσε μὲ τὴν ἀναδημοσίευσιν παλαιὰ ἀξιόλογα χειρόγραφα, ἔγγραφα σημαντικῶν ἀρχαίων ὅπως τῆς Βενετίας, τοῦ Ρωσικοῦ Προξενείου, τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου κ.λ.π. Δημοσίευσε μελέτας ἱστορικές καὶ λαογραφικές

ἀξιόλογες, προχώρησε σὲ μεταφράσεις σημαντικῶν ἐργασιῶν ξένων ἐπιστημόνων (ὅπως π.χ. γιὰ τὸ Γεφύρι τῆς Ἀρτίας), ἔκανε κτῆμα τοῦ κοινοῦ τῇ λογοτεχνικῇ ἐργασίᾳ τῶν συμπατριωτῶν μας λογοτεχνῶν. Καὶ μὲ τὶς παρατηρήσεις καὶ ὑποδείξεις του ἔφερε τὴ λύση πολλῶν ζητημάτων πὺν ἔκκρεμυθσαν.

Ἔχει ὅμως ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀγάπῃ καὶ τὴν ἐνίσχυση κάθε ἀρτινοῦ γιὰ νὰ συνεχίσει τὴν ἐκδοσὴ του. Πρέπει κάθε ἀρτινὸς ἐπιστήμονας, ὑπάλληλος ἢ ἐπαγγελματίας νὰ τὸ ἀγοράζει. Ἡ δαπάνη (δέκα δραχμὲς κάθε τρίμηνο ἢ τετράμηνο) δὲν εἶναι τέτοια ὥστε νὰ δικαιολογεῖται κανεὶς ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀγοράσει.

Πιστεύουμε πὺς ὅποιος ἀρτινὸς ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ τόπου μας καὶ γιὰ τὴν ἐπίλυση πολλῶν τοπικῶν ζητημάτων, ὅχι μονάχα θὰ ἀγοράζει τὸ περιοδικὸ μας, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸ διαδίδει, γιὰτὶ μονάχα ἔτσι μπορεῖ νὰ συνεχιστεῖ ἡ κυκλοφορία τὸν.

Νομίζουμε πὺς δὲν ξεπερνᾶμε τὰ ἔσκαμμένα, ἀν ποῦμε ὅτι ὅσοι ἔχουν ἔφεση στὸ διάβασμα, δὲν πρέπει νὰ παραλείψουν τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς βιβλιοθήκης τους μὲ βιβλία τοῦ ἐκλεκτοῦ συμπατριώτη μας κ' ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἐξαίρετη ἐκδοσὴ «Ἀντίκου στὸ Δαίμονα».

Β.Α.Π.

ΜΑΡΙΑΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ: «ΜΑΚΡΥΝΗ ΟΧΘΗ»,

Ἡ Ἀρτηνὴ ποιήτρια Μαρία Ν. Ἀρκαδίου—Γαρυφαλιὰ μᾶς χάρισε, πρὶν λίγες ἡμέρες σὲ ὡραία ἐκδοσὴ, τὴ δεύτερη ποιητικὴ τῆς συλλογὴ μὲ τὸν τίτλο «Μακρυνὴ Ὀχθη». Τὴν πρώτη τῆς συλλογὴ ἐξέδωσε τὸ 1952 μὲ τὸν τίτλο «Κάποιες ὥρες». Στὰ δέκα χρόνια πὺν ἐπέευσαν ἀπ' τὴν πρώτη τῆς ἐμφάνιση ἕως τὴ δεύτερη, ἡ λεπταίσθητη αὐτὴ ποιητικὴ ἰδιοσυγκρασία ἔμεινε ὁλότελα παρθενικὴ στὸ στοχασμὸ, στὴν ἐμπνευση, στὶς ψυχικὲς τῆς δυνάμεις, ἀληθινὴ Ἑλληνίδα ποιήτρια πὺν τὸ στίχο τῆς τὸν διαπνέει τὸ ἄρωμα τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδας, τῆς ἰδιαίτερης πὺν πολὺ πατρίδας μὲ τὶς πρώτες τῆς χαρὲς, τὶς πρώτες παιδικὲς τῆς ἀνησυχίες πὺν νοσταλγικὰ τὶς ζωνιανεύει στὴν ἀπλὴ, τὴν ὁμορφὴ, τὴ γοητευτικὴ ποιητικὴ τῆς δημιουργία. Ἡ πόλη πὺν γεννήθηκε, τὸ πατρικὸ τῆς σπίτι, τὴ ἀγαπημένα τῆς πρόσωπο τῆς Ἀρτίας, ἡ πανώρης ὁμορφιὰ καὶ ἡ ἱστορικὲς τῆς ἀνταύγειες, πλατύτερα ἢ ἀγάπη, ὁ ἔρωτας ἀλλὰ καὶ ἡ θλίψη καὶ ὁ πόνος, ἀκόμη πὺν πέρα ὁ στοχασμὸς τῆς καὶ τὰ δράματά τῆς στὴ ζωὴ, ὅλα τὰ ἀπλά, τὰ ὡραία καὶ τὰ μεγάλα, εἶναι ἡ ποίηση τῆς Μαρίας Ἀρκαδίου σὲ στίχους ἀνεπιτήδευτους πὺν θυμίζουν τὴν ποίηση τῶν καλῶν καιρῶν, τὴν ποίηση τῆς καρδιάς καὶ τοῦ αἰσθηματός. Τὴν ποίησιν τὴν ἀνόθευτη ἀπὸ κάθε ἀκατανόητη ἐγκεφαλικὴ διείσδυση πὺν ὀδηγεῖ σὲ στιχογραφικὰ τερατογραφήματα πὺν χαρακτηρίζουν τὴ μεταπολεμικὴ μας «μοντέρνα» ποίηση. Ἡ Μαρία Ἀρκαδίου εἶναι ἀπῆλλαγμένη εὐτυχῶς ἀπ' τῶν καιρῶν τὴν ἐπιδημία. Κρατεῖ ἀμόλυντη ἀπ' τὶς ἐπιδράσεις τῆς ἐποχῆς μας τὴ συναισθηματικὴ τῆς εὐαισθησία καὶ τὸ λυρικό τῆς τραγοῦδι εἶναι ἀπλό τραγοῦδι τῆς ζωῆς καὶ πὺν πολὺ εἶναι ἀπλό τρα-

ΚΥΡΟΥ ΝΑΡΒΑ:

«ΑΝΤΙΚΡΥ ΣΤΟ ΔΑΙΜΟΝΑ»,

Ὁ κ. Κῦρος Νάρβας (Γεώργ. Κ. Οἰκονομίδης) σὲ τόμο ἀπὸ ἑκατὸ περίπου σελίδες μᾶς ἔδωσε τρία ὑπέροχα διηγήματα, τὸν «Κερασφόρο», τὸ «Ἀντίκου στὸ Δαίμονα» καὶ τὴ «Γροιλανδία».

Τὸ πρῶτο, πὺν καλύπτει καὶ τὸ μεγάλυτερο χῶρο τοῦ βιβλίου, μεταδόθηκε καὶ ἀπὸ τὸν Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Ἀθηνῶν. Ἡ κριτικὴ (Ἄλκης Θούλος) ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἀξιόλογη ἐργασία τοῦ συγγραφέα καὶ ἐκφράστηκε πολὺ ἐπαιετὰ γι' αὐτὴ.

Ἐμεῖς περιοριζόμαστε στὸ ν' ἀναγγέλουμε—ἴσως καθυστερημένα—τὴν ἐργασία τοῦ συμπολίτη μας, ἐπιδέξιον χειροσῆ τῆς πέννας καὶ νὰ σημειώσουμε τὴν ἱκανοποίηση πὺν αἰσθανθήκαμε ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν διηγημάτων του. Γόνιμη ἢ φαντασία τοῦ συγγραφέα, συναρπαστικὴ ἢ πλκὴ, εὐχάριστη ἢ μελέτη.

γούδι τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, γεμᾶτο δημοφιλῶς καὶ χάρι, εἶναι ὥραϊες εἰκόνες ἐμπνευσμένες ἀπ' τὴ γῆ τῶν πατέρων τῆς, τῆ φύση τῆς γενετῆρας τῆς, ἀπὸ τῆς Ἑλλάδας τὸν οὐρανὸν, τὴ θάλασσα, τὸ φῶς:

Νάτος ὁ κάμπος! Λιόχρυσο χαλὶ καὶ τὸ
(πατῶν
καὶ τοῦ Ἀραχθίου τὴ θαλασσιὰ κορδέλα
(τῇ φορῶν
τ' ἀγέρι μὲς τῇ φουῖχτα μου ἀγάπη μου
(θυμίζει
π' ὅσο παλιώνει στήν καρδιά καὶ πιότερο
(δροσιζει.

Δὲς! τὰ περβόλια, τὰ σπαρτὰ, φωλιές καὶ
(μὲ καλοῦνε
καὶ τὰ λεμονολούλουδα στὸ στόμα μέ
(φιλοῦνε.
Ὡς πέρα... ὁ κάμπος λιόκαλος, σὰν πρῶτα
(μὲ θαμπώνει
μὲς στήν καρδιά μου ἀπλώνεται κι' ἐλπίδες
(μου φτερώνει.

Ὅλα τὰ τραγούδια τῆς «Μακρυνῆς ὁχθῆς» εἶναι λουλούδια δροσερά, χαρούμενα ἀνοιξιὰτικα καὶ κάπου—κάπου καὶ λίγα φθινοπωρινὰ μὲ μορφή· εὐγενικὰ, θλιμμένα, εἶναι εἰκόνες ζωντιανὲς προσώπων καὶ τοπιῶν ποὺ ἐνέπνευσαν καὶ συνεκίνησαν τὴ Μαρία Ἀρκαδίου, εἶναι ἀκόμη ὥραϊα στιγμιότυπα δραματισμοῦ τῇ ποιήτριας καὶ στοχασμοῦ τῆς πάνω στὴ ζωὴ μεταφερόμενα παραστατικὰ σὲ ὀλιγόστιχα—ἐπιγραμματικὰ θῆλεγα—θεωρήματα τοῦ κόσμου τούτου:

Σὰν ἔρθῃ ἡ ὥρα ἡ στερνὴ
ψυχὴ μου τοῦ θανάτου,
ὄχι, στὰ μαῦρα μὴν τυθεῖς,
μὴν κλάψεις στὴ φτερά του!
Θυμήσου ἀτὶ πρόσχαρο
σὴν πρόσκαιρὴ ζωὴ σου
θυμήσου ἓνα σου ὄνειρο
καὶ γέλασε καὶ οἱήσου.

Ἡ Μαρία Ἀρκαδίου συνεχίζει μὲ τὴν ποιήσῃ τῆς τὴν ποιητικὴ παράδοση τῶν καλῶν καιρῶν τῆς ἀνθησης τοῦ ἑλληνικοῦ ποιητικοῦ λόγου. Ἀπαλύνει μὲ τὸ τραγούδι τῆς τὴν ἀγωνία τῆς ψυχῆς μας. Καὶ μᾶς παρακαλεῖ ὁ ἀπλὸς τῆς στοχασμὸς νὰ ἀγαπήσουμε τὴν ποιήσῃ τῆς. Καὶ νὰ θυμηθοῦ-

με μαζί τῆς κάποιους ἄλλους ποιητὲς ποὺ ἔζησαν κάποτε ὥραϊα κι' εὐγενικὰ καὶ ἔγραψαν ὥραϊα ἀπλᾶ, εὐγενικὰ, σὰν αὐτὴ ποὺ σήμερα τὴ χαίρομαστε, νὰ θυμηθοῦμε τὸν Πορφύρα, τὸν Μαλακάση, τὸν Δροσίνη, τόσους ἄλλους ἀξέχαστους κι' ἀγαπημένους. Διαβάζοντας τὴ Μαρία Ἀρκαδίου ἀνασταίνουμε στὴ μνήμη μας καὶ στὴν καρδιά μας ἕναν ὥραϊο πνευματικὸ κόσμον ποὺ τόσο μᾶς λείπει σήμερα! Διπλὴ ἡ χαρὰ γιὰ μᾶς. Καὶ διπλὴ ἡ προσφορά τῆς ποιητικῆς μας στὴ πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς μας.

I. Α. Π.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΡΑΨΙΤΗΣ

Ὁ Βασίλης Κραψίτης μὲ τὸ ἔργο του ἔχει ἀγκαλιασμένη τὴν Ἠπειρο, τῆς ὁποίας εἶναι γέννημα καὶ θρόεμα. Σ' αὐτὴν καὶ ἀναφέρεται ἡ πνευματικὴ του διαθήκη. «Σ' ἐσὲ Παραμυθιά γλυκεῖα Πατρίδα ἀφῆνω πνεῦμα, λόγο καὶ καρδιά», εἶναι τὰ λόγια τὰ δικά του.

Στοχαστικός, ἐπιδέξιος ἑρευνητὴς καὶ χειριστὴς τῆς πέννας ὁ Βασίλης Κραψίτης, ὁ φίλος τοῦ Περιδοικοῦ μας, πρέπει νὰ κανχίεται ὅτι ἔδωκε στὸν τόπον μας ὀλόκληρον τὸν ἑαυτό του.

Ἀστροφεγγιές, Ἰκεσία, Ἀνοιξιὰτικὴ μελωδία, Ὀδύνῃ καὶ Φῶς ἡ προσφορά του σὲ στίχους. Ὁ στίχος του γερὰ δεμένος. Δεῖλὸ τὸ ξεκίνημά του μὲ τὶς Ἀστροφεγγιές, γιὰ ν' ἀνδρωθῇ ὁ στίχος του στὴν Ἀνοιξιὰτικὴ μελωδία—κομμάτια τῆς ὁποίας βραβεύτηκαν—καὶ νὰ πάσῃ τὴν ὀλοκληρωμένα Ὀδύνῃ καὶ στὸ Φῶς. «Εἶχα ὄνειρον εἰ τὸν κόσμον μὲ τὰ κρίνα, τώρα μαζεῖν τοὺς κήπους τὰ χρυσάνθεμα»—σελ. 30—τὸ ὄνειρό του ποὺ πῆρε μορφή πραγματικότητας.

Ἠπειρώτες Λυρικοί, τὸ τραγούδι τῆς Λευτεριάς Σουλιώτικη Ραψωδία, ταξίδι στὴν Ἠπειρο οἱ μελέτες του. Τὰ στοιχεῖα του εἶναι προϊόντα βαθειᾶς κι' ἐπίμονης μελέτης. Ἐπιδέξια τοποθετημένα καὶ γερά θεμελιωμένα.

Στοὺς Ἠπειρώτες Λυρικοὺς παραθέτοντας τὴν προσφορά καὶ μνημονεύοντας τὴ δράση τοῦ καθ' ἑνὸς—Ἀργα Βαλαωρίτη, Βλαχογιάννη, Πάλλη, Χρηστοβασίλη κλπ.

—ἐνεργεῖ σὺν ἀνατόμος, ἐρευνῶντα: τὴν ψυχροσύνθεσίν τοις σὲ συνάρτησιν μὲ τὴν πνευματικὴν τοις προσφορὰ.

Τὸ τραγῳδί τῆς Λευτεριάς καὶ ἡ Σουλιώτικη Ραψωδία ἱστοροῦν καὶ ἀνατέμνουν τὴν συμβολὴν στὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας μιᾶς χούφτας ψυχωμένων ἀνθρώπων, ποὺ δόξασαν τὸν τόπο καὶ σταῖθηκαν ὑπέρμαχοι τῆς λευτεριάς, τὴν ὁποία χαιροῦμαστε ἐμεῖς σήμερον.

Τὸ ταξίδι στὴν Ἑλπίδα δὲν εἶναι παρὰ ἱστορικὴ ἐρευνα ταξιδιωτικῆς μορφῆς, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Ἀθηναῖκος τύπος ἔγραψε ἐπαινετικά. Πολλὴς καὶ ἐπίμονης μελέτης προὖν, μεθοδικὰ διατεταγμένο ἔτσι ποὺ τὰ εἶναι εὐχάριστο μελέτημα μὲ τὸ πλούσιόν του ὕλικόν. Τελειώνοντες τὸ ὁ μελετητὴς αἰσθάνεται ψυχικὴ εὐφορία καὶ πνευματικὴ ἀνάταση.

Β.Α.Π.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Ἀπὸ τὴν 1η Μαρτίου μέχρι τέλους Αὐγούστου ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν οἱ ἑξῆς ἐκδηλώσεις:

—Στις 3 Μαρτίου δόθηκε στὸ «Ξενία» χορὸς ἀθλητικοῦ συλλόγου «Ἀνιγεννήσις».

—Στις 4 Μαρτίου ἐπίσης στὸ «Ξενία» δόθηκε ὁ χορὸς τῆς Περιγηγητικῆς.

Στις 11 Μαρτίου τὸ πρῶτ' ἐγίνε ἡ λιτάνευση τῆς Πολιούχου τῆς Ἁρτας Ἀγίας Θεοδώρας, ὅπως κάθε χρόνο, τὴν ὁποία παρηκολούθησαν πολλοὶ ξένοι καὶ ὁ πληθυσμός τῆς πόλεως μας.

—Στις 11 Μαρτίου (ἀπόγευμα) ὠργανώθηκαν στὴν πόλιν μας οἱ γιορτὲς τοῦ Καραναχλιοῦ, μὲ παρέλαση ἀρμάτων, χορὸ στὴν κεντρικὴ πλατεία καὶ ζωηρὲς γιορταστικὲς ἐκδηλώσεις. Οἱ γιορτὲς αὐτὲς εἶχαν μεγάλῃ ἐπιτυχία καὶ ἐνθουσίασαν τὸ πλῆθος ποὺ εἶχε χρόνιαν νὰ μετᾶσχει σὲ τέτοιες γιορτὲς.

—Στις 11 Μαρτίου (βράδυ) δόθηκε στὸ «Ξενία» ὁ χορὸς τοῦ συλλόγου «Σκουφᾶς» μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχία.

—Στις 18 Μαρτίου στὸ «Παλλὰς» ὁ «Σκουφᾶς» ὠργάνωσε διάλεξιν μὲ ὁμιλήτρια τὴ λογοτέχνη κα. Γαλάτεια Σαράντη καὶ θέμα «τὸ ἐθνικὸ ἔργο τῆς Πηνελ. Δέλτα». Ἡ ὁμιλήτρια ὑπῆρξε γλαφερὴ, σαφὴς καὶ ἄρησε ἀριστερὲς ἐντυπώσεις.

—Στις 24 Μαρτίου τὸ 2ο Δημοτικὸ Σχολεῖο ἔδωκε σχολικὴ παράσταση στὸ «Παλλὰς» μὲ πλούσιον πρόγραμμα.

—Στις 25 Μαρτίου δόθηκε στὸ «Ξενία» ὁ χορὸς τῶν Ἑλληνίδων Ὀδηγῶν.

—Στις 25 Μαρτίου στὴν κεντρικὴ πλατεία

χορεύτηκαν Ἑθνικοὶ χοροὶ ἀπὸ μαθητὰς—μαθητρίες τῶν Γυμνασίων.

—Στις 25 Μαρτίου δόθηκε Σχολικὴ Παράσταση ἀπὸ τὰ 1ο καὶ 3ο Δημοτικὰ Σχολεῖα μὲ μεγάλῃ ἐπιτυχία.

—Στις 8 Ἀπρίλη ἀρχισαν οἱ ἐργασίες διαρρυθμίσεως τῆς πλατείας «Σκουφᾶ» μὲ σχέδια καὶ δαπάνη τοῦ ΕΟΤ (ἀρχιτέκτων Ζήδας).

—Στις 11 Ἀπρίλη ἐγίναν τὰ ἐγκαίνια τοῦ Δημοτικοῦ Τουριστικοῦ Περιπτέρου «Ἀμβρακικόν».

—Στις 11 Ἀπρίλη δόθηκε στὸν «Ὀρφέα» ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» διάλεξιν μὲ ὁμιλήτῃ τὸν Γεν. Ἐπιθ. Σωματικῆς Ἀγωγῆς κ. Σαβδόπουλο καὶ θέμα «Ἑλληνικὰ ἦθη, ἔθιμα καὶ παραδόσεις—δημοτικὸ τραγῳδί, ἐθνικὲς ἐνδυμασίες, λαϊκοὶ χοροὶ».

—Στις 15 Ἀπρίλη δόθηκε στὸ «Παλλὰς» ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» διάλεξιν μὲ ὁμιλήτρια τὴν κ. Ἐλένη Παπαγεωργακοπούλου καὶ θέμα «Ἡ ἐπίδρασις τοῦ βιβλίου στὸ παιδί». Ἡ ὁμιλήτρια διεξήλθε τὸ θέμα μὲ ἐμβρίθεια καὶ σαφήνεια.

—Στις 29 Ἀπρίλη ἡ Περιγηγητικὴ ἔδωκε χορὸ στὸ «Ἀμβρακικόν».

—Στις 6 Μαΐου ἐγίναν τ' ἀποκαλυπτῆρια τῆς προτομῆς τοῦ Στρατηγοῦ Μακρυγιάννη (ποὺ στήθηκε πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Κάστρου) μὲ κύριον ὁμιλήτῃ τὸν κ. Μιχάλη Περανῆ.

—Στις 6 Μαΐου δόθηκε ὁμιλία στὸν «Ὀρφέα» ἀπὸ τὸν Πρόεδρον τῶν Φοιτητῶν Θεολ. Σχολῆς Παν/μίου, μὲ θέμα «Τὰ κίνητρα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ Θεολογικοῦ Φοιτητικοῦ

κόσμου».

—Στις 13 Μαΐου δόθηκε στον «Όρφέα» διάλεξη από τον «Σκουφά» με θέμα «Ο έορταστικός Παπαδιαμάντης». Η διάλεξη χάρις στις ικανότητες του διηγητή έσημείωσε έξαιρετική έπιτυχία.

—Στις 16 Μαΐου ώργανώθηκε από τὸ ἐδῶ Παράρτημα τοῦ Ἑθνικοῦ Ὁδοῦ συν-αυλία στον «Όρφέα», με μεγάλη έπιτυχία.

—Στις 20 Μαΐου δόθηκε στον «Όρφέα» από τον «Σκουφά» πολλαπλή διηγήματα με 6 διηγητὰς τοὺς 1) κ. Καίσι. Ἀλεξόπουλο, καθηγητὴ Παν)μίου με θέμα «Παλαιὰ καὶ νέα Φυσική», 2) κ. Βουρδέρη, καθηγητὴν Φιλοσοφικῆς, ὁ ὁποῖος συμπλήρωσε τὸ θέμα ἀπὸ φιλοσοφικῆς πλευρᾶς καὶ 3) κ. Χρήστου, καθηγητὴ Θεολογίας, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε τὸ θέμα «τὰ ἐπιτεύγματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν συνάρτησει πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ Θεανθρώπου». Οἱ τρεῖς διηγητὰ! μέλη τῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἑταιρείας ἐγοήτευσαν τοὺς ἀκροατὰς των. Τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας στὴν αἴθουσα τελετῶν τοῦ Γυμνασίου ἐγιναν ἐπιδείξεις γύρω ἀπὸ τὴ διάσπαση τοῦ ατόμου. κ.λ.π.

ΕΚΔΡΟΜΕΣ

—Στις 3 Ἰουνίου ἡ Περιηγητικὴ (Παράρτημα Ἀρτης) ὡργάνωσε ἐκδρομὴ στὸ Καλπακι, Μονὴ Βελλᾶς, Βοῖδομάτη, Κόνιτσα.

—Στις 29 Ἰουνίου ἡ Περιηγητικὴ ὡργάνωσε ἐκδρομὴ στὴ Ζάκυνθο—Ὀλυμπία.

—Στις 8 Ἰουλίου ὁ «Σκουφᾶς» ὡργάνωσε ἐκδρομὴ στὴν Πάργα.

—Στις 15 Ἰουλίου ὁ «Σκουφᾶς» ὡργάνωσε ἐκδρομὴ στὴν Πρέβεζα καὶ ἀρχαία Νικόπολη. Παρακολουθῆθηκε καὶ ἡ παράσταση «Οἰδίποδας Τύραννος» ποὺ δόθηκε ἀπὸ τὸ θίασο Λειβαδέα στὸ ἀρχαῖο ὠδεῖο τῆς Νικόπολης.

—Στις 29 Ἰουλίου ὁ «Σκουφᾶς» ὡργάνωσε ἐκδρομὴ στὴ Λευκάδα—Νυδρί—Μαδουρή.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

BIBLIA:

—Βασ. Κραφίτη: Ἡπειρώτες Λυρικοὶ (με-

λέτη).

—Βασ. Κραφίτη: Σουλιώτικη Ραψωδία (μελέτη).

—Βασ. Κραφίτη: Ταξίδι στὴν Ἡπειρο (ιστορικὴ ἔρευνα).

—Βασ. Κραφίτη: Ἀνσιξιάτικη Μελωδία (ποίησις).

—Βασ. Κραφίτη: Ὀδὺνη καὶ φῶς (ποίησις).

—Κίμωνας Τζάλλας: Ἡ ἐπίθεσις (διήγημα), Γιάννενα 1962.

—Σερ. Ξενοπούλου—Γιάννη Τσοῦτσινου: Δοκίμιον περὶ Ἀρτης, Ἀρτα 1962.

—Γαλάτειας Σαράντη: Ἐπιστροφὴ, Ἀθήνα.

— » » : Πατχαλιές, »

— » » : Τὸ παλῆρό μας σπίτι, Ἀθήνα.

—Γαλάτειας Σαράντη: Τὸ βιβλίο τοῦ Γιόχανες, Ἀθήνα.

—Ἰάσος Γιαννουλάκης: Ὁ ἔνατος κύκλος (ποίηματα), Ἀθήνα 1962.

—Μιλ. Λογοθέτης: Ὁ τουρισμὸς τῆς Ρόδου.

—Τὰ 30 χρόνια τῆς Σχολῆς Πράτσεια.

—Ἀπολογισμὸς α' ἔτους Κρατ. Θεάτρου Βορ. Ἑλλάδος.

—Κ. Τζιόβας: Ἡ Δημοκρατία ἀσπίς κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ, Ἀθήνα 1962.

—Ἡ γυναίκα στὸ παραπέτασμα κι' ἡ Ἑλληνίδα.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

—Ἡπειρ. Ἑστία, τχ. 116—118, Ἰωάννινα

—Νέα Ἑστία, τχ. 838—840, Ἀθήνα

—Ἐπιθεώρ. Τέχνης, τχ. 85—86, Ἀθήνα

—Ἐνδοχώρα, τχ. 13—16, Γιάννενα

—Ἑλληνικὰ Θέματα, τχ. 65—67, Ἀθήνα.

—Εὐδοκίος Λόγος, τχ. 43—48, Χαλκίδα.

—21ος Αἰὼν, τχ. 11—12, Ἀθήνα.

—Πειραϊκὴ-Πατραϊκὴ, τχ. 80—83, Ἀθήνα.

—Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις τχ. Φεβρ.—Μαρτ. 62, Ἀθήνα.

—Εὐημερία τχ. 52, Ἀθήνα.

—Δελ. Ἀγρ. Τραπέζης, τχ. 124—125, Ἀθήνα

—Σοβιετολογία, τχ. 2 Φεβρουαρίου, Ἀθήνα

—Οἰκονομικὰ ἐξελίξεις, τχ. 34, Ἀθήνα

—Μηνιαῖον Στατιστικὸν Δελτίον, τ. VII, 2

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

—Ἡπειρος, Φεβ.—Ἰούνιος 62, Ἰωάννινα

—Λευκαδίτικα, τχ. 39—41, Ἀθήνα

—Ἐλεύθερος, Ἰούνιος—Ἰούλιος 62 Ἀθήνα

—Δελ. Γεωργ. Συναμῶν, Ἰαν. Φεβ. 62 Ἀρτα